ספרי מוסר · מחברי זמננו · בלבבי משכן אבנה

בלבבי משכן אבנה - א

הרב איתמר שוורץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בלבבי משכן אבנה - א

הרב איתמר שוורץ

מקור הטקסט: תורת אמת · רישיון: CC BY-NC-SA 2.5

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בלבבי-משכן-אבנה-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

מה התכלית של חייו 6
א 6
ב 6
ג 7
ד 7
ה 8
ו 9
ז 9
ח 10
ט 10
י 11
יא 12
יב 13
יג 13
יד 13
טו 13
טז 14
יז 14
יח 15
יט 15
כ 15
כא 16
כב 16
כג 17
כד 18
כה 18
כו 19
כז 20
כח 20
כט 21
ל 22
לא 22
לב 23
לג 23
לד 24
לה 24
לו 25
לז 26
לח 26
לט 26
מ 27
מא 28
מב 28
מג 29
אמונה - שיש בורא לעולם 30
מד 30
מה 30
מו 31
מז 31
מח 32
מט 32
נ 33
נא 33
נב 34
נג 34
נד 35
נה 35
נו 36
נז 37
נח 37
נט 38
ס 38

סא 39
סב 39
סג 39
סד 40
סה 41
סו 42
אמונה - בורא ונברא 42
סז 42
סח 42
סט 43
ע 43
עא 43
עב 44
עג 44
עד 44
עה 45
עו 45
עז 46
עח 46
עט 46
פ 47
פא 47
פב 48
פג 48
פד 49
פה 49
פו 49
פז 50
אמונה - השגחתו ית"ש 50
פח 50
פט 51
צ 51
צא 52
צב 52
צג 52
צד 53
צה 53
צו 54
צז 54
צח 54
צט 55
ק 55
קא 56
קב 56
קג 56
קד 57
קה 57
קו 58
קז 58
קז 58
קט 59
קי 59
קיא 60
קיב 60
קיג 61
קיד 61
קטו 61
קטז 62
קיז 62
קיח 62
קיט 63
קכ 63
קכא 63
קכב 64

קכג 64
קכד 64
קכה 65
קכו 65
קכז 66
קכח 66
קכט 66
קל 67
קלא 67
קלב 68
קלג 68
קלד 69
קלה 70
קלו 70
קלז 70
יראה 71
קלח 71
קלט 72
קמ 73
קמא 73
קמב 73
קמג 74
קמד 75
קמה 75
קמו 76
קמז 77
קמח 78
קמט 78
קנ 79
קנא 80
קנב 80
קנה 80
קנו 81
קנז 81
קנח 82
קנט 82
קס 83
קסא 83
אהבת ה' 83
קסב 83
קסג 84
קסד 84
קסה 85
קסו 85
קסז 86
קסח 86
קסט 86
קע 87
קעא 87
קרבת ה' 88
קעב 88
קעג 88
קעד 89
קעה 89
קעו 89
קעז 89
התכללות בו ית' 91
קעח 91
קעט 91
קפ 92
קפא 92
קפב 93
קפג 93

ספר זה בא להראות וללמד דעת כיצד יזכה האדם לדברי המס"י (פ"א) שכתב כי השלמות האמתי הוא רק הדבקות בו ית"ש

מה התכלית של חייו

א

ראשית עבודת האדם לברר לעצמו מה התכלית של חייו.

נקדים הקדמה קצרה לדברים, כל יהודי יודע דבר פשוט, שיש בורא לעולם שברא את העולם, וברא אותו, ומחיה את כל העולם כולו, ובכללם אף אותו, הבורא עולם אומר לכל אדם מה הוא מבקש ממנו. אלא ששורש הבעיה נעוצה בכך שהאדם לא ברור לו מה הקב"ה רוצה ממנו, מה בדיוק הקב"ה שואל ומבקש ממנו לעשות בימי חייו.

ואם ישאל השואל, וכי עסקינן באדם שאינו יודע שתורה מן השמים, וכבר קיבלנו את התורה שבה מבואר שתכלית האדם בימי חייו לקיים את כל התרי"ג מצוות? אבל באמת, העולם נקרא עולם מלשון העלם, וכאן בעולם הבלבול גדול מאוד.

כי כך רצונו ית"ש, שכל זמן שאדם לא משתוקק ועמל מאוד לברר בדיוק "מה ה' אלוקיך שואל מעמך", לא ידע זאת, וחייו יהיו במהלך של ערבוב והעלם, ולא יהיה לו דרך ברורה כיצד עובדים את הבורא ית"ש.

כלומר, בודאי שאדם יודע שצריך לקיים את התרי"ג מצוות, אולם עבודת ה' היא איננה רק קיום של מצוות נפזרות כל פעם מה שמזדמן לו לאדם, אלא התרי"ג מצוות, צריך שהאדם יקיימם בצורה של בנין, שהמצוות יבנו את האדם כראוי.

ולכך צריך דרך ברורה, כיצד קיום המצוות נעשה בצורה של בנין, מהו הראשית של הבנין, מה ההמשך, ומה התכלית של כל קיום המצוות, כלומר, על האדם לברר כיצד קיום המצוות בונה את נפשו, וכיצד המהלך של קיום הדברים, מהו הראשית, מה ההמשך, ומה התכלית.

התרי"ג מצוות נתנו לאדם, אולם על האדם לברר לו, איזה מצוה יש להתחיל בה (כמובן שיש מצוות של כל יום, ושל זמנים שפשוט סדר קיומן, ולא בזה עסקינן), אהבת ה', יראת ה', דבקות בה' וכו', מצוות רבות, וצריך לעשות סדר בדברים, אי ידיעת הסדר הברור, הוא העלם, וכשיש העלם, קשה להשיג את תכלית המצוות.

ב

ראשית כל, לפני שניגש לבירור הדברים, צריך שיהיה רצון אמיתי לברר את הדברים. צריך להסתכל על החיים בצורה נכונה, להבין מה מעמדינו כאן בעולם, שכל חיינו

אינם אלא כדי לעבוד אותו ית"ש, וחובתינו וזכותינו הוא שעלינו לברר את כל צורת החיים כאן.
עלינו להבין ולהרגיש שמקום המנוחה והעונג שייך לעולם השכר גן עדן וכד', וכאן כל תכליתינו הוא לעבוד אותו ית"ש, ועלינו לברר מהי הדרך המוצקת שבה אנו נדרוש לעבוד אותו ית"ש.
הדברים שאנו עוסקים בהם כאן, הם אינם רעיונות וכד', אלא דרך חיים פשוטו כמשמעו, צורה כיצד לחיות חיים אמיתיים עלי האדמות, חיים שמביאים את האדם לידי התכלית הרצויה.
נשתדל לברר את הדברים מן הקל אל הכבד, שלב ע"ג שלב, שיהיה סולם ברור ככל שניתן, שנראה לנגד עיננו עולם ברור כיצד הדרך המיוסדת לעבוד אותו ית"ש.

ג

אם נתחיל ונשאל בנ"א, מה נראה לו בהשקפה ראשונה, באיזה ענין כדאי ונכון להתחיל בעבודת ה', מהי הנקודה הראשונה שנראת לו שכדאי עבורו להתחיל בה את עבודת קונו לפי מצבו עתה.
האחד ישיב שנראה לו שיש לו חלישות בהתמדת התורה, ולפי מבטו זוהי הנק' הראשונה שראוי לו עצמו להתחיל לעמול בה ולתקנה.
השני ישיב שלפי מבטו על מצבו, הנק' הרפויה אצלו היא "לשון הרע". הוא מרגיש שהוא לא נזהר כראוי בשמירת לשונו, פה ושם יוצאים מפיו דברים שאין ראוי ומותר לאומרם.
השלישי ישיב שלפי מבטו על מצבו, הנק' הראויה לו לתקנה היא "שלום בית". זו נק' שהוא חייב לשנות אותה ובמהרה. אין לו מספיק סבלנות כלפי בני הבית, הוא לא משתפם כראוי, ולא נותן להם את כל צרכי נפשם כראוי, וכו' וכו' תמצא תשובות רבות בין בנ"א.
וא"כ ראוי להשיב לכל אחד תשובה פרטית לפי מצבו. אולם האמת איננה כן במדויק. אלא יש נק' שראוי להתחיל בה אצל כל אדם כמעט ללא יוצא מן הכלל.

ד

כל אחד ואחד מאתנו נשלח מן העולם העליון לעוה"ז. מי שזכה, נשלח לכאן מגן עדן, ומי שלא זכה, נשלח לכאן מגיהנם. הצד השווה בכולם, שכולנו חזרנו לכאן, לעוה"ז, לעבוד את הבורא ית"ש. מהי הסיבה שלמענה האדם חזר לעוה"ז? יש בנ"א ששנו וקראו

בספה"ק, וראו את המבואר בהם, שכל אדם חזר לתקן לפחות חטא אחד, ובחטא זה עיקר נסיונו, וזהו עיקר תיקונו בעוה"ז.

אבל האמת שעבודת האדם, אף אם נשלח לתקן חטא פלוני וכד', אין עבודתו מתחילה בתיקון החטא, אלא הרבה קודם לכן (לכל כלל יש יוצא מן הכלל וד"ל). תיקון שייך כאשר יש בית ומתקלקל בו דבר מה, כקיר, דלת וכד', אזי צריך קלקול זה, תיקון. אולם אם אין בית, אין כלל צורך לתקן. תחילה צריך בית ואח"כ צריך לתקנו.

כן הדבר בעבודת האדם בעוה"ז את קונו. אף אמנם אם ירד האדם לתקן חטא פלוני וכד', אין זאת אומרת שכל עבודתו רק לתקן חטא זה, ובזה מתחילה עבודתו, ובזה היא מסתיימת. אלא, כל אדם נצרך תחילה לבנות את עצמו, לבנות בנפשו בנין אמיתי של עבודת ה', ולאחר שיש לו בנין אמיתי, אזי עיקר עבודתו לתקן את החטא שמחמתו נשלח לעוה"ז. אולם תחילה צריך בנין אמיתי בנפש, בנין מוצק של עבודת ה' מתוקנת וברורה. זאת ועוד, פעמים שאדם מתקן את החטא בו פגם בגלגול הקודם, ברגעים ספורים, וכי כל חייו לבטלה? לא ולא! אלא ברור הדבר, שעל כל אדם לבנות את נפשו מרישא ועד גמירא, ובנוסף על כך עליו לתת שימת לב מיוחדת לחטא שמחמתו ירד חזרה להדין עלמא.

נמצא אם כן, שאין הפרט היחיד הוא עיקר עבודתו בכל עת ובכל שעה, אלא יש סיבה כוללת לכל הנבראים מדוע הם ירדו כאן לעוה"ז. ראשית צריך לברר מהי הסיבה, וכאשר הסיבה תהיה ברורה לאדם, נצרך שסיבה זו תחיה ותעמוד לנגד עיניו בכל עת ובכל שעה. וזאת מכיון שכל רגע ממש שהוא חי, סיבת החיים ברגע זה, היא הסיבה שצריך שתדריך את חייו. ולכך עליו לחיות עם הסיבה הזו יום יום, שעה שעה, לרגעים תבחננו ממש. כלומר ידיעת הסיבה אינה ידיעה בעלמא, אלא ידיעה שכל צורת החיים צריכה להיות תואמת לידיעה זו, ולכך בכל רגע ממש צריך להתאים את המחשבות, ההרגשות, והמעשים של רגע זה לסיבה. כשידע ויבין האדם את סיבת חייו, יבין שגם תיקונו הפרטי שייך לסיבה הכוללת, והתיקון הפרטי הוא חלק מן הסיבה הכוללת.

ה

ניתן משל לדבר: נגר לוקח בידו האחת מסור ובידו השנייה קרש, והוא מתחיל לנסר. אם בשעה שנגר זה עסוק במלאכת הניסור, מחשבתו שקועה בענינים אחרים ואין דעתו ומחשבתו נתונים למלאכתו, קרוב הדבר, או שהחיתוך יעשה לא כראוי, או שהקרש ישמט מתוך ידו, או שח"ו מסוגל לחתוך אפילו את ידו. וזאת מפני שכאשר לקח לידו את המסור, היה ברור לו מה מעשיו ומה תכליתם וכיצד ראוי לישתמש עם מסור זה.

אולם כאשר פועל למעשה בעשיית הניסור, הידיעה הזו נשכחה ממנו, ומחשבתו נתונה לענינים אחרים לחלוטין.
הם הם הדברים בנמשל. כבר אמרו חז"ל שעל הדיין לראות את עצמו כאילו חרב חדה מונחת לו בין ירכותיו. וכבר אמר ר' ישראל מסלנט זצ"ל, שכל אדם הוא דיין של עצמו. והרי עבודת האדם בעוה"ז היא ממש נמשל של נגר, שאם יש ח"ו היסח דעת מן סיבת החיים ותכלית החיים, הרי האדם קרוב לסכנה בכל רגע.
ולכך, לאחר שאדם מברר לו את סיבת ותכלית חייו, עליו לחיות עם ידיעה זו יום יום, שעה שעה, לרגעים תבחננו ממש כנ"ל. הידיעה של סיבת ותכלית החיים, היא איננה ידיעה שאדם שומע כל כך, רושם את הדברים, ומניח זאת לזכרון בין גנזיו, ומפסח לפסח מנקה את הנייר מאבק. ידיעה זו צריכה להיות ידיעה חושית שאדם חי אותה, נושם אותה, כל כולו תואם את הידיעה הלזו.

ו

מה באמת תכלית האדם בעולמו? תכלית האדם הוא דבר ידוע ולא ידוע.
ידוע, מפני שאדם קרא על כך, שמע על כך וכו' וכו'. אולם באמת היא איננה ידועה. כי אילו באמת האדם היה יודע אותה בצורה נכונה (ידיעה מלשון חיבור), והיה מחובר לדברים ומחובר לידע שיודע, כל צורת חייו היתה צריכה להשתנות. אילו האדם היה נותן את כל כובד משקלו הנפשי לידיעה זו, ומדת האמת היתה חיה ובוערת אצלו, הוא היה לוקח דף ועט, ורושם לעצמו את תכלית חייו, והיה שם דף זה בכיסו, ואחת לרבע שעה לערך, היה מוציא דף זה מכיסו לזכרון בין עיניו, שהידע הזה לא ישכח ממנו, ויחיה לפיו.

ז

מהי באמת תכלית האדם בעולמו? ידועים דברי המס"י (פ"א) שכתב, "ובאמת כי השלמות האמתי הוא רק הדבקות בו ית"ש. והוא מ"ש דוד המלך ע"ה "ואני קרבת אלקים לי טוב" וכו'. כלומר, אם אדם רוצה לדעת מהו אדם שלם, מה דוד המלך הבין שטוב בשבילו, ואם הוא טוב בשבילו, הוא טוב בשביל כל יחיד ויחיד מאתנו. "ואני קרבת אלקים לי טוב".
שולחן שבור, אף אדם אינו מעונין בו. כסא שבור, אף אדם אינו מעונין בו. מיטה שבורה, אף אדם אינו רוצה לישון עליה, לנום בה את שנתו. ק"ו בן בנו של ק"ו, שאף אדם בפנימיות נפשו אינו רוצה להיות אדם שבור, אלא אדם שלם (יש בחינה של לב נשבר ואכמ"ל).

מה זה יהודי שלם? שלא חסר לו ידיים? שלא חסר לו רגליים? זוהי שלמות חיצונית, שלמות גופנית. אולם שלמות אמתית, שלמות נפשית, שלמות פנימית, היא שלמות של קרבת ה'. אדם שקרוב לה', וכמ"ש הרמח"ל "ובאמת כי השלמות האמתי (שלמות של כל יחיד ויחיד ללא יוצא מן הכלל גמור) היא הדבקות בו ית"ש. וכמ"ש שם, "וזולת זה מה שיחשבהו בנ"א לטוב אינו אלא הבל ושוא נתעה". זה כל מה שיש ליהודי באמת בחיים, קרבת ה' ודבקות בה'. כל מהותו של היהודי זה להיות קרוב לה' ודבוק בה'. ולא רק בעוה"ב תכלית האדם להיות דבוק בבורא ית"ש, אלא אף כאן בעוה"ז, עבודת האדם ותכליתו להיות דבוק בבורא ית"ש.

כל רגע ורגע שאדם אינו דבוק בבורא ית"ש, ברגע הזה הוא אינו אדם שלם. הוא נחסר מן השלמות האמתית, שהיא הדבקות בו ית"ש.

ח

אדם אמתי, ששמע את הדברים וקיבל אותם בנפשו בצורה אמתית, הוא צריך לקחת את דברי הרמח"ל הללו, לכתוב אותם על דף ולהניח זאת בכיסו, ואחת לרבע שעה לערך, (למען יעמדו הדברים הללו לנגד עיניו בכל עת ובכל שעה ממש), הוא מוציא את הדף מכיסו, ומתבונן בו היטב, ומזכיר לעצמו עוד פעם ועוד פעם, מה הסיבה שלמענה אני חי כאן, מה תכלית חיי? הדבקות בו ית"ש.

הוא קורא את הדברים עוד פעם ועוד פעם עד אשר הדברים הללו חיים לנגד עיניו ממילא ללא צורך להסתכל בדף, אלא מתוך הכרת הנפש הברורה בתכלית החיים והחיפוש המתמיד ליישם את הדברים.

ט

כמה זמן ביום שאדם זוכר את תכלית חייו, זהו הזמן שהוא באמת חי (זולת זמן עסק התוה"ק כפי שיבואר להלן בע"ה). שאר הזמן שהוא עסוק בשאר דברים, ללא זכירת הבורא ית"ש, זהו דימוי של מיתה. והאדם נצרך לתחית המתים בכל עת ובכל שעה, תחיה שהוא יזכור מדוע חי, ומה תכליתו כאן בעוה"ז. גם בשעה שאדם מקיים מצוות, עליו לזכור שתכלית המצוות מלשון צותא כמ"ש בספה"ק.

כלומר, שכל תכלית המצוות היא להיות צוות לבורא, להיות קרוב ודבוק לבורא. לולי זאת נחסר עיקר פנימיות מהות המצוה, והרי זה כגוף בלא נשמה.

"קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא". כלומר, שהתורה, לימודה וקיום מצוותיה, צריכים להיות במהלך של "חד", במהלך שהאדם דבוק בתורה ובבורא. וזה תכלית חייו, דבקות בתורה ובקב"ה.

ו

"קרבת אלקים לי טוב". זה אינו ענין של ידע או אימרה, אלא זו מציאות החיים. זה אינו ענין ששייך רק לחג הפסח או לחג השבועות או לחג סוכות. אלא זהו ענין ששייך לכל רגע ורגע מחיי האדם ממש. שס"ה ימים בשנה, כ"ד שעות ביממה (למי שזוכה להיות דבוק בבורא גם בזמן שנתו) וס' דקות בשעה. זו כל מציאות האדם, להיות קרוב לבורא ודבוק בו, "קרבת אלקים לי טוב". בודאי שבכדי לחיות בצורה זו, צריך דרך ברורה בעבודת ה', כיצד מגיעים לכך להיות דבוקים בבורא ית"ש בכל רגע ורגע ממש. אולם עוד לפני שנבאר את הדרך לכך, ראשית צריך שיהיה ברור לאדם בירור גמור שאין בו צל של ספק כלל, מהו תכלית חייו. צריך שיהיה ברור לאדם שתכלית החיים היא להיות קרוב ודבוק לבורא ית"ש בכל רגע ורגע ממש. דבקות פנימית בכל נימי הנפש ממש.

כלומר, לפני שנתחיל לחפש ולבאר את הדרך לכך, מוכרח שתחילה יהיה ברור לחלוטין איזה דרך אנחנו מחפשים, לאן אנו רוצים שדרך זו תוביל אותנו. ולכך ברור הדבר, שצריך ברירות גמורה בתכלית, שהיא "קרבת אלקים לי טוב". זו הנקודה שכל יחיד ויחיד צריך לברר לו בירור גמור, עד שירגיש בנפשו ממש שנקודה זו של תכלית החיים ברורה לו בצורה שאין בה ספק כלל. אם בשעה שאדם בירר לעצמו זאת שתכלית חייו היא ה"קרבת אלקים לי טוב", נראה לו ומחשבתו מהרהרת, שבכדי להיות דבוק בבורא ית"ש, צריך להיות פרוש כמשה רע"ה ולהתנתק מכל עניני העוה"ז התנתקות גמורה, ידע שמחשבה זו היא מפרי עצתו של היצה"ר, שרוצה להרחיק את האדם מן האמת, מן הבורא ית"ש. ולכך, הוא מנסה לצייר לו את קרבת ה' בצורה שחורה, בצורה שכביכול זו דרך רק ליחידי סגולה, אבל לאדם כמותו אין מה לדבר על כך.

אולם באמת, מפורשים הדברים ברמח"ל להיפך. הרמח"ל שיסד את ספרו מס"י על הברייתא של רפב"י, המתחילה מן המדרגה התחתונה, תורה מביאה לידי זהירות וכו', עד רוח הקודש ותחית המתים. ובסוף ספרו, לאחר שהוא מדריך את האדם עד להשגת מדרגות רמות ונעלות אלו, הוא כותב בלשון הזו, "ואתה קורא נעים, ידעת שכמוני תדע, אשר לא כיליתי בספרי זה את כל חוקי החסידות וכו'.

וזה פשוט, כי כל אדם לפי האומנות אשר בידו, והעסק אשר הוא עוסק, כך צריך לו הישרה והדרכה. כי דרך החסידות הראוי למי שתורתו אומנותו, אינו דרך החסידות הראוי למי שצריך להשכיר עצמו למלאכת חברו. ולא זה וזה דרך החסידות הראוי למי שעוסק בסחורתו.

וכן כל שאר הפרטים אשר בעסקי האדם בעולם, כל אחד ואחד לפי מה שהוא, ראויים לו דרכי החסידות. לא לפי שהחסידות משתנה, כי הנה הוא שוה לכל נפש ודאי הואיל ואיננה אלא לעשות מה שיש נחת רוח ליוצרו בו. אבל הואיל והנושאים משתנים, אי אפשר שלא ישתנו האמצעים המגיעים אותם אל התכלית, כל אחד לפי ענינו.

וכבר יכול להיות חסיד גמור, איש שמפני צורכו (כלומר שזה באמת צורכו, ולא עצלות מללמוד בתוה"ק, וזה נצרך לשיקול דעת אמיתי מאד שלא יהיה ח"ו בכלל עוזבי התוה"ק, וצריך להתיעץ בכך עם אדם גדול.) הוא בעל מלאכה פחותה, כמו מי שלא יפסוק מפיו הלימוד". כלומר, מבואר לנו בדבריו היטב, שאדם יכול להיות חסיד ודבוק בקונו עד כדי רוח הקודש ותחית המתים, ואינו שייך למה שהוא עוסק בו, אם תורה ואם מלאכה. כל זאת בתנאי שכל מעשיו לש"ש באמת, והוא עוסק בתורה כפי כוחותיו וזמנו, וכל מלאכתו אינה אלא באופן המוכרח לגמרי, וגם זאת לש"ש.

מ"מ למדנו, שכל אדם יכול להיות דבוק בבורא ית"ש, ואין זה שייך ליחידים שפרושים מכל עניני העולם. למדנו א"כ, שראשית, האדם צריך לברר לו היטב שתכלית החיים היא קרבת ה'. ולאחר מכן, עליו להיות בטוח שהדברים אמורים ממש כלפיו, והוא עצמו ראוי ומסוגל לכך בודאי ללא כל צל של ספק.

יא

לפני שביררנו מהי חובת האדם בעולמו ותכליתו, הקדמנו וכתבנו, שכאשר יבואר לאדם מהי חובתו ותכליתו, עליו לזכור את תכליתו לאורך כל היום. לרשום לעצמו את התכלית, ואחת לרבע שעה לערך, עליו להוציא רשימה זאת מכיסו, ולקרוא בה, למען יעמוד לנגד עיניו תכליתו כל ימיו.

א"כ עתה שביררנו שתכלית האדם בעולמו הוא קרבת ה' ודבקות בה', א"כ על האדם לרשום על גבי פיסת נייר, שתכליתו להיות קרוב לבורא ית"ש, ולנסות לזכור זאת כל היום כנ"ל. הידיעה הזו, היא ידיעה של חיות, של עצם החיים, ולא ידיעת דבר מה בעלמא.

ניתן משל לדבר. אדם עולה ע"ג עץ, ומתישב ע"ג אחד מן הענפים. לפתע הענף קרס ונפל, הרי האדם מיד אוחז עצמו בגופו של עץ. האדם חש שעליו להחזיק בכל רגע ממש בגופו של עץ, שאל"כ ח"ו הוא עלול ליפול ולמות ח"ו ח"ו. נמצא שהידיעה שהאדם יודע שהוא צריך לאחוז בעץ, היא איננה ידיעה בעלמא, אלא האדם מבין שבידיעה זו תלויה כל חיותו. אילו הוא ישכח את הידיעה, הרי הוא באופן טבעי לא ידחוק בעצמו לאחוז בעץ, ובכך הוא מסכן ח"ו את כל חייו.

יב

הם הם הדברים בנמשל. על האדם להבין שכל חיותו תלויה בכך, שלנגד עיניו יעמוד תחילה הידיעה הפשוטה, שתכלית חייו הוא להיות קרוב לבורא עולם. שהידיעה הזו לא תהיה ידיעה בעלמא, אלא שיבין שכל חיותו תלויה בידיעה זו, ואילו הוא שוכח את הידיעה הזו, הוא מסכן בכך את כל חיותו. עוד טרם שידע האדם את הדרך להדבק בקונו, ראשית צריך שיעמוד לנגד עיניו הידיעה הברורה, שכל חיות האדם תלויה בו, שכל תכליתו להיות קרוב ודבוק לבורא עולם.

יג

"עץ החיים" נקרא כן (כ"כ הרמח"ל) ע"ש בחינת הפסוק, ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום. מציאות החיים היא, "ואתם הדבקים בה' וגו'". זה נקרא חיים, כאשר אדם ח"ו לא דבק בקונו, על מעין בחינה זו אמרו חז"ל, "רשעים בחייהם קרוים מתים". וזאת מפני שאע"פ שיש להם חיות חיצוניות, חיות גופנית, מ"מ חסר להם את עיקר חיות האדם, שהיא הדבקות בבורא ית"ש. וכיון שנחסר להם הדבקות בבורא ית"ש, לכך הם מוגדרים כמתים. "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום".
כאשר יש "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם", יש את הבחינה של "חיים", וכאשר הבחינה של "ואתם הדבקים בה' אלקיכם" איננה מתקימת ח"ו, הרי החיים גם אינם חיים ח"ו.

יד

נתבונן בדברים ונבין אותם היטב, ונפנים אותם עמוק עמוק לתוך הלב.
אנו עסוקים בכל מהות האדם ותכליתו, תכלית האדם היא, "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום". וזהו כל מהות האדם, כמ"ש ברמח"ל "ואני קרבת אלקים לי טוב". וזולת זה מה שיחשבהו בנ"א לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה.
נפנים את הדברים, שאין באמת דבר אחר בחיים חוץ מקרבת ה' ודבקות בה', וכל התרי"ג מצוות אינו אלא דרך להגיע לתכלית זו. ודאי שצריך דרך כיצד להשיב את הדברים אל הלב, מ"מ תחילה נברר את הדברים בשכלנו בירור גמור, שיהיה ברור לנו בירור גמור ממש שזה כל מהות החיים קרבת ה' ודבקות בה', וזולת זה תו לא. וכל מעשי האדם הן הגשמיים הן הרוחניים הם אינם אלא כלי לדבק את האדם בקונו, והכלי החזק ביותר לכך הוא התוה"ק.

טו

הרי היוצא לנו מכל הנ"ל, שהאדם צריך לצאת עם שאיפה ברורה להיות דבוק בקב"ה בכל רגע ורגע ממש, ולרצות בכך באמת. ואזי, כאשר יש לאדם שאיפה ברורה בכך, עתה

עבודתו לחפש דרך כיצד אפשר להגיע לצורת חיים כזו של דבקות בבורא עולם בכל רגע ורגע ממש.

אבל מוכרח שתחלה יהיה לאדם הכרה ברורה שזה תפקידו בחיים, ושאיפה ברורה להשגת הדברים, ככל ששאיפת האדם לחיות באופן זה של דבקות ב"ה ית"ש בכל רגע ורגע תהיה גדולה יותר, כן יהיה בכוחו לעמול ולהסיר מעליו את כל המפריעים המונעים את האדם מדבקות אמתית בקונו. וככל ששאיפת האדם ורצונו לכך חלשים, כן כל מפריע קל וקטן ימנעהו מהשגת הדבקות האמתית בקונו.

טז

יש פתגם ידוע, ש"מרוב עצים לא רואים את היער". והנה כל דבר בבריאה נועד לצורך רוחניות, ונשתמש בפתגם הזה לעניננו, לביאור צורת החיים, דבקות בה' ית"ש. יש תרי"ג מצוות, ועיקרם ת"ת, כמ"ש חז"ל "ות"ת כנגד כולם". והנה התרי"ג הם רק שורשים, ופרטי המצות הם רבים עד למאוד.

וידועים דברי הזוה"ק, שהתרי"ג מצות הם "תרי"ג עיטין", תרי"ג עצות לאדם, עצות לשם מה? עצות כיצד ידבק האדם בקונו! כלומר, כל מהותם של המצות, הם אינם ענין עצמי, אלא מפה, מראה מקום מעט, כיצד יגיע האדם לדבקות בקונו.

א"כ המצוה מורכבת בב' חלקים, מחלק המעשי שבה או דיבור וכד'. ונוסף על כך חלק התכלית של המצוה, שהיא לקרב ולדבק את האדם לקונו. נמצא א"כ, שמצד החלק המעשי של המצות, הם רבים, וזה העצים הרבים של היער (עץ ועצה שורש אחד להם, וזהו ענין עמוק מאוד, ואכמ"ל). אולם מצד פנמיות הדברים, מצד תכלית הדברים, כל המצות כונה אחת להם, קרבת ה' ודבקות בה'.

יז

נתבונן וניתן דוגמא ממצוה אחת, והיא עטיפת האדם בטלית. אדם קם בבוקר והולך לביהכנ"ס ומתעטף בטלית, הרי האדם מקיים עתה מצות עשה דאורייתא. מהי מחשבתו של האדם בשעה שהוא מתעטף בטלית? באמת השאלה הראשונה לא מהו חושב, אלא האם הוא חושב או שמא מעשיו נעשים כמעט ללא מחשבה (כלומר מחשבה עיונית, אולם מחשבה מעשית, בודאי שיש) נצא מנקודת מצב של אדם שחושב.

עתה נתבונן מהו חושב בשעת עטיפתו בטלית? אם מחשבתו ראויה, לכאורה מחשבתו צריכה להיות כדלהלן. כיון שקי"ל בדאוריתא שמצות צריכות כונה, א"כ על האדם לכוון שבעטיפתו בטלית מקיים מצות עשה דאוריתא.

נתבונן בדבר הרי הזוה"ק (שהבאנו לעיל) כתב, שהתרי"ג מצות הם תרי"ג עצות כיצד להתקרב לבורא, א"כ כיון שאדם מתעטף בטלית יום יום, שבוע שבוע, זה שנים רבות, א"כ מדוע אין הוא מרגיש את קרבת ה' שהיתה צריכה להולד בו מרוב קיום מצות עטיפה בטלית? הרי דברי הזוה"ק דברי אמת ודברים מציאותיים, וא"כ צריך היה שכל אדם שמכוון בכל יום לקיים מצות עשה דאוריתא בשעת עטיפתו בטלית, לאט לאט בכל יום ויום יחוש יותר את קרבת ה' בלבו? מדוע אנו רואים שלא רבים זכו ע"י עטיפתם בטלית יום יום לקרבת ה' מוחשית? בהכרח שקיום עטיפת הטלית יש לו צורה פנימית אמתית. כיון שאנו רואים שעטיפת הטלית של כל יום לא מביאה את האדם לדבקות בקונו, דבקות מוחשית, בהכרח שאנו צריכים לבדוק מה חסר בצורת עטיפה זו של הטלית, שהתכלית הפנימית שהיא קרבת ה' מוחשית, לא נאצלת מעשית המצוה אצל רבים וטובים?

יח

נבין את הדברים, נקטנו דוגמא בעלמא של עטיפת טלית, אולם זוהי רק דוגמא בעלמא. הרי אנו לומדים תורה ומקיימים מצות לרוב, מהי הנקודה שמונעת מאתנו, לחוש את קרבתו. אולי יש לנו את החיצוניות של התורה והמצות, אבל את פנימיות המצות, שהיא תכליתם, קרבת ה', נחסרת לרבים. וצריך בירור, כיצד הדרך ללמוד תורה ולקיים מצות, ולזכות ע"י לקרבת ה' מוחשית.

"בלבבי משכן אבנה" וכו'. זהו תפקידו של כל יהודי, שהמצות יביאו אותו למצב שהקב"ה יהיה אצלו בלב, שהקב"ה ישכון אצלו בלב, והאדם יחוש זאת ממש.

יט

א"כ מה שמוטל עלינו עתה לברר, כיצד האדם ממשיך ללמוד תורה ולקיים מצוות, ומוסיף בכך בכל כוחו, ויחד עם זאת שתורתו ומצותיו יקבלו פנים של דרך לקרבת ה' מוחשית ממש בלבו.

כלומר נחפש דרך כיצד האדם מקרב את עצמו לקונו, וכיצד המעשים שהוא כבר נוהג לעשותם עד הנה, יקבלו צורה פנימית יותר, ויקרבו אותו לקונו קרבת ה' אמתית.

והכל נכלל בדברי המס"י, שיש בחינת משמוש ופשפוש, שיש מעשים שצריך לחדול מעשיתם, ויש מעשים שצריכים להמשיך לעשותם, אולם בצורה פנימית ואמתית יותר.

כ

נסכם א"כ את הדברים שנכתבו עד עתה: ראשית העמדנו שתכלית האדם בעולמו זה להיות דבוק בבורא ית"ש.

מהי דבקות האדם בבורא ית"ש? להרגיש את הבורא ית"ש בלב, לחוש אותו ית"ש (ועוד יבואר בהמשך בהרחבה).

כמה זמן ביום האדם צריך להיות קרוב לבורא ית"ש? בכל יום ויום ובכל שעה. (חוץ מן הזמן ששקוע בת"ת כמ"ש בנפש החיים, ועוד יבואר).

האדם צריך להרגיש שכשם שאינו יכול לפרוש מן האויר לנשימה, דאל"כ ח"ו ימות, כן ממש עבודת האדם להרגיש שכל חיותו היא קרבת ה', ובלי זה הוא ח"ו בבחינת מיתה ה"י.

עוד כתבנו, שעלינו לברר מדוע התורה הק' שבה אנו עסוקים רבות, והמצות הרבים שאנו מקיימים, מדוע הם אינם מולידים בליבותינו את ההרגשה הפשוטה של קרבת ה' והדבקות בו ית"ש, מה חסר לכאורה בלימוד התורה וקיום המצות שלנו שהם אינם מולידים בנו קרבת ה' חושית.

כא

נתחיל לברר בצורה רחבה את המושג קרבת ה'.

מיהו הבורא ית"ש? מי שהוא ראה אותו פעם? מקרא מלא מעיד, "כי לא יראני האדם וחי"! ואפילו על כבודו ית"ש שביקש משה רע"ה ("הראני נא את כבודך") לראותו, אמר לו הקב"ה "אחורי יראו ופני לא יראו". אבל את הבורא בעצמותו א"א לראות כלל, וזה ברור ופשוט.

כשאנו מדברים על קרבת האדם לבורא ית"ש, בבחינת "ואני קרבת אלקים לי טוב". מהי הכונה להיות קרוב לבורא? מהו המושג קרבה לבורא? ידועים דברי חז"ל, "שלית אתר פנוי מיניה". כלומר שהקב"ה נמצא בכל מקום ממש.

וא"כ, אם נבין את המושג קרוב לבורא במובן הגשמי, כדוגמת שולחן שקרוב לכסא, א"כ כולנו קרובים לבורא, שהרי בכל מקום שאנו נמצאים בו גם הבורא עולם נמצא, וא"כ כולנו קרובים כל הזמן לבורא.

וא"כ מה צורך בעמל האדם כל ימי חייו להשיג קרבת ה', והרי ברגע שנולד הוא מיד קרוב לבורא ית"ש, ומה עבודתו כאן כל ימי חייו? אולם ברור לכל אחד שלא זה המושג קרבת ה'. אני יושב ליד השולחן, אזי אני קרוב לשולחן. אני יושב על הכסא, אזי הנני קרוב לכסא, קרבה מן הסוג הזה, לא זו הקרבה לבורא ית"ש.

כב

המושג קרבה לבורא ית"ש, הוא מושג שונה לחלוטין, אם בררנו לעצמינו כפי שבורר לעיל, שכל תכלית חיי האדם היא להיות קרוב ודבוק בבורא ית"ש, א"כ שומה עלינו

לברר תחלה מהו המושג קרוב לבורא? איזו סוג של קרבה היא זו. כל זמן שלא ברור לאדם מהי המהות של קרבת ה', באיזו סוג של קרבה מדובר, כיצד ידע האדם את הדרך למצוא את הקרבה הזו? אם התכלית שהיא קרבת ה' היא איננה ברורה, בהכרח שהדרך להשגתה לא תהיה ברורה.

בשביל הנקודה הזו לבד, אדם היה צריך להיות נכון לשלם מיליונים, את כל רכושו, וכל זאת למה כי אם לא ברור לאדם מהי קרבת ה', א"כ לא ברור לו כלל מה תכליתו בחיים, לא ברור לו כלל מה הוא רוצה להפיק מכל ימי חייו. וא"כ למה לו חיים, אם הוא אינו יודע מה הם חיים ומה תכליתם ומהי עבודתו בימי חייו.

וכי מהעדר ידיעה של המושג קרבת ה' אדם יזכה לקנות קרבת ה'? וכי הוא דבר הנקנה מאליו שאין צורך לדעת כלל את מהותו ואת הדרך לקנותו? ראשית עבודת האדם לאחר שהוא בירר לעצמו שתכלית החיים היא קרבת ה', עתה עבודתו לברר מהו המושג האמתי שנקרא קרבת ה'. ורק לאחר שיבורר לאדם להיכן בדיוק הוא רוצה להגיע, אזי עבודתו לברר כיצד הוא יגיע לשם.

ניתן משל לדבר. אדם נוסע מירושלים לבני-ברק, אם הוא אינו יודע כלל שהוא רוצה להגיע לב"ב, כיצד הוא ידע את הדרך שהוא צריך לנסוע בה? אין טעם לו לנסות לברר את הדרך מפני שאולי הוא איננו מעונין כלל להגיע לב"ב אלא לצפת, ואזי עבודתו לברר את הדרך לצפת. א"כ תחילה על האדם לברר להיכן הוא רוצה להגיע, ואזי עבודתו לברר את הדרך המובילה ליעד המבוקש.

אילו נאמר שא"א לברר את המושג קרבת ה', וכי הקב"ה תובע מאדם דבר שא"א להשיג אותו? בהכרח שהוא יכול להיות מושג לכל אדם, וא"כ עבודתינו לברר מהו המושג קרבת ה'.

כג

אילו האדם לא זכה עדיין לידע בברור מהי קרבת ה' אמתית, הרי שחוסר ידיעה זו איננו חוסר ידיעה פרטי בתחום מסוים, אלא זהו חוסר ידיעה בכל מהות החיים. מכיון שתכלית כל חיי האדם בעוה"ז, ותכלית כל מעשי האדם בעוה"ז, הן לימוד בתורה והן קיום המצות, והן מעשי הרשות של האדם, הם אינם אלא לדבק אותו בקונו.

נמצא, שאם אינו יודע דבקות בה' מהי, אין לו ידיעה ברורה מהי תכלית חייו, ואין לו ידיעה ברורה מה מהותם ותכליתם הפנימי של כל מעשיו. הוא יכול ללמוד תורה ולקיים מצות, אולם הוא אינו יודע להיכן לימוד התורה וקיום המצות צריכים להוביל אותו.

כד

ניתן משל לדבר. אדם חסר דירה, חסך לעצמו במשך כעשרים שנה בכל חודש וחודש סכום מסוים, עד שלאחר כעשרים שנה נתקבצו בידו סכום של מעות שאפשר לקנות עמם בית דירה. לאחר שכל הסכום בידי האדם, האדם הולך עם הסכום בידו על מנת לקנות לעצמו בית דירה, אולם הוא אינו יודע היכן מוכרים דירות. הוא יושב וחושב היכן מוכרים דירה, ולא עולה במחשבתו שום כוון היכן מוכרים דירה. הוא מתיעץ עם ידידים והם מפנים אותו לאנשים שמתמצים בנידון. האדם הלז אינו מקשיב לעצתם לפנות לאנשים שעסוקים בתחום זה, והוא יושב ומשער לו השערות היכן מוכרים, אולי כאן ואולי כאן, וכך הוא הולך ממקום למקום ולא מעלה כלום בידו. האדם הלז כל סכום הדירה בידו, ודירה אין לו, כי הוא אינו יודע היכן מוכרים דירה.

דומה הוא האדם שמקיים מצות ולומד תורה לאדם הלז. יש לו לאדם ת"ת ומצות, אולם הוא אינו יודע כיצד קונים עם תורה ומצות אלו את ה"בלבבי משכן אבנה". לקנות בית פנימי בנפש שבו ישכון אור ה', וה' ית"ש ידור בלבבו.

כה

היצה"ר נותן לאדם ללמוד תורה ולקיים מצות, אולם הוא מעלים ממנו את הנקודה הפשוטה, מה התכלית של כל זה? הוא מונע מן האדם אפילו לחשוב על כך מה התכלית. הוא מעמיד את האדם במעין מלומדה כזה, שלומדים תורה ומקיימים מצות, ולא חושבים כלל מה התכלית של כל זה? זהו כוחו של היצה"ר, הוא נותן לאדם את הכל, חוץ מן העיקר. התכלית של הכל נחסרת ח"ו.

ואם הוא כבר נותן לאדם לחשוב על כך שהתכלית היא קרבת ה', אזי הוא מעלים ממנו את המהות של קרבת ה'. או שהוא מראה לו שקרבת ה' היא בכל מיני צורות והגדרות, ועי"כ הוא מרחיק אותו מן ההבנה האמתית מהי קרבת ה'. או שהוא משכנע את האדם שלקרבת ה' זוכים רק בג"ע ועוה"ב, ובעוה"ז זה למעלה מן השגת אנוש להבין מהו קרבת ה'. והוא מכניס במחשבתו של האדם, שלא צריך כלל לדעת מהי קרבת ה', וזהו דבר שבא ממילא לכל מי שעמל בתורה ומקיים מצות, שמיד בשעה שהוא יוצא מן העוה"ז ועולה לשמים, אזי מיד הוא מרגיש פתאום קרבת ה' גדולה ונפלאה כל אחד לפי מדרגתו, אולם זה אינו ענין כלל שצריך לעסוק בו בעוה"ז. אין צורך שאדם יעסוק בנסתרות מה קורה בשמים, כך היצה"ר משכנע את האדם, שזהו תשוקה לדעת את העתיד ואת הנעלם. והוא אומר לאדם, שבמקום לעסוק בסקרנות וחיפוש הנעלם העתידי, עדיף שבזמן זה יעבוד את הבורא בתורה ומצות בפשיטות, ולא יכניס את ראשו במהות הבנת קרבת ה'.

זאת ועוד רבות כהנה טענותיו של היצה"ר, והם רבים לאין ספור, אולם הצד השווה שבהם, שהוא מרחיק את האדם מן הרצון והתשוקה להבין מהי קרבת ה', ולהשיג השגה חושית גמורה בלב את קרבתו ית"ש.
ה' יהיה בעזרינו שלא נשעה לעצותיו של היצה"ר, ונחליט לברר בירור גמור מהי קרבת ה' אמתית, ומהי הדרך להשיגה.

כו

עתה ננסה לבאר במילים פשוטות מהי המהות של הדבקות בבורא ית"ש, מהי אותה קרבת ה' שעליה אמר דוד המלך ע"ה, "ואני קרבת אלקים לי טוב".
השאלה הראשונה שצריכה להשאל היא היכן נמצא הקב"ה? כשאני רוצה להיות קרוב לאדם, ראשית עלי לברר היכן הוא נמצא, וכאשר הנני יודע את מקום המצאו, הריני הולך לשם, והנני יכול לשהות במחיצתו, ולהיות קרוב אליו. כמו כן כאשר האדם מחפש ורוצה להיות קרוב לקב"ה, ראשית מוטל עליו לברר היכן הבורא עולם נמצא.
אילו האדם לא יודע את מקום המצאו של הקב"ה, כיצד יתכן שהוא יהיה קרוב אליו? דברים ברורים בזה אמרו חז"ל "לית אתר פנוי מיניה" (אין מקום פנוי ממנו ית"ש). כלומר שהוא נמצא בכל מקום, וכמ"ש "אתה הוא עד שלא נברא העולם, ואתה הוא משנברא העולם". שכשם שקודם בריאת העולם הקב"ה היה בכל מקום, כן ממש גם לאחר שנברא העולם, אע"פ שיש עולם ונבראים, הקב"ה נמצא בכל מקום ממש, ואין דבר שמונע מן הקב"ה להיות בכל מקום.
א"כ הובהר לנו, שהקב"ה נמצא בכל מקום ממש, ואין צורך בכדי להיות קרוב אל הקב"ה לנסוע לחוץ לארץ, ואף לא לחוץ לעיר, ואף בתוך העיר אין צורך כלל לנסוע, "כי קרוב אילך הדבר מאוד", הקב"ה נמצא בכל מקום! ולכך אדם יכול למצוא את הקב"ה בכל מקום, ולהיות קרוב אליו בכל מקום.
מי שמתבונן בדברים, היה לו מקום לשאול שאלה פשוטה, על דברי דוד המלך ע"ה שאמר, "ואני קרבת אלקים לי טוב", מדוע אמר דוד המלך ע"ה בלשון "קרבת", הרי מכיון שהקב"ה נמצא בכל מקום, א"כ הקב"ה נמצא גם במקום שהאדם נמצא, ואף במקום שגופו נמצא. הרי שאינו רק קרוב לאדם, אלא שהקב"ה והאדם ממש ביחד.
לשון קרבה שייך בדבר שנמצא ליד השני, אולם דבר שנמצא ממש ביחד, לא כל כך נופל בו לשון קרבה. אולם באמת השאלה הזו, נובעת מהגדרות שכליות שאדם מגדיר היכן הקב"ה נמצא, והיכן הוא, ואזי עולה בידו שלשון קרבה לא ממצה את החיבור שיש בין הקב"ה לאדם מבחינת מקום.

אולם מכיון שקרבת ה' ודבקות בה' הוא לא ענין ששייך למושגי מקום גשמיים, לכך אין מקום לשאלה זו, והדברים יבוארו בהמשך, אולם עצם השאלה צריכה לעורר את האדם לברר מהי קרבת ה' באמת, רק לאחר שאדם מבין בברור ומשיג בנפשו מהי קרבת ה', אזי יש מקום להשכיל ולהשיג את החילוק בין קרבת ה', לאחדות עם ה', יזכנו ה' ית"ש להשיג את הדברים השגה גמורה.

כז

הדבר שבורר לנו מכל הנ"ל, שקרבת ה' היא איננה קרבה מבחינת מקום, אלא מהות קרבה פנימית יותר.

נתבונן תחלה מהו מושג קרוב בעוה"ז, ומשם ננסה להבין פנימה יותר, בעולם הרוחני, קרבת ה'.

נפתח בדוגמא: אדם יושב בביתו ומשוחח בטלפון, תוך כדי שיחתו בטלפון, נכנס ידיד לביתו, בעה"ב מסמן לאורחו שימתין מעט עד לאחר שיגמור לשוחח בטלפון. לאחר שהוא גמר לשוחח, הוא מתנצל בפניו על כך שהוא הוצרך להמתין עד אשר נתפנה אליו, והוא מתנצל שהוא שוחח עם קרוב שלו בטלפון. האורח מתענין מי הוא הקרוב? היכן הוא גר? והבעה"ב משיב ששמו פלוני בן פלוני, והוא גר בחו"ל. תמה האורח ושאל, אם הוא גר בחו"ל, כיצד אמרת שהוא קרוב שלך? השיבו בעה"ב, לא אמרתי שהוא קרוב אלי בבחינה של מקום, אלא קרוב שלי, הוא בן דוד שלי, כלומר בעולם הגשמי יש ב' מיני קרבה. א' קרבה מבחינת מקום. ב' קרבה משפחתית, אב, בן, דוד, בן דוד וכו', הקרבה הזאת של בן דוד וכו', איננה ביחס למקום כלל, אלא מכיון שהם קרובי משפחה, יש להם קרבה פנימית מצד התולדה, ועי"כ יש להם קשר נפשי פנימי. כלומר שם הקרבה הוא יחס פנימי יותר ממקום, הוא יחס של מקור, יחס של שורש. ומכיון שבמקורם ושורשם הם אחד, הרי נוצר מכך קרבה נפשית פנימית.

נמצא שיש ב' מיני קרבה. **א**. קרבה במקום **ב**. קרבה בנפש עד כדי התקשרות נפשית.

כח

והנה לאחר שבורר לנו שבהגדרת קרבה בעוה"ז יש ב' הבחנות,

א. הבחנת קרבת מקום.

ב. קרבת משפחה המולידה קרבה נפשית והתקשרות.

עתה נמשיך ונתבונן, האם ב' קרבות אלו תלוים זה בזה. ברור הדבר שקרבת מקום אינה מכריחה קרבה משפחתית, וקרבה משפחתית איננה מכריחה קרבת מקום. כלומר אדם יכול לעמוד ליד אדם אחר, וצמוד אליו ממש, אולם אין שום הכרח שהוא קרוב אליו

נפשית כלל. ואף יתר על כן, פעמים שהקרבה במקום גורמת לריחוק נפשי, שעי"ז יש חילוקי דעות שיוצרים ריב בין השנים. וכן להיפך, קרבה משפחתית המולידה קרבה נפשית, או קרבה נפשית לעצמה, אינם בהכרח שיבאו עם קרבת מקום. פעמים שהקרוב ביותר לאדם, אביו, או בנו, או ידיד הטוב ביותר, הם במרחק מקום גדול מאוד, ואין זה סותר כלל לקרבתם הנפשית. הרי שקרבת מקום איננה מכריחה קרבה נפשית, וקרבה נפשית איננה מכריחה כלל קרבת מקום.

והנה יש חילוק בין קרבת מקום לקרבה נפשית. קרבת מקום: בשעה שאנו אומרים שהוא קרוב הרי הקרבה ממשית עתה, אולם בקרבה נפשית, אף שבודאי בתוך הנפש יש קרבה בין השנים, אין בהכרח שבכל רגע יש לקרבה זו גילוי. הוא אוהב את קרובו או ידידו, וקשור אליו מאוד, אולם קשר זה אינו בגילוי בנפש בכל עת ובכל שעה, אלא יש זמנים שקרבה זו באה לידי גילוי, כגון בזמני שמחה או ח"ו להיפך, שאז האדם משתף עצמו במצבים אלו עם הקרובים אליו.

כט

והנה לאחר שבורר לנו מהות הקרבה בעניני עוה"ז, עתה נשוב להתבונן בקרבת ה', האם יש דימוי מילתא לקרבה המוכרת לנו כאן בעוה"ז.

מצד קרבת המקום, כבר הוזכר לעיל שאין קרוב לאדם כמו הקב"ה, מכיון "שלית אתר פנוי מיניה".

נמצא שהקב"ה והאדם כל הזמן נמצאים ממש ממש ביחד, ואינם נפרדים כלל.

מצד קרבה בעוה"ז, אין דבר שאדם קרוב לו תמיד. ואף אם קרוב לו, הם אינם ממש באותו מקום.

משא"כ אצל הקב"ה, האדם והקב"ה קרובים תמיד זה לזה, ורמת הקרבה מבחינת המקום אין לה אח ורע, והיא הגבוהה ביותר בעוה"ז.

מצד קרבת משפחה או ידידות, מקרא מלא הוא, "בנים אתם לה' אלקיכם", וכתיב "רעך ורע אביך על תעזוב". הרי שאנו בניו של הבורא וידידיו, "רעך".

נמצא שהאדם קרוב לבורא עולם גם מצד המקום (לית אתר פנוי מיניה), גם מצד המשפחה (בנים אתם לה' אלקיכם), וגם מצד ידידות (רעך ורע אביך אל תעזוב).

אלא מאי, מה חסר בקרבה הזו? העיקר חסר מן הספר! כלומר בעוה"ז אדם שקרוב במקום לדבר מסוים, הוא מרגיש בחוש שהוא קרוב אליו.

אדם שקרוב משפחה של אדם אחר, אביו, בנו, דוד, בן דוד, הוא מרגיש את הקרבה המשפחתית, הוא מרגיש שהוא בן, הוא מרגיש שהוא אב, הוא מרגיש שהוא דוד, וכו'.

אדם שיש לו ידיד, הוא מרגיש שיש לו ידיד, והנפש מרגישה זאת היטב בברור.
אולם בקרבתינו לקב"ה בכל מיני הקרבות שזכרנו, קרבת מקום, קרבת משפחה, קרבת ידידות, השאלה הגדולה היא, האם אנו מרגישים כן שהקב"ה קרוב לנו בכל הקרבות הנ"ל.
כשאנו אומרים "לית אתר פנוי מיניה", האם אנו יודעים שלית אתר פנוי מיניה, או שאנו מרגישים בחוש גמור שלית אתר פנוי מיניה והקב"ה נמצא עימנו ממש בכל מקום? וא"כ היינו צריכים להרגישו כל הזמן, מכיון שהקב"ה נמצא עמנו כל הזמן ממש כנ"ל.
הקרבת משפחה. האם אנו יודעים שאנו נקראים בנים למקום, או שאנו חשים זאת בלב בברור שאנו בניו של מקום, ואהבתנו אליו מושרשת וקבועה כאהבת בן לאביו. בקרבת ידידות, "רעך".
הקב"ה נקרא רע שלנו, האם אנו יודעים שאנו ידידים ורעים שלו, או שזו ידידות מורגשת בנפש בגילוי.

ל

נמצא שאנו קרובים לקב"ה בכל סוגי הקרבה, אולם אנו רק יודעים שאנו קרובים.
מה שחסר אצל רוב בנ"א, שהקרבה, זו רק ידע שיש כזו קרבה, אולם לחוש זאת בברור, שאנו קרובים, לחוש שאנו קרובים לקב"ה במקום, לחוש שהקב"ה נצב בכל עת ובכל שעה ליד האדם, ובתוך האדם, לחוש שאנו בניו של מקום ממש, לחוש שאנו רעים של הקב"ה, זה מה שנחסר, הרי שאנו קרובים, אולם נחסרת הרגשת הקרבה באופן מוחשי.
בגשמיות הקרבה שלנו היא מוחשית ומורגשת, אולם ברוחניות, אנו יודעים שאנו קרובים, אולם לא תמיד חשים זאת כל כך.

לא

בכדי להמחיש את הדברים, נתבונן ונראה, כיצד אף בעניני גשמיות, בעוה"ז, לא כל קרבה היא קרבה מוחשית.
ניתן דוגמא לדבר בב' הסוגים של הקרבה, קרבה של מקום וקרבה של משפחה, כיצד קרבה זו, אפשר שאינה גלויה לאדם.
טרם הומצא המיקרוסקופ, אילו ניגש לאדם ונשאל אותו האם יש חידקים שקרובים אליו ועומדים במרחק של כמה ס"מ ממנו? הוא ישיב לא באופן הנחרץ ביותר, ואף הוא מסוגל להשבע על כך ללא נקיפות מצפון כלל, שבקרבתו אין שום חידקים.

אף שברור הדבר, שאדם זה טועה, ובקרבתו ממש יש חידקים, אולם מכיון שעין האדם איננה יכולה לקלוט זאת, והאדם מתבונן ומתבונן ואינו רואה זאת, לכך הוא בטוח שהדבר לא קיים.
אולם באמת זו טעות ברורה. הרי לנו שאדם יכול להיות קרוב מאוד לדבר מבחינת מקום, והוא איננו מודע כלל שהוא קרוב לו.

לב

ניתן עוד דוגמא בקרבת משפחה: אנשים רבים באו לא"י לאחר השואה כמעט ללא נצר של משפחה, והבדידות ללא משפחה העיקה על רוחם, והיו בנ"א שעמלו לחפש נצר וזכר למשפחתם.
דוגמא לדבר. אדם גר בבנין ושכן ע"ג, ובלשון המעטה, אין קשרי ידידות שוררים בין השנים. כל אחד מהם מחפש את קרובו זה שנים. לאחר כעשרים שנה, מתברר להם באופן אקראי ששניהם קרובים, בני דודים, וזולת זה אין להם קרובים בארץ ובעולם, אלא שניהם בלבד קרובים זה לזה.
הרי האדם יכול להיות סמוך ממש לקרוב היחיד שיש לו בכל העולם, והוא אותו אדם המוכר לו היטב וגר בסביבתו, אולם מכיון שנעדר ממנו הידע שהוא קרובו, נחסר לו הרגשת הקרבה הנפשית אליו.
הרי לפנינו ב' דוגמאות ברורות באופן של קרבת מקום וקרבת משפחה, שהאדם קרוב מאוד לדבר, אולם רחוק ממנו, מכיון שהוא אינו יודע שהוא קרוב לדבר.

לג

כן הדבר דומה בקרבת האדם לקב"ה, בכמה מיני קרבות, שזכרנו האדם קרוב לבורא במקום, אולם מכיון שאינו רואה את הבורא לידו, כדכתיב "כי לא יראני האדם וחי", לכך הוא אינו חש שהוא קרוב לבורא עולם.
הוא יודע שהקב"ה אבא שלו, אולם הוא אינו מרגיש זאת היטב בלב.
הוא יודע שהקב"ה רע שלו, אולם אינו חש זאת בלבו.
אילו היו מספרים לאדם שסבור זה שנים שאביו נסתלק מן העולם, ולפתע מודיעים לו שעוד אבינו חי, ובידו לראות את אביו, כל לבו היה מתמלא גיל ושמחה על כך שיש לו עוד אפשרות לראות ולהכיר את אביו, ומחשבתו שיותר לא ידע אבא מהו היתה טעות מוחלטת.

לד

כל מי שלא עמל רבות להכיר את הקב"ה, את האבא האמתי שלו, הוא אינו מכיר את אבא שלו. אולי הוא יודע שהוא קיים, אבל הוא לא מכיר את אביו. כדוגמת אדם שיודע שאביו בחו"ל, ואף פעם לא ראהו.

כן הדבר, אדם שלא עמל רבות להכיר את בוראו, לא הכרת השכל בחקירות, אלא הכרת הלב, הרי הוא יודע שיש לו אבא, אולם הוא אינו מכיר את אביו כמעט כלל.

אדם שעמל באמת, וזוכה להכיר את בוראו, את אביו שבשמים, הוא נוכח לדעת שלא רק שהוא לא הרגיש שהקב"ה נצב לידו, אלא הוא לא ידע כלל מה זה אבא שבשמים. לא היה לו שום כלי הבחנה להבין מהו הקב"ה, מה מבטאים המילים "בנים אתם לה' אלקיכם", מה טמון בהגדרה בן של הקב"ה. זהו לא ענין של ידע שכלי, זוהי השגת הנפש. כל משל של בן ואב לא ימצה את עומק המהות של הרגשת בן של הקב"ה, זהו דבר שלמעלה מהכרת אנוש וגדרים שכלים, זוהי הכרת הנשמה את אביה. צריך להבין, כשהתוה"ק אומרת "בנים אתם לה' אלקיכם", והאדם קולט את הדברים כפשוטם גרידא, בנים, כשם שיש לי אב גשמי כן יש לי אב רוחני (ה' יזכה את כולם להרגיש לפחות כך), הוא תופס רק את שיטחיות הדברים, ולא את פנימיותם, פנימיות ההשגה של המהות בן של הקב"ה, יכול האדם להשיגה רק כאשר הוא מרגיש כן בנפשו, ולא כאשר ינסו להסביר לו את זאת בהגדרות.

לה

נתבונן בפגישה המוזכרת בתורה בין אב לבנו, בין יעקב ליוסף.

בשעה שנפגשו יעקב ויוסף כתיב, (בראשית מו, כט) "ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה, וירא אליו ויפל על צואריו, ויבך על צואריו עוד".

נתבונן, כמה זמן המשיך יוסף בצורת נפלתו "ויפל על צואריו"? הרי חז"ל אומרים (הובא ברש"י שם) "שיעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו, שהיה קורא את שמע". כמה זמן לקח ליעקב קריאת שמע? חצי שעה, שעה, אולי יותר, מ"מ לאחר זמן זה, אף שיוסף ויעקב לא נפגשו זמן רב, מ"מ כל צורת ההתקשרות הזו, בצורה של "ויפל על צואריו" היתה לזמן מועט. הם לא חיו י"ז שנה בצורה של התקשרות זו.

כלומר, בודאי שלאחר מכן יעקב היה קשור אל יוסף, ויוסף היה קשור ליעקב, אולם תוקף גילוי ההתקשרות היה לזמן מועט.

אם אדם רוצה משל מהי התקשרות של בן לאביו שבשמים, ילמד מן המשל הזה. אולם בבן אצל אביו שבשמים, הבן כל הזמן יכול להיות במהלך של "ויפל על צואריו", זוהי

צורת חייו שהוא דבוק וקשור לקב"ה (בודאי שיש נפילות אולם זהו צורת החיים הכללית). את אב גשמי, א"א לאחוז כל הזמן וליפול על צואריו.
אולם עם הקב"ה, אבינו שבשמים, אפשר להתקשר בכל עת ובכל שעה ממש. כשאדם זוכה ל"ושכנתי בתוכם", כלומר שהקב"ה שוכן אצלו בלב בגילוי ממש, הוא קשור לקב"ה כל הזמן במעין הבחינה שהוזכרה בפגישת יוסף עם יעקב אביו, ואף יתר על כן. זוהי התקשרות פנימית של הנפש לקב"ה. זוהי צורת חיים של יהודי שחי בצורה הפנימית האמתית.

לו

נצייר לעצמנו, בשעה שיוסף נפגש עם אביו, אילו הפלאפון שלו היה מצלצל באמצע, הוא היה מרים אותו? או שבאותו רגע לא היה מענין אותו כלום? יוסף נמצא במצרים, בנכר, שנים רבות בבדידות, ומגיע הרגע שהוא יוצא מן הבדידות, ונפגש עם אביו, וכי בזמן פגישתו עם אביו יש לו זמן להתעסק בדברים אחרים? כן הצורה שיהודי אמתי חי, הוא דבוק כל הזמן ממש בבורא עולם.
סוף כל סוף הוא חי בעולם החומר, והוא מוכרח להתעסק עמו לפחות עסק פורתא, אולם הנפש קשורה כל הזמן לבורא עולם. הן בזמן עסקו ברוחניות, והן בזמן עסקו בגשמיות, לעולם הנפש לא מתנתקת מן הבורא עולם. גם בזמן שהוא מרים פלאפון, הוא דבוק בבורא עולם, והוא לא מסיח את הדעת ואת ההתקשרות הפנימית לבורא עולם בכל עת ובכל שעה, זו הצורה שיהודי צריך לחיות בה.
זה הקשר האמתי והיחידי שיש לאדם בעולם, את המשפחה האדם עוזב יום אחד ונשאר לבד, הקשר היחידי שיכול האדם להחזיק הן בעולם הזה והן בעולם הבא, קשר שאין התנתקות ממנו, הוא רק הקשר עם הקב"ה. בגן עדן אין שום הכרח שהאדם ישב עם אבא שלו, ועם הבן שלו, ועם הדוד שלו וכו', רק עם הקב"ה.
זהו הקשר שהאדם צריך ליצור לעצמו בעולם הזה ובעולם הבא. הקשר עם המשפחה הוא קשר, אבל יבא יום והוא ינתק. אולם הקשר עם הקב"ה, הוא נצחי, ואף פעם הוא לא ינתק.
מי שרוצה ידיד אמתי, שיקח את הקב"ה לידיד שלו, והידיד הזה, הקב"ה יהיה ידיד שלו בכל מקום, הן בעוה"ז, הן בגן עדן, והן בעוה"ב, והוא לא יעזוב אותו אף לרגע קט.

לז

כל זמן שאדם לא קשור קשר אמתי לקב"ה, מעין בחינת קורבה של משפחה שהזכרנו לעיל, הוא לא יכול לחוש כראוי את הקרבה מבחינת מקום. כלומר שהקב"ה קרוב אליו מצד המקום, והוא נצב לידו.

ככל שהאדם קשור לקב"ה יותר ויותר בפנימיות לבבו, הוא יכול לחוש בחוש גמור פנימי בנפש שהקב"ה נצב לידו ממש בכל עת, ובכל שעה, ובכל מקום ומקום.

ככל שקרבת הנפש של האדם יותר גדולה לקב"ה, והאדם מקושר אליו עמוק עמוק בנימי הלב, כן האדם יחוש שהקב"ה נצב לידו וח"ו להיפך.

לח

לאחר שבורר לנו מהי תכלית החיים שהוא קרבת ה', וכיצד נראה (בערך) צורת חיים של אדם שדבוק בקונו, שדבקות זו היא איננה נקודה קטנה בחיים, אלא כל חיי האדם הם במהלך של התקשרות בקב"ה.

עתה מוטל על האדם לברר לעצמו האם הוא רוצה לחיות בצורה זו? או שמא נח לו להמשיך לחיות בחיים של דמיון שנראים לו כחיים שקטים בלי טירדת הדבקות כביכול? על כל אדם ואדם לברר לעצמו, האם באמת הוא מעונין להיות דבוק בקב"ה כל ימיו.

אם בירר האדם לעצמו והוא רוצה בכך, אשריו.

ואם בירר ועדיין הינו רואה שאינו רוצה, הוא צריך להתפלל על כך לקב"ה שיעזור לו לרצות חיים אמתיים, שיעזור לו לצאת מן חיי הפקר שנראים כחיים, ולרצות להכנס לחיים אמתיים, לחיים שעליהם נאמר, "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום" (עדיין איננו מדברים על הדרך כיצד להיות קרוב ודבוק לקב"ה, אלא על רצון להיות קרוב ודבוק לקב"ה).

לט

ננסה לקרב את האדם לכך שירצה להיות קרוב ודבוק לקב"ה. כל אחד מאתנו יודע, שיבא יום והוא יעזוב את העוה"ז, "סוף כל האדם למיתה". והנה כל אחד רוצה לאחר מיתתו להנצל מן גיהנם, ולזכות בג"ע.

מה יעשה האדם בג"ע? כתב הרמח"ל בריש ספרו מס"י, "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו". וזהו עיקר התענוג בג"ע.

יוצא, שאם אדם אינו דבוק בקב"ה באמת, גם בג"ע אין הרבה מה לעשות. ג"ע אמתי ענינו, דבקות בקב"ה.

ואם אדם אינו רוצה דבקות בבורא ח"ו, מה יעשה בג"ע.
ואם אמר יאמר האדם, שבעוה"ז רוצה להנות מן העוה"ז, וכאשר יצא מן העולם אזי ירצה להיות דבוק בקב"ה. יש לידע שזו מחשבת הבל, שכבר כתבו בספה"ק, שהיכן שמחשבתו ולבו של אדם קבועים בעוה"ז, כן ממש יהיה בעוה"ב.
נמצא, שאם בעוה"ז מחשבתו ולבו לא דבוקים לקב"ה, אלא לדברים אחרים, כן יהיה הדבר ממש בעוה"ב. ואף אם ירצה להיות דבוק שם בבורא עולם, לא יוכל, כי בע"כ יהיה דבוק במה שדבק בעוה"ז.
כלומר האדם לא יכול לחלק את הדברים, בעוה"ז לא להיות דבוק בקב"ה, ובעוה"ב כן. אלא או גם בעוה"ז דבקות בקב"ה וגם בעוה"ב, או שניהם לא ח"ו (ודאי שיש תיקון לאדם שלא ניצל חייו כראוי, ואכמ"ל).
נמצא שעל האדם להבין, שאם בעודו גם כאן בעוה"ז הוא אינו דבוק בבורא, בהכרח שאף שם בג"ע ובעוה"ב הוא לא יהיה דבוק בבורא עולם, וא"כ לא יהיה מה לעשות שם. על האדם להתבונן בכך רבות שהוא מאבד את הנצחיות שלו עי"כ שהוא איננו דבוק בקב"ה בעוה"ז.
העוה"ב נקרא "עולם שכולו טוב". מהו הטוב שיש שם? כבר כתב הרמח"ל, "ואני קרבת אלקים לי טוב. וזולת זה מה שיחשבהו בנ"א לטוב אינו אלא הבל ושוא נתעה".
הרי שאין טוב אחר אלא קרבת ה', ואם אדם אינו קרוב ודבוק בקב"ה, אין לו שיכות לעולם שכולו טוב. ובהכרח, בכדי לזכות לטוב בג"ע ובעוה"ב, ל"קרבת אלקים לי טוב", בהכרח שאף בעולם הזה יחיה האדם עם הטוב הזה, עם "קרבת אלקים לי טוב", עם דבקות בקב"ה.

מ

כשם שבעניני עוה"ז, במסחר, עושים יום בשנה ספירת מלאי, וסוגרים את החנות ובודקים מה מכרו ומה לא וכו' וכו', כן ממש צריך האדם לעשות עם עצמו. לא חשבון נפש של רבע שעה, חצי שעה, שעה, אלא לעצור את כל מהלך חייו, ולבדוק האם אני רוצה להיות קרוב ודבוק לבורא עולם או לא? ואם כן האם אני דורך בדרך שמקרבת אותי לקב"ה קרבה מוחשית כנ"ל. או שמא זו דרך של לימוד תורה בשכל וקיום מצות עם קצת התעוררות, אבל קרבת ה' אמתית תורתי וקיום מצותי אינם מבאים אותי.
חייבים לצאת עם הכרה ברורה שרוצים קרבת ה' אמתית, כמה זמן שיקח לאדם עד שיגיע לכך שיקח, אולם שיצא עם הכרה ורצון ברור שכל החיים זה קרבת ה' ודבקות בה'.

ואזי עתה עבודתו לחפש ולברר לו דרך ברורה כיצד זוכים לקרבת ה', אולם ראשית שיהיה ברור שזה כל פנימיות החיים, קרבת ה' ודבקות בה'.

מא

לאחר שבורר לאדם בברירות גמורה שכל תכלית החיים הם קרבת ה' אמתית, והאדם חש רצון אמתי לחיות בצורת חיים של קרבת ה'.

עתה ראוי לאדם להבין ולהתבונן בדרך המובילה את האדם לזכות לצורת חיים זו.

האדם יכול להיות סבור, שכיון שהוא שקוע בלימוד התורה ובקיום המצות, בהכרח שיבוא יום ופתאום הוא יחוש קרבת ה' בלבו.

אולם זו טעות שרבים נפלו בה, הם סברו שקרבת ה' נופלת בלב כל אדם שלומד תורה ומקיים מצות, אולם באמת זה אינו כלל.

מב

כבר אמרו חז"ל "אפילו ריקנין שבהם מלאים מצות כרמון".

ונודע הקושיה, א"כ מדוע הם נקראים "ריקנין", הרי הם אינם ריקים כלל מכיון שיש בהם מצות רבות כרימון? תירץ על כך הגאון ר' דוד פוברסקי זצ"ל, תרוץ נפלא. הוא אמר, שיכול להיות שאדם יש בו מצות רבות מאוד, ת"ת, חסד, וכו' וכו'. אולם הוא עדיין מוגדר כריק, כל זאת למה? הרימון יש בו גרעינים רבים, אולם כל אחד עומד לעצמו. לא כמו תפוח, אגס, שהכל מקשה אחת, אלא כל גרעין קטן ולעצמו.

כן הדבר במצות שאדם עושה, אדם יכול ללמוד תורה ולקיים מצות רבים, אולם הכל בחינת ריק, מכיון שהכל נפרד אחד מן השני ואין חיבור אמיתי בין מצוה אחת לחברתה. צריך שהתורה והמצות יהיו במהלך של מקשה אחת, מהלך של בנין, ולא תורה ומצות מעולם הנפרדים ח"ו.

האדם יכול לעסוק בתורה כל ימיו, ולקיים מצות רבים, ועדיין הוא במהלך של ריקנין שבהם. הוא לא זכה לנקודה פנימית שמאחדת אל כל תורתו ומצותיו.

מהי אותה נקודה שמאחדת את כל התורה והמצות? דבקות בקב"ה! התורה צריכה להיות במהלך של "קוב"ה ואוריתא וישראל חד הוא", וע"י התורה האדם צריך להיות דבוק בקונו.

המצוות הם מלשון "צוותא" וחיבור לקב"ה, כנודע. נמצא שהן התורה והן המצות, יש להם תכלית פנימית אחת, שהיא קרבת ה' ודבקות בה'. אם התכלית הזו מתקימת, הרי כל התורה וכל המצוות קשורים זה בזה, כי כולם מובילים את האדם לתכלית אחת. אולם

אם התורה והמצוות הם אינם מביאים את האדם לקרבת ה', הרי אין נקודה שמאחדת את כל תורתו ומצותיו, וח"ו תורתו ומצותיו הם בבחינת נפרדים.
כאשר לבו של האדם ריק מהבורא עולם, ואין את ה"ושכנתי בתוכם", בתוך לבו של האדם, הרי נקודת האחדות של הכל נחסרת, יש תורה ויש מצות, אולם אין לב אחד לאבינו שבשמים, אין את נקודת הלב הפנימית שדבוקה לקב"ה.
כל אדם ואדם מוכרח לעשות חשבון נפש לעצמו ולבדוק, האם המהלך של החיים שלי, התורה התפלה והמצות וכו' וכו', הם במהלך שיביא אותי לדבקות אמתית מוחשית בקב"ה, או שמא ח"ו המעשים שלי הם במהלך של ריקנין שבהם שנחסר נקודת האחדות הפנימית של כל התורה והמצות.

מג

צריך זהירות גדולה בנקודה הזו. רבים סבורים ובטוחים, שדרכם דרך אמתית, ובדרך זו ברבות השנים הם יזכו לקרבת ה'. אולם זה לא תמיד אמתי, לפעמים זה תרוץ מלעבוד בדרך קשה יותר ואמתית יותר, ונח לו לאדם לחשוב שדרכו נכונה ותביא אותו לקרבת ה' מוחשית.
מה יעשה האדם אם בסוף ימיו יבורר לו שדרכו לא היתה נכונה ולא זכה ע"י להגיע לקרבת ה' מוחשית? אז כבר יהיה מאוחר מדי, ולא יהיה ביד האדם להחזיר את הגלגל אחורנית, ולנסות לחיות את חייו מחדש בצורה אחרת.
בודאי שקשה להוכיח לאדם שדרכו לא בהכרח תוביל לקרבת ה' מוחשית (ודאי שיש דרכים רבות שמובילות, ואנו עסוקים באלו שטועים בדרכם ולא בדרכים האמתיות). ולכך על כל אדם לבדוק את עצמו היטב ולחשוד מאוד, שמא דרכו אינה דרך אמתית.
ואל יתלה עצמו שזו דרך שדרכו בה רבים וכו' וכו' והצליחו כי צריך לברר כל דרך מקרוב, מאדם בעל השגה, ולא לסמוך על מה ששומעים בסתמא מפה ומשם. אלא כל אדם צריך לברר את דרכו לעומק מאוד, ולהתחנן מאוד מאוד לקב"ה, שיעזור לו, ויכון אותו לאמת, שיזכה לדרך אמתית שתקרב אותו לקב"ה. ואף אם הדרך אמתית, צריך להתפלל שיזכה להבין אותה כראוי. כי פעמים רבות הדרך אמתית, רק שהאדם אינו מבינה כראוי.
סוף דבר, על כל אדם לבחור לו דרך ברורה שתביא אותו למצב של דבקות בקב"ה, ולבקש מהקב"ה מאוד מאוד שיזכה לדרך הראויה ומתאימה עבורו.

אמונה - שיש בורא לעולם

מד

לאחר שביררנו שחובת האדם בעולמו ותכליתו, היא להיות קרוב ודבוק בקב"ה, ולכך צריכה להיות כל משאת חייו.

עתה ננסה להתחיל לבאר את דרך החיים, כיצד יחיה האדם עלי האדמות בעוה"ז בצורה נכונה שתביא אותו למצב של קרבת ה' ודבקות בה'.

אנו נכתוב דברים פשוטים, שפשטות נראה לאדם שהוא כבר יודע אותם וכו' וכו', אולם באמת מי שמבין את העבודה הפנימית, יודע, שכל עבודת האדם, הוא לעבוד על הדברים הפשוטים והידועים.

כמ"ש הרמח"ל בריש ספרו מס"י כידוע, "וכמה דפשיט טפי מעליא".

הנקודה הברורה שצריך לזכור לאורך כל הדרך היא, שצריך לקחת את הדברים בפשיטות גמורה, ולקימם בפשיטות גמורה. ככל שהאדם יקח את הדברים יותר בפשטות, כן יתקרב יותר לאמת, לקב"ה. וככל שהאדם בכל דבר ישתמש בכח החשבונות הרבים שבו, והוא ינסה לחשבן כל דבר, כן ח"ו הוא ירחק מן האמת, מן הקב"ה.

צריך להבין שסוד החיים הפנימים, הוא עולם של פשטות נפשית, "אלקי נשמה שנתתה בי טהורה היא". וכשם שילד שהוא עדיין טהור, הוא מבין דברים פשוטים, כן הנפש הפנימית של האדם, נקודת הטהרה שבו, צריכה דברים פשוטים. ובכדי לעורר את נקודת האמת שבנפש, שהיא נקודה טהורה וזכה, צריך להשתמש בכח הפשיטות. זוהי נקודת מפתח לכל הדרך שנדרוך בה ב"ה.

מה

מהי אותה נקודה שכל אדם צריך להתחיל לעבוד בה? היא ההכרה שיש בורא לעולם! הכרה פשוטה וברורה שיש בורא לעולם.

בפשטות נראה לבנ"א, שאת הידיעה הזו, שיש בורא לעולם, צריך להודיע לאדם שעדיין לא זכה לדרוך על מפתן היהדות. ובאדם כזה, ראוי להודיע לו ולהוכיח לו שיש בורא לעולם, בכל מינים וסוגים של הוכחות. אולם לאדם שגדל בבית של מאמינים בני מאמינים, ששומרים את התוה"ק מאוד, וכל ימיהם שקועים בעולם של תורה ומצות, מה יש להודיע להם שיש בורא לעולם? וכי הם אינם יודעים זאת? המחשבה הפשוטה שנמצאת במחשבת האדם היא, שעל הנקודה הזו שיש בורא לעולם, לא צריך לעבוד כלל, וזה פשוט וברור. ועולם העבודה של האדם, מתחיל מנקודה הרבה יותר גבוהה.

אולם זו טעות, ובאמת כל אדם חייב לעבוד על הנקודה הפשוטה הזו, על הנקודה הפשוטה ביותר, שיש בורא לעולם!

מו

אולם המחשבה הזאת עדיין עומדת במחשבת האדם, מה חסר לי באמונה שיש בורא עולם? וכי אני צריך ללמוד את סתרי ההנהגה ודברי הפילוסופים? לא לזה כונתינו! אנו מדברים באמונה פשוטה מאוד, אמונה שיש בורא לעולם.

בכדי שנבין מדוע צריך לעבוד כך, נקדים לכך משל שיתן אור ויבהיר את הדברים.

אדם זכה במפעל הפייס ב20- מליון דולר. האדם הזוכה, כל מחשבתו קבועה בזה, בלכתו, בשוכבו, ובקומו. הוא הולך ברחוב ומהרהר בכך, הוא שוכב לישון ומהרהר בכך, וקשה לו מאוד להתנתק מן המחשבה על הזכיה, ומן המחשבה מה יעשה עם הכסף וכו' וכו'. לעומתו, האדם שלא זכה, אולם שמע את שמו של הזוכה, הוא אינו מתבונן בכך רבות.

נתבונן בהבדל שבין הזוכה ובין שאינו זוכה. שניהם יודעים בברור מי זכה, אולם אצל הזוכה כל מחשבתו שקועה ודבוקה בכך, משא"כ אצל שאינו זוכה, הוא יודע את אותו ידע ממש, אולם הוא אינו קשור ואינו דבוק לידע זה, זה לא תופס את כל מחשבתו ולבבו.

מן המשל הזה נשכיל ונבין יותר את הנמשל בענין אמונה. כולנו יודעים שיש בורא לעולם, אולם השאלה אם זהו ידע כהאדם הזוכה של המשל, או כאדם שאינו זוכה במשל. כלומר, הידע שיש בורא לעולם, הוא ידע שתופס את כל מחשבות מוחו ולבו של האדם, או שזהו ידע סתמי שהאדם יודע זאת בודאות, אולם הוא אינו מחובר לידע זה בכל עת ובכל שעה ממש.

א"כ נבין, שכולנו יודעים שיש בורא לעולם, אולם כמה אנו חושבים על כך? כמה אנו מחוברים ודבוקים למחשבה זו? האמונה שיש בורא לעולם, צריכה לחיות במחשבת מוחו ולבו של האדם בכל עת ובכל שעה כפשוטו. זו לא ידיעה כללית שמקפת את כל החיים בלבד, אלא נצרך שידיעה זו תהיה הנשמת חיים של האדם בכל רגע ובכל עת ובכל שעה.

מז

כתבנו בתחלה שתכלית וחובת האדם בעולמו, הוא להיות קרוב ודבוק לבורא עולם. בכדי שהאדם יהיה דבוק ומחובר לדבר, מוכרח שיהיה דבר. אם המהות שאלי'ה רוצה להיות קרוב ודבוק, איננה קימת, כיצד ידבק האדם בדבר שאינו קיים? בכדי שהאדם יוכל להיות קרוב ודבוק לקב"ה, בהכרח שירגיש תחלה בברור שהקב"ה קיים.

אם אדם מנסה להתקרב לקב"ה לפני שלבבו חש שיש בורא לעולם, נמצא שחסר לו בהכרת מציאות הבורא, וממילא בפנים לבו הוא מנסה להתקרב לדבר שעדין לבו אינו חש בברור שהוא קיים. ולכך, תחילת העבודה של כל יהודי ויהודי, היא ראשית לחוש בכל לבבו ממש שיש בורא לעולם, ורק לאחר מכן לנסות לעמול להתקרב אליו ית"ש.

מח

יש חכמה, בינה, ודעת.
חכמה, היא ידיעת הדברים ככתבם וכלשונם.
בינה, היא הבנת הדברים היטב.
דעת, היא ההתקשרות לדבר, שכל כולו מחובר לדבר. "ובדעת חדרים ימלאון".
כלומר, חדרי לבבו של האדם מלאים בידיעה הזו, כל כולו נתון לידיעה, זו דעת שלמה וגמורה. דבר שאדם יודע אותו, אולם זה לא מקיף את כל לבבו ומחשבותיו, זו דעת חלקית. דעת שלמה היא, רק כאשר האדם מקושר ומדובק לידעתו בכל עת ובכל שעה בכל נימי נפשו ולבבו.

מט

צריך להבין בידיעה שיש בורא לעולם, יש בחינת חכמה, בינה, ודעת.
חכמה ובינה הוא, כאשר האדם יודע שיש בורא לעולם, והדבר ברור לו היטב שלא יכול להיות שאין בורא לעולם.
אולם דעת הוא, כאשר הידיעה הזו שיש בורא לעולם תופסת את מחשבת מוחו ולבו של האדם.
צריך להבין, בכדי להכיר דבר הכרת הנפש, אין די בחכמה ובינה, אלא נצרך לכך דעת. דבר שהשגת האדם בו היא רק בבחינה של חכמה ובינה, בהכרח שהנפש לא מכרת פנימה הכרה אמתית את הדבר.
כח הנפש להכיר דבר היטב, הוא רק כאשר האדם מחובר לדבר וקשור אליו מאוד, וכל כולו נתון לדבר.
היסוד הזה הוא יסוד גדול ונורא שכתבו רבותינו ז"ל. אדם שהכרת בוראו היא במדרגת חכמה ובינה, אולם אינו חושב על הקב"ה בכל עת ובכל שעה, בהכרח שהנפש פנימה חסרה לו מאוד הכרת בוראה. היא איננה מכרת את הבורא כל צרכה, לא הכרת שכל, אלא הכרת הלב, הכרת החוש.

כללו של הדבר, אדם שרוצה להכיר את הבורא באמת, כלומר להכיר באמת שיש בורא לעולם, בהכרח שמחשבתו תהיה קבועה וקשורה בבורא עולם, ורק אז הוא יזכה להכרת הנפש בבורא עולם.

נ

נמצא א"כ שמי שמחפש אמת, הוא ראשית צריך לברר את אמונתו הפשוטה, את האמונה הפשוטה שיש בורא לעולם.

הנקודה הראשונה שעל האדם להתחיל בה, הוא ראשית לברר לו שיש בורא עולם בשכלו. כלומר, לברר לעצמו שבשכלו הוא מאמין שיש בורא לעולם כפי שקיבל מאבותיו ואבות אבותיו (לא ע"י חקירה שהרחיקוה רבותינו ז"ל).

לאחר שאדם בירר לעצמו שבשכלו הוא מאמין גמור שיש בורא לעולם, עתה עבודתו לחיות עם ידיעה זו בכל עת בכל שעה. בודאי שא"א פתאום להתחיל לחיות עם ידיעה זו בכל עת ובכל שעה, אולם ראשית זו שאיפתו של האדם לחיות בכל רגע ממש עם זכירה בלב שיש בורא לעולם.

העבודה המעשית בכדי לבא לתכלית, היא נעשת בהדרגה, וכפי שיבואר להלן הדרך כיצד לקנות את הדברים בהדרגה, וב"ה לזכות לחיות כל היום עם מחשבת הלב שיש בורא לעולם.

לפני שהאדם מתחיל לעבוד על כך, מוכרח שיהיה ברור לו, שאדם שחי עם מחשבה תמידית בלבו שיש בורא לעולם, ואדם שלא חי כן, הם אלו שני בנ"א שונים לחלוטין ממש. זו לא עוד מדרגה, אלא מהות של חיים שונה לחלוטין. זהו עולם שונה לחלוטין, יש חיים עם בורא עולם, ויש חיים (דמיוניים) בלי בורא עולם.

אדם שחי עם בורא עולם, הוא יוצא מעולם לעולם אחר לגמרי, א"א להסביר זאת בכתב בברור. אולם כאשר יזכה האדם לכך, הוא ירגיש שהוא ממש בריה אחרת, כמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה, "איני אותו אדם כלל וכלל".

נא

אדם שחי עם המחשבה שיש בורא לעולם בתמידיות, כלומר, עם המחשבה הזו שיש בורא לעולם הוא קם בבוקר, עם המחשבה הזו הוא נוטל ידים, ועם המחשבה הזו הוא מברך ברכת המזון, ועם המחשבה הזו הוא הולך לישון, ועם המחשבה הזו הוא חי לאורך כל יומו. החיים עם מחשבה זו בלבד, אפילו אם לא יזכה להמשיך ולהשיג הלאה (יזכה ה' ית"ש את כולנו שנזכה להמשיך הלאה) יכולים להפוך את כל צורת חייו של האדם, כל חייו ישתנו מן הקצה אל הקצה, רצינות פנימית, תכלית פנימית עמוקה שתוליד

יציבות פנימית בכל המבנה הפנימי של האדם. זה לא אותו אדם! גם אנשים כלפי חוץ יחושו שנשתנה כאן משהו פנימי בנפשו של האיש.

על האדם להבין ולהפנים זאת, שהבסיס הפשוט הנדרש מכל יהודי, בין איש ובין אשה, ואין בזה חילוק כלל, שצורת החיים תהיה בצורה שהקב"ה נמצא במחשבת מוחו ולבו של האדם. בצורה שהאדם חי עם הבורא עולם, אוכל עם הבורא עולם, הולך לישון עם הבורא עולם, וכו' וכו'.

כל החיים צריכים להיות מתוך מחשבה על הבורא עולם. בכדי להשיג את הדברים, לא צריך להיות לא גאון, ולא מוכשר במיוחד, מספיק לשם כך קורטוב של אמת בלב שיחפש אמת, ויחפש את הקב"ה שהוא התכלית של החיים.

וכיון שידוע וברור לאדם שהתכלית היא אצל הבורא עולם, הקרבה והדבקות אליו, לכך המחשבה הראשונה שהוא עמל עליה, לזכור בכל עת ובכל שעה שיש בורא לעולם.

נב

אי אפשר לבטא זאת בפה איזה אוצר נפלא הוא הידיעה הזו של לחשוב על הבורא עולם, כל כסף וזהב לא ישוו כלל לידיעה זו, זה אוצר יקר ונפלא שאין לו אח ורע, זה אוצר שבכוחו האדם יכול להגיע לשלמות גמורה, קרבת ה' ודבקות בו ית"ש. (כלומר שמחשבה זו תוליד בו צורה נכונה של קיום תורה ומצות).

אם האדם היה יודע את גודל אוצר זה, שהוא ללכת בפשוטו עם המחשבה שיש בורא לעולם, ולחשוב על כך רבות מאוד, הוא היה רודף אחר אוצר זה בכל מחיר, ועוזב את כל חפצי העוה"ז והבליו, ומדבק עצמו היטב למחשבה זו בכל עת ובכל שעה. (זולת זמן עסק התה"ק) אבל רצונו ית"ש, שקודם שאדם עמל וקונה את ההשגה הזו, הוא לא יוכל להרגיש כמה נפלאה עצה זו, עד כמה הוא יהיה מאושר כאשר יקנה קנין בנפש את המחשבה הזו רצונו. ית"ש שהאדם יעמול מתוך אמונה, ורק אח"כ ירגיש בעצמו "טעמו וראו כי טוב ה'".

נג

הגר"א זצ"ל כתב, שהצער הגדול ביותר שיש לנפש, הוא כאשר האדם נפטר לבית עולמו, ועתה הוא רואה מה הוא יכול להשיג בעודו בחיותו בעוה"ז, והוא לא עשה זאת, על זאת הנפש מצטערת ביותר.

אם האדם יגיע לג"ע עם הידיעה הזו, או בלי הידיעה הזו (כלומר שקיים את הדברים וזכה לבחינת דעת), הוא הבדל שמים וארץ. המקום שלו בג"ע יהיה שונה לחלוטין.

אדם שיודע את הידיעה הזו וחי עמה בכל עת ובכל שעה, מקומו בג"ע עליון יותר, מפני שהוא קרוב לקב"ה יותר. כל ענינו הפנימי של ג"ע, הוא להיות קרוב לקב"ה. ולכן ככל שאדם חושב יותר על הקב"ה וחי עמו במצפוני לבבו, כן מקומו בג"ע יהיה יותר קרוב לקב"ה.

הדברים הללו כ"כ ברורים וידועים ופשוטים למי שמכיר את החיים בפנימיותם, אלא שהיצה"ר נותן לאדם לחיות בשיטחיות, בחיצוניות, שהוא לא יבין את גודל ועומק ויקר תפארת עצה זו, לחיות עם הקב"ה בכל עת ובכל שעה ממש.

ככל שהידיעה הזו שיש בורא לעולם, תחדור יותר לנבכי הנפש הפנימים של האדם, זו לפנים מן זו פנימה יותר, והיא תמלא יותר אל כל לבבו בשלמות, כן תגדל קרבתו לקב"ה, הן בעלמא הדין, והן בג"ע ובעוה"ב, והוא יזכה להיות קרוב יותר ויותר לקב"ה לנצחיות. ולהיפך ח"ו, ככל שהאדם רחוק בפנימיות לבבו מהתקשרות לבבו לקב"ה, אלא עסוק רק בקיום, ולא בהתקשרות פנימית לקב"ה, בודאי ובודאי שהוא יקבל שכר על כל מעשיו, אולם את עיקר עומק השכר, שהוא "להתענג על ה'", הוא מפסיד. צריך להבין, זו כל נקודת החיים להתקשר ולהתדבק לקב"ה בכל מצפוני הלב, ע"י ת"ת וקיום תרי"ג מצות.

נד

עד כמה שנראה שהנקודה הזו פשוטה (הנקודה לזכור שיש בורא לעולם כל הזמן), שאין דבר יותר ברור ממנה, כך הריחוק של האדם מכך גדול.

האדם יכול ללמוד תורה רוב שעות היממה, ולרדוף אחר מעשה חסד רבים, ולקיים את כל המצוות כולם קלה כבחמורה, ועם כל זאת האדם כמעט ואינו חושב כלל על הקב"ה, הוא אינו זוכר עם מי יש לו עסק.

וכבר כתב החזו"א איגרת הדרכה מפורטת לאדם, ובסופה כתב "והעיקר לזכור לפני מי אתה עמל". כלומר אדם יכול להיות עמל, ויש לו דרך ברורה והדרכות מסודרות, אולם העיקר חסר אם לא זוכרים לפני מי אנו עמלים.

נה

האדם אומר לעצמו, וכי אני אינני זוכר לפני מי אני עמל? בודאי שאני זוכר, ברור לי הדבר בבירורות גמורה שאני עמל לפניו ית"ש.

בכדי להבין מה הטעות בכך ניתן משל לדבר. אדם יושב ליד השולחן, ולפניו מאכלים, בשר, תפ"א, אורז, וכד', הוא רואה את המאכלים, אולם בשעה שהוא רוצה לאוכלם, אומרים לו שאין נותנים לו רשות לכך. כאשר הוא שוב מבקש לאוכלם, משיבים לו מה חסר לך? מדוע הינך צריך לאכול? הרי אתה יודע שיש את המאכלים, ואתה רואה

אותם, ומה חסר לך א"כ? ברור הדבר שידע שיש אוכל, וראית האוכל, אינם משביעים את הנפש.
כל זמן שהאדם רק יודע, והאוכל נמצא מחוץ לגופו, הוא איננו שבע. רק כאשר האוכל נכנס לתוך גופו של אדם, והאוכל מתעכל במעיו, אז הוא שבע.
משל זה יסביר ויבאר לנו מעט את הנמשל. "והעיקר לדעת לפני מי אתה עמל". יש ידע כשם שאדם יודע שיש אוכל, והוא אינו יכול לאוכלו. ויש ידע, שהידע נכנס פנימה באדם, והרי הוא דומה למאכל שנכנס לגופו של אדם ונמצא במעיו. כאשר הידע של "לפני מי אתה עמל" הוא ידע כללי שאדם יודע זאת, אולם הוא אינו מתבונן בכך בכל עת ובכל שעה, הרי ידע זה הוא ידע חיצוני לאדם. האדם לא חי עם הידיעה הזו ולא טועם אותה, הרי זה כאוכל שהאדם יודע שהאוכל קיים, אולם הוא אינו אוכל ממנו. ידע שהאדם יודע אותו, אולם הוא אינו מתבונן בו וחי עמו, הרי זה ידע שכלי, ולא ידע לבבי. ידע שכלי, הוא ידיעה בעלמא שהעיקר חסר מן הספר בה.
עיקר עבודת האדם, שהידיעה של לזכור "לפני מי אתה עמל" תהיה ידיעה פנימית אצלו, ידיעה שהיא חיותו, ובכדי שידיעה זו תהיה ידיעה פנימית, בהכרח שהאדם צריך תחילה לילך עם כך במחשבתו יום יום שעה שעה, עם המחשבה הפשוטה של "לפני מי אתה עמל". לזכור את הדבר הפשוט ביותר שיש בורא עולם. ואזי, כאשר מחשבתו תהיה קבועה ודבוקה בכך תמיד, במחשבה פשוטה שיש בורא עולם, אזי לאט לאט יחדרו הדברים אל לבבו. וידיעה זו, שיש בורא עולם, לא תהיה ידיעת השכל בלבד, אלא ידיעת הלב. וכאשר הידיעה תהיה ידיעת הלב, האדם יחיה עם ידיעה זו, וידיעה זו תחיהו. "צדיק באמונתו יחיה" כלומר, שהוא מקבל חיות מעצם ידיעת האמונה שיש בורא עולם. כאשר הידיעה היא ידיעה שכלית, אפשר לקבל ממנה מעט מעט חיות, אולם כאשר הידיעה היא ידיעה של לב, אזי האדם יונק את חיותו מן הידיעה הפשוטה שיש בורא עולם.

נו

הפסוק אומר "טעמו וראו כי טוב ה'", על האדם לטעום ולראות את הטוב שבקב"ה ית"ש כביכול.
איך יכול האדם לטעום זאת? וכי זה אוכל שנכנס לגרון ומורגש לחיך? ברור הדבר, שכאשר הידע הוא ידע של שכל, א"א לטעום אותו.
אולם כאשר הידע הוא ידע של לב, אזי הלב חש את הדברים, ומרגיש אותם, וטועם בהם טעם ערב. ואזי "וראו".

כלומר, ראית האמונה לפני הטעמו, וראית האמונה לאחר הטעמו, היא איננה אותה ראיה כלל. כל מהות האמונה מקבלת אצל האדם פנים חדשות. כאשר ידיעת אמונתו הופכת מידיעת השכל גרידא לידיעת הלב בחוש, זו אמונה שונה לחלוטין.

נז

"טעמו וראו כי טוב ה'" וכי איך טועמים זאת עם מזלג ומכניסים לפה? צריך לטעום, אולם הצורה היא בכלים שונים.

הטעימה היא טעימה של הנפש, טעימה של הלב, טעימה של הנשמה.

ככל שהאדם חושב על כך יותר שיש בורא לעולם, הוא יותר קרוב לטעום את "הטעמו וראו כי טוב ה'". וכאשר ירבה לחשוב כן, יזכה לטעום בכל רגע ממש את "הטעמו וראו כי טוב", ולהתענג על ה', גם כאן בעודו בעוה"ז. אולם ככל שהאדם רק יודע את הדברים, ואינו מתמיד על לחשוב על כך, זה נשאר בבחינת ידע, וידע שכלי אינו בר טעימה בנפש, טעימה בלב, טעימה בנשמה, ואזי האדם מאבד במו ידיו לזכות ולהרגיש את "הטעמו וראו כי טוב ה'".

כידוע תכלית הבריאה הוא להיטיב לנבראים. מהי אותה הטבה המעותדת לנבראים? "טעמו וראו כי טוב ה'", "וזולת זה מה שיחשבהו בנ"א לטוב אינו אלא הבל ושוא נתעה", כלשון המס"י (פ"א).

אין טוב אחר בעולם אלא להתקרב לבורא, ולהרגיש אותו בפנימיות הלב, ולטעום את המתיקות הטמונה בקרבתו. ולכך נקראת התורה טוב, "כי לקח טוב", כי ע"י האדם יכול לטעום את הקב"ה כביכול.

נח

צריך לדעת, שהנקודה הזו, לחשוב על בורא עולם, הוא היסוד והמפתח להכנס לחיים פנימיים, לחיי הנפש האמתיים. חיות ללא מחשבה זו, היא חיות חיצוניות. צריך להבין, זהו סוד המפתח לכל החיים, לחשוב על הקב"ה.

ללמוד תורה ולקיים מצות, אולם "העיקר לזכור לפני מי אתה עמל" תמיד בכל עת ובכל שעה. ואזי, התורה תורה כצורתה, והמצות מצות כצורתן. וכל מעשי האדם הם על הדרך הנכונה, כאשר יש זכירה תמידית "לפני מי אתה עמל".

ואזי כאשר האדם לוקח את המפתח הזה, הוא יכול לפתוח בו את השערים הנעולים שסוגרים בפני האדם את הדרך להתקרב לקב"ה. וככל שיכנס פנימה יותר, כן יזכה יותר ויותר לחוש בחוש גמור את "הטעמו וראו כי טוב ה", בבחינת "אז תתענג על ה". בעודו כאן בעוה"ז.

נט

עתה ננסה לקרב את הדברים לחיים היום יומיים, להראות לאדם כיצד חיים בפשטות עם הקב"ה.

כל זמן שאין לאדם הכרה ברורה שכל מהות חייו אינה אלא לחפש את הקב"ה, ולמצוא אותו, ולהתקרב אליו, אזי הדרך הזאת לא תמצא חן בעיניו, והוא לא יבין את עומק מהותה.

רק כאשר האדם ישכיל ויבין, ויחוש בלבו שכל חייו אינם אלא לחפש את הקב"ה ולמצוא אותו ולהתקרב אליו ית"ש, אזי הוא יקבל את הדברים בצורה ישרה, והוא יתן יחס אמתי לכך, והוא ישכיל ויבין שבנקודה זו טמון כל חיותו.

נוסף על כך, אין דרך שאין בה קשיים, וכן אין בדרך כלל קפיצת הדרך, וצריך לילך בהדרגה ובאיטיות. ולכן, אם עיקר לבו של האדם חש ומבין בברירות שכל חייו אינם אלא חיפוש של הקב"ה, אזי אף אם יהיה בדרכו כשלונות ונפילות, הוא לא יתיאש ע"י כן. כי סוף כל סוף הוא מבין, שאין ברירה, חייבים לחזור ולחפש את הקב"ה בכל מחיר, כי אין משהו אחר בחיים. זהו כל החיים, חיפוש של הבורא עולם וקרבתו. וכאשר נופל מכך, לא יעלה בלבו מחשבה אולי כדאי לחדול מכך, ולחפש משהו אחר, כי ברור לו בברירות גמורה כי זה כל חיי האדם בעוה"ז, ולכך הוא לא מתיאש משום נפילה, אלא בבחינת "שבע יפול צדק וקם".

וכן, מכיון שדרך העבודה המוצעת להלן, היא איננה דרך קצרה, אלא דרך ארוכת ימים, ולכך אם האדם יש לו את המבט הנכון על הדברים, הוא מראש מכין את עצמו להשקעה של שנים, מתוך ההכרה שכל תכליתם של שנים אלו הם אינם אלא לדרך הזו. אולם אם האדם לוקח את הדרך כנקודה משנית, וכדומה, אזי אם זה לזמן קצר, הוא יחזיק בכך. אולם אם יארכו לו הימים בזה, הוא מרגיש שהוא אינו רוצה להשקיע בדבר משני כ"כ הרבה זמן, ורצונו לחזור ולהשקיע בעיקר הנקודה העקרית, שנראת לעיניו כעיקרית. ולכך, ההקדמה המוכרחת לכל אחד לפני שיתחיל לנהוג בדרך המוצעת להלן, היא ההכרה הברורה שזה דרך חיים, ושלמען כך הוא חי כאן, וכפי שבורר לעיל. ואף שזה יקח שנים רבות, אין הוא רואה בכך בזבוז זמן, אלא הוא מכיר שכל הזמן שניתן לו הוא לצורך עבודה זו, השגת קרבת הבורא ית"ש ע"י האמצעים המביאים לזה תורה ומצוות.

ס

נרחיב ונבאר את הדברים בצורה מוחשית ומעשית.

האדם מתעורר בבוקר, דקה שתים, עד שדעתו נעשת מיושבת עליו.

מהי המחשבה הראשונה שמוטלת על האדם לחשוב בה מיד בקומו ממטתו? שהוא צריך לרוץ להתפלל? שהוא לא גמר את הענין שבו עסק אתמול? שיש לו ענין חשוב לסדר היום? כל המחשבות הללו ומעין אלו, הם אינם המחשבה העיקרית.
חלקם הם פסולת של מחשבות, וחלקם מחשבות טובות וראויות, אולם הם אינם המחשבה העיקרית.
מהי המחשבה העיקרית שמוטל על האדם לחשוב בשעת קומו ממטתו?

סא

המחשבה שמוטלת על האדם לחשוב בשעה שהוא קם ממטתו, היא מחשבה פשוטה מאוד, והיא, שיש בורא לעולם! על האדם להתחיל את יומו עם המחשבה השורשית והבסיסית ביותר שיש, והיא שיש בורא לעולם! אם הבסיס הזה איננו קיים בצורה בנויה ומוצקת בנפש האדם, בצורה שהנפש חיה את זאת באופן תמידי ומוחשי, חסר את היסוד הבסיסי המוצק לכל עבודת האדם.
זו היא נקודת הבסיס, ועליה צריך לבנות את כל קומת בנין נפש האדם. וב"ה עוד יבואר להלן בהרחבה.

סב

לאחר שהאדם זוכר היטב במחשבתו שיש בורא לעולם, עליו להתבונן בפשיטות מי העיר אותי משנתי? מי נותן בי הכח לקום מן המטה? אתה רבש"ע! ואזי האדם מדבר עם הקב"ה בפשיטות, אתה הקמת אותי מן מטתי, והנני מודה לך על זה.
לשם מה הקמת אותי? בכדי שאעבוד אותך כראוי, וע"כ הנני קם ב"ה ליום, שרצוני הוא, שיום זה יהא מלא וגדוש בעבודתך ית"ש.
האדם הולך לביכנ"ס, מהי המחשבה שראוי לו לאדם לחשוב בשעה שהולך לביהכנ"ס? לפני מי אני הולך להתפלל? לפני בורא עולם! הנני הולך לדבר עמו, לשבח אותו, לבקש מלפניו וכו' וכו'.
אולם כל זה בנוי על יסוד אחד ברור, שיש בורא לעולם.

סג

זהו היסוד והשורש של כל עבודת האדם, ליסד בנפשו פנימה, שהנפש תחוש בכל עת ובכל שעה ממש שיש בורא לעולם.
לא רק ידע שכלי גרידא, אלא שצורת החיים תהיה ספוגה מכך, וכל כולו של האדם חי באופן מוחשי את הידיעה הפשוטה והבסיסית ביותר, שיש בורא לעולם.

לאורך כל היום, האדם צריך לילך עם המחשבה הפשוטה ביותר שיש בורא לעולם, מחשבה פשוטה, פשוטה שבפשוטים, בלי התבוננות מעמיקה (להתבוננות מעמיקה, לאותם אלו שנצרכים לכך, יש ליחד זמן מיוחד לכך. אולם במשך היום, עיקר עבודת האדם לילך עם מחשבה פשוטה אשר מתבססת ומתבררת יותר ויותר עם גודל העמקת האדם בזמן המיוחד לכך כנ"ל). אלא לחיות עם הנקודה הפשוטה שבמח, ועי"ז להחיות לאט לאט את הנקודה הפשוטה שבלב, שהיא הפשיטות הגמורה ביותר, ידיעה בלתי מורכבת כלל, ידיעה ברורה מאוד שיש בורא לעולם, זו צורת תחילת העבודה אצל אדם שרוצה לבנות עולם פנימי מוצק ובנוי.

על האדם לזכור מחשבה פשוטה זו לאורך כל היום, בתחילה יעשה לו מזכרים חיצונים לזה שיזכרהו לו זאת, כגון אחת לשעה לערך.

לאחר שרואה שכבר אחת לשעה הנפש הורגלה לכך, יצמצם את הזמן לאחד לרבע שעה וכד', וכך לאט לאט, שלב אחרי שלב, יצמצם את הזמן עוד ועוד, עד אשר יזכור בכל דקות ספורות ממש שיש בורא לעולם. צריך לא לעשות זאת במהירות, אלא ביסודיות. ורק כאשר האדם מרגיש שכבר קנה את המדרגה הקודמת, והזכירה נעשת כמעט טבעית אצלו, אזי יתקדם ויצמצם את הזמן כנ"ל, עד אשר יזכהו ה' ית"ש לזכור בכל עת ובכל שעה שיש בורא לעולם.

סד

צורת העבודה שאנו דורכים בה לאורך כל דרכינו ב"ה, הוא שע"י מחשבה שקטה ופשוטה, פעמים רבות מאוד, עוד פעם ועוד פעם, לאט לאט, יוסר עי"כ ערלת הלב, והלב יחוש את הדברים כראוי.

שורש צורה זו, אנו מוצאים מעין זה אצל משלו של ר"ע, במים ששחקו את האבן. נתבונן, המים הינם טיפה פשוטה ממש. זאת ועוד, הטיפה הראשונה דומה לטיפה השניה, וכן השלישית וכו' וכו'. כלומר, מה שמבואר לנו במשל זה, שטיפה פשוטה, שחוזרת על עצמה עוד פעם ועוד פעם, פעמים רבות מאוד, על אף פשיטותה הגמורה, בכחה לבקוע אבן ממש.

כן הדבר בלבו של האדם שנקרא "לב אבן". אם ברצונו של האדם לבקוע את לבו לב האבן, על האדם לחזור על מחשבה פשוטה, על דבור פשוט, עוד פעם ועוד פעם, פעמים רבות מאוד מאוד, עד שעי"ז יוסר האבן של הלב, ויזכה האדם ללב בשר, לב שחש ומכיר את בוראו.

כשהאדם לוקח את הנקודה הפשוטה הזאת, את הזכירה במחשבה הפשוטה שיש בורא לעולם, ואת הדיבור הפשוט שיש בורא לעולם, וחוזר על כך פעמים רבות מאוד. אזי בכח זה, יכול לבקוע את מסך הלב, את האבניניות שבלב, ולזכך את לבו וטהר, ולבו יכיר את בוראו הכרה אמתית.

סה

בכדי שאדם יוכל לקיים את הדברים בצורה בנויה, צריך שתקדם לכך הכרה פשוטה ואמתית בשכלו של האדם ובלבו.

כתב הרמח"ל בתחלת ספרו מס"י (פ"א) וז"ל "וכשתסתכל עוד בדבר תראה, כי השלמות האמתי הוא רק הדבקות בו יתברך. והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג, כח) "ואני קרבת אלקים לי טוב". ואומר (שם כז, ד) "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו". כי רק זה הוא הטוב, וכל זולת זה שיחשבהו בני האדם לטוב אינו אלא הבל ושוא נתעה", עכ"ל.

צריך להבין את היסוד הפשוט של החיים. כל מה שיש לו לאדם בכל ימי חייו, הן בעלמא הדין והן בעלמא דאתי לנצח נצחים, אינו אלא את הקב"ה! להכיר אותו, להתקרב אליו, ולהתדבק בו, "וכל זולת זה שיחשבהו בני אדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה". הכל זה הבל ממש, חוץ מהכרת הבורא וקרבת הבורא ודבקות בו ית"ש, אין כלום בשום מקום ובשום זמן.

כשאדם מבין את הדברים, ומתבונן בהם כראוי, הוא צריך לקלוט נקודה בסיסית ופשוטה. שכל העסק שלו כל הזמן צריך להיות סביב לקב"ה, כל צורת חייו צריכה להיות בצורה שהקב"ה הוא במרכז של הכל בכל ענין, בכל מקום, ובכל זמן. כל מה שהוא מחפש מכל ענין, מכל מקום, ומכל זמן, זה הקב"ה.

כאשר האדם מבין שכל התרי"ג מצוות הם אינם אלא עצות (כלשון הזוה"ק) כיצד להגיע להכרת הבורא, וקרבתו, ודבקות בו.

וכן התוה"ק שהיא שורש כל המצוות, כל ענינה לדבק את האדם בקונו, אזי יבין, שהן בעניני חולין, והן בעניני קדושה שהם התרי"ג מצות, אין לו אלא לחפש בהם שע"י יתקרב יותר ויותר לקב"ה. כלומר אל לו לאדם לשקוע בחיצוניות הדברים, אלא עליו לזכור שמכל ענין בין גשמי בין רוחני, הוא צריך למצוא כיצד להתקרב ולהתחבר לקב"ה מענין זה.

סו

כאשר צורת חשיבת האדם היא בצורה שזכרנו, אזי כל הדרך שדרכנו בה, יהיה האדם קרוב אליה. מפני שכל דרכינו, לקשר את האדם מכל מקום ומכל מצב לקב"ה.
כאשר ההכרה הבסיסית הנ"ל חסרה, יקשה על האדם לדרוך בדרכינו, אולם כאשר יש לאדם הכרת אמת, שכל חייו הוא חיפוש כיצד להתקרב לקב"ה, אזי אפשר שיוכל להתחבר לדרך המבוארת בספר זה.

אמונה - בורא ונברא

סז

עד עתה, ביארנו את הדרך כיצד יקנה האדם את השלב הראשון, והוא הזכירה הפשוטה בשכל ובלב שיש בורא לעולם, מעתה ננסה להמשיך ולהתקדם לשלב הבא. אולם כל זאת בתנאי שהשלב הראשון כבר קנוי אצל האדם בצורה בנויה ומיוסדת. זאת אומרת, שהידיעה שיש בורא לעולם, איננה ידיעה סתמית שהמח יודע זאת, ומידי פעם הדבר עולה במוחו של האדם. אלא זו ידיעה שחיה במוחש בנפש האדם.
כשם שהאדם זוכר בערך מה השעה, והוא איננו מתבלבל ב-5- שעות לכאן ולכאן. כן זכירה זו שיש בורא לעולם, חיה אצלו במוחש, ומקפת את כל מהות חייו. אם אדם עדיין לא הגיע לידי כן, אין מן הראוי להמשיך לשלב הבא.
צריך שדרך העבודה תהיה מיוסדת, שהאדם ממשיך לשלב הבא, רק לאחר שהשלב הראשון קנוי בנפשו קנין פנימי.

סח

לאחר שזכה האדם, והזכירה שיש בורא לעולם הפכה להיות עצם מעצמו, עתה ראוי להמשיך ולעבור לשלב הבא.
השלב הבא היא הידיעה של בורא ונברא. ההכרה בנפש האדם, שהאדם וכל היקום כולו הם נבראים של הבורא ית"ש.
א"כ עד עתה ביארנו את הידיעה שיש הקב"ה. עתה הננו להמשיך ולבאר, שהקב"ה ברא את כל הנבראים.
בודאי שידיעה זו ידועה בפשיטות אצל כל מאמין, אולם אין עבודתינו לדעת את זה בלבד, אלא עיקר העבודה היא לחיות זאת במוחש ממש, שעצם הוית הנפש תחוש שכל כולה וכל היקום כולו הוא נברא של הקב"ה.

סט

פרעה אמר "לי יאורי ואנכי עשיתיני". כלומר פרעה על אף שהאמין באמונה ברורה שיש הקב"ה, שהרי אמר "מי השם אשר אשמע בקולו", הרי שהאמין שיש הקב"ה. מ"מ סבר, שאין הקב"ה ברא אותו, אלא הוא ברא את עצמו. הרי לנו אדם שחשב מחשבת הבל זו, שאין בורא, אלא הוא ברא את עצמו.

אולי יחשוב החושב, שפעם אחת ביקום היה שוטה כזה, שחשב מחשבת הבל זו, שהוא ברא את עצמו, ולא הקב"ה ח"ו. אולם מה זה נוגע לנו? היה היה כזה אדם שחלף כבר מן העולם יחד עם טעותו, ומה לנו להתעסק עם טעות נושנת זו? אולם באמת הדבר אינו כן. כי מקובלנו מרבותינו ז"ל, שהתורה כולה על כל פרטיה ודקדוקיה שיכים בנפש של כל אדם ואדם, ואצל כל אדם ואדם יש בחינה של אברהם אבינו, יצחק אבינו, ויעקב אבינו, ומשה רבינו, וכו' וכו'. וכן את הבחינות שלהיפך, לבן, פרעה, בלעם, וכו' וכו'.

ע

צריך להבין: הדברים הללו הם אינם רמז ומוסר בעלמא שאנו לומדים מרבותינו הקדושים, ולהיפך מן אנשי הרשע. אלא הבנת הדברים הוא שאברהם הוא כח טהור שקיים בנפש כל אדם, וכן כל האבות הקדושים, וכל הז' רועים. וכן להיפך, אנשי הרשע הם כח טמא הנמצא בכל נפש ממש, וכדברי הרמב"ם "פרעה הוא היצה"ר באמת". כלומר, בכל נפש ונפש יש כח רע הנקרא פרעה, וכל טענותיו ומעלליו של פרעה המתגלים בפסוקי התוה"ק ובדרשות חז"ל, קימים בנפש האדם ממש. יש פרעה בעולם, ויש פרעה בנפש. פרעה בעולם באמת היה ואיננו, ואין עיקר עסקנו עמו עכשיו. אולם פרעה בנפש, נמצא עתה ממש אצל כל נפש ונפש מישראל, ועמו יש לנו עסק גדול, והננו צריכים להכירו היטב, ולדעת כיצד להלחם עם דעותיו הכוזבות, ועם מחשבות ההבל הבאים מכוחו.

עא

מעתה נבין היטב, שאצל כל אחד מאיתנו בעומק נפשו נמצא כח האומר "לי יאורי ואנכי עשיתיני". ואת הכח הזה אנו צריכים לדעת כיצד לבטלו.

נבין, שלחיות במוחש שאני נברא, שכל היקום נברא של הקב"ה, זה לא כ"כ פשוט כפי שנראה, יש כח פנימי באדם שנקרא פרעה, שהוא מונע מן האדם לחוש זאת. לו נדלג על שלב זה, הרי נשאר בנפש כח שסותר את כל האמונה הפשוטה, ולכך עלינו לעבוד רבות להשריש בקרבנו את הידיעה הפשוטה שאנו נבראים של הקב"ה, ולחוש זאת במוחש בכל עת ובכל שעה.

עב

נתבונן ונבין, שהאדם נקרא עולם קטן, וכל אשר ימצא בעולם ישנו באדם. נמצא שכל כח של רע שאנו מכירים בבריאה, קיים בנפשו של כל אחד ואחד. אלא שאין כל הכוחות שווים, יש כוחות שיש להם גילוי גדול בנפש האדם, ויש כוחות שגילוים מועט בנפש האדם, אולם מ"מ לעולם כל כח וכח שקיים בעולם קיים אף בנפש האדם. ר' ירוחם ממיר זצ"ל התבטא פעם, שבתוך נפשו של האדם יש גן חיות שלם, ארי, שור, נחש, וכו' וכו'.

לא נתעסק כרגע בכל כוחות הנפש הטמונים באדם, אלא רק בכח שזכרנו לעיל, והוא שבכל אדם ואדם קיים כח בנפשו שחש שהוא עשה את עצמו! הרי לא רחוק מכך, אנו רואים בדורות אחרונים, ואף בדורינו אנו רח"ל, אנשים שסבורים שהם נבראו מעצמם. והמרחק בין לסבור שנברא מעצמו, לבין לסבור שברא את עצמו, אינו רחוק כ"כ, שניהם שטות גדולה מאוד מאוד. מ"מ בין זה ובין זה, קיים בנפש האדם, ובכל נפש ונפש קיימת ההרגשה שהיא בראה את עצמה ונבראה מעצמה.

עג

כוחות אלו אף שהם קימים בנפש כל אחד ואחד, מ"מ אינם נמצאים בגילוי אצל כל מאמין. ולכך סבור לו האדם, שעל נקודות אלו אין צורך לעבוד כלל וכלל. והוא מדלג על עבודה זו, ומתחיל מיד לעבוד בנקודות גבוהות יותר. מחשבה זו וצורה זו של עבודה, יש בה טעות יסודית. שהרי אף שמחשבות אלו אינם קימים בגילוי בנפש כל מאמין ומאמין, מ"מ בעומק בנפשו, בהכרח שהם קימים. ואי העבודה עם כוחות אלו, ודילוג ופסיחה עליהם, מותיר חלל ושליבה ריקה. וכל חלל ושליבה ריקה, מולידה חוסר יסודיות ובנין יציב בעבודת האדם. ולכך הדרך המיוסדת היא, לא לדלג על שום שלב, אף על השלב הנראה פשוט ביותר, שאין צורך לעבוד עליו, כי באמת אין שלב שאין צורך לעבוד בו.

עד

שורש הנפילות שאנחנו מכירים לאחר מכן, למשל חוסר אמונה חושית בהשגחה פרטית וכד', אין שורש הבעיה באמונה בהשגחה פרטית גרידא, אלא שורשם של דברים הוא קודם לכך. חוסר באמונה חושית גמורה שיש כלל בורא לעולם, והוא ברא אותי.

בודאי שיודעים זאת היטב, ואין ספק בכך במח האדם. אולם מכיון שבעומק נפשו יש כח שסובר להיפך, לכך האמונה איננה ברורה דיו. וכיון שחסר הבסיס הפשוט שיש בורא לעולם, בודאי שיהיה חסר בענינים שהם תולדה של האמונה הפשוטה שיש בורא

לעולם. ולכך, מוטל על האדם להשריש בקרבו את האמונה הפשוטה ביותר שיש בורא לעולם והוא ברא אותי!

עה

לא משנה כלל וכלל מה גילו של האדם, אם האדם כבר עבד על נקודות "פשוטות" אלו, אפשר לו להמשיך הלאה, ואם לא, יש לחזור לראשית, וליסד את העבודה על שורשים אמתיים ומיוסדים.

כל אדם שיעבוד בצורה זו, באופן הנכון, ירגיש מיד לאחר שייוסד בלבו האמונה הפשוטה בצורה חיה מוחשית וברורה, שחלק גדול מן הקשיים שלהן הוא היה מודע קודם לכן, נעלמו או לפחות נחלשו. וכל זאת, משום שכל זמן שאור האמונה הפשוטה אינו זורח היטב בנפש העובד, נפשו של האדם חשוכה בחשכות גדולה.

אין אור יותר בהיר ומבהיק מן האמונה הפשוטה, וכאשר אור זה חסר בנפש האדם, חסר לאדם את האור הראשוני הטהור, והנפש חשה עצבות וחוסר בהירות. ואף אם היא איננה מודעת לעצמה, ואיננה מבינה את סיבת החשכות, מ"מ זו האמת.

נפש בלא אמונה זכה טהורה ובהירה, נחסר לה את אור האורות, את האור שעליו צריך לבנות את כל שאר האורות, תורה ומצוות. נשתדל ב"ה להבהיר את הדברים, למען יזכה כל אשר חפץ באמונה פשוטה וטהורה בקב"ה, ובזה יקנה את אושרו האמתי, ואת היסוד המוצק לכל בנין העבודה האמתית.

עו

"בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ".

הח"ח זצ"ל, בכל פעם שהיה מרגיש חולשה כל שהיא ברוחניות, דרכו היתה לחזור וללמוד על ימי מעשי בראשית, וללמוד מתוך החומש את סדרי ופרטי מעשה בראשית, לימוד בצורה של פשיטות גמורה.

יתמה לו האדם, וכי לח"ח היה חסר בידיעה מי ברא את העולם? וכי היה מסופק בכך ח"ו? בודאי ובודאי שלא! אלא ביאור הדברים הוא, שאף כאשר האדם מרגיש חולשה ורפיון בת"ת, ושאר דברים, אין שורש החולשה בהכרח בדבר עצמו גופא, אלא שורשם של דברים, ביסוד היסודות, שהוא אמונה.

אין כונת הדברים שיש חולשה בידיעת האמונה בשכלו של האדם, וח"ו האדם מסופק בכך בשכלו, אלא כונת הדברים, שנחלש בהירות אור האמונה בלבו של האדם, שהאמונה איננה חיה בצורה מוחשית בלבו של האדם. וכאשר בשורש השרשים, שהוא אמונה, יש חולשה, נולד מכך חולשה בת"ת ובשאר פרטי עבודת האדם בעולמו.

עז

נתבונן ונראה, הח"ח שהיה מגדולי הדור ממש, גם הוא נהג בעצמו כן, לעורר בנפשו את היסודות הפשוטים ביותר. לא בשכליות וחקירות עמוקות, אלא את הנקודות הפשוטות ביותר של האמונה. וכל זאת ע"י חזרה בפשיטות על פסוקי מעשי בראשית, והסתכלות מתוך פשיטות עמוקה בהם.

דעו נא אחים יקרים, שזהו סוד גדול מאוד. הנפש בפנימיותה היא פשוטה וחלקה עד למאוד. ולכך, כאשר האדם רוצה לעורר בקרבו את פנימות הנפש, כצורתה בטהרתה, נצרך לכך הרחבה של הנקודות הפשוטות ביותר, ביסוס שורש האמונה הפשוטה. ראשית, שיש בורא לעולם, כמו שזכרנו בתחלה. ולאח"כ ביסוס היסוד של בורא ונברא, עד אשר יהיו הדברים חיים ובהירים בנפש בצורה מוחשית, והנפש מכרת בהם וממשמשת בהם בכל שעה ממש.

עח

אל יקטן בעיננו לחזור ולנהוג בדרכו של הסבא קדישא הח"ח זצ"ל, ולעמול וליסד בקרבנו את שורש השרשים, שהוא האמונה הפשוטה והזכה בטהרתה.

שורש כל הבעיות שאנו מכירים בנפשנו, ברובם של האופנים, אנו מכירים ורואים את חיצוניות הדברים, שהם ענפי הבעיה, אולם מקור ושורש הדברים באמת, הוא פנימה עמוק בנפש האדם, בשורש הנפש הישראלית, ששורשה מן אברהם אבינו, שכל תחילת עבודתו היה אמונה, "בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו".

בודאי שהדרך שבה השיג אברהם את האמונה, והדרך שבה אנו נשיג את האמונה, שונים לחלוטין. שהרי אנו כבר יש לנו קבלה מאבותינו, ויש לנו את התה"ק, משא"כ אצל אברהם אבינו. אולם, הצד השווה הוא, שעלינו להשריש בקרבנו היטב את יסוד היסודות, שהוא אמונה אמתית בקל חי.

עט

אנשים למשל נכשלים בלשה"ר, בראיה אסורה, וכד', ומנסים לעבוד לתקן את הפגמים הללו בצורות רבים. יש לידע, ששורש כל החטאים הללו, הוא חוסר באמונה חושית. ולכך, שורש תיקון כל הענינים הללו, אינם רק בקבלות מעשיות כיצד לנהוג באופן זה וכיצד לנהוג באופן זה וכד'. אלא עיקר עמל האדם, לתקן תחילה את אמונתו, שתהיה אמונה זכה ובהירה, ואז יקל עליו הרבה מאוד, ויהיה באפשרותו להתמודד היטב עם כל ענפי החטאים ותולדותיהם. ככל שאמונתו של האדם תהיה חיה ובהירה בנפשו, כן יאזור כח ואומץ לעמול בתה"ק כראוי, ולקיים את כל פרטי ודיקדוקי הדין כהלכתם.

וח"ו להיפך, ככל שהאמונה נעלמת יותר ח"ו בנפש האדם, כן יקשה עליו עמל התה"ק בקדושה וקיום פרטי ודקדוקי הדינים מתוך יראה אמתית.
יזכנו ה' שיזכה כל אחד ואחד מבנ"י לזה באמת.

פ

ננסה לתת צורה מעשית כיצד ללמוד את מעשי בראשית בצורה נכונה, ועי"ז להשריש ולעורר בנפש האדם את האמונה הפשוטה והטהורה. נקדים לכך הקדמה קצרה ויסודית עד למאוד.
ראשית נחזור ונדגיש, איננו מחפשים חידושים, אלא להבין את הפסוקים בפשטות גמורה. כתיב, "והיה כי ישאלך בנך" וגו'. מכאן למדו חז"ל חיוב מצות והגדת לבנך בליל פסח. בכל אדם יש אב ובן פנימי. השכל הוא האב, והלב הוא הבן ("ליבא, שבה הלב מבין" לשון בן, כנודע, ואכמ"ל). הרי לנו, שהשכל הוא האב, ועליו ללמד את הבן, את הלב. צורת הלימוד, או ע"י כח המחשבה, שהאדם מתבונן בדברים, עד אשר נקבעים בלב. או ע"י כח הדיבור, שאדם מדבר דברי אמונה בפיו, עד אשר נקבעים בלבו, כפי שיבואר בארוכה אי"ה.
עבודה זו מוטלת על האדם לאו דוקא בליל פסח כמובן, אלא כל השנה כולה, להשריש בבנו של עצמו - לבו, את יסודות האמונה הפשוטים. "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את כל התורה כולה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים". וכל זאת, מפני שחכמה בינה ודעת, הוא ענין לחוד, ופשיטות האמונה בלב הוא ענין לחוד. ואפשר שהאדם חכם מבין ויודע, ובלבו חסר לו את הפשיטות. ולכך, בליל הפסח, על כל אדם, אפילו החכם מבין ויודע, מוטל עליו לספר (לשון הארה, מלשון ספיר, כמ"ש בספה"ק). ולהאיר בנפשו את יסודות האמונה הפשוטה, הנלמדים מכל עניני גלות וגאולת מצרים.

פא

יסוד גדול עד למאוד אנו לומדים מצורת הסיפור בליל פסח. צורת הסיפור בליל פסח אמרו בגמ' פסחים, שהוא בצורת שאלה ותשובה, חז"ל גילו לנו יסוד גדול בכח נפש האדם. והוא, שכאשר האדם רוצה להשריש בקרבו דבר בצורה יסודית מאוד, עליו לעשות זאת בצורה של בירור, בצורה של שאלה ותשובה.
ואף שבודאי שבשעה שהוא שאל את השאלה, הוא כבר יודע בשכלו את התשובה היטב, וא"כ מה מקום לשאלה יש כאן? אולם גילו לנו חז"ל שזה צורת הבנת לבו של האדם, בצורה של שאלה ותשובה (בעומק יותר, שאלה הוא נתינת מקום לקשיות ערף שבלבו של האדם. והתשובה, הוא גילוי נקודת האמת שבלב, והוא עמוק, וד"ל). ולכך, כאשר האדם רוצה לדבר

אל לבו, ולהשריש בו דברים בצורה בנויה ומיוסדת, עליו לעשות זאת בצורה של שאלה ותשובה. זהו יסוד גדול עד למאוד, ששופך אור יקרות על צורת העבודה עם נפש האדם.

פב

נשתמש ביסוד שזכרנו, וננסה ללמוד עמו את פסוקי מעשי בראשית.
"בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ".
"בראשית" - בתחילת הבריאה.
"ברא" - מה כתוב לנו כאן? כתוב לנו כאן שיש מי שבורא ויש מי שנברא! בלי הפסוק, הנה הייתי יכול לחשוב ח"ו אולי, שהעולם נעשה מעצמו.
אולם התורה מבררת לנו, שהאמת היא רק אחת בלבד, "ברא", יש בורא ויש נברא, והדברים אינם נעשו מאליהם. מי הבורא? "אלקים" - התורה מגלה לנו מי ברא את העולם? הקב"ה! האדם חושב ומדבר עם הקב"ה ואומר, התה"ק אומרת, שאתה ית"ש בראת את העולם! אתה יתברך בראת את כל הברואים כולם, ולא אף אחד אחר. כל יהודי מאמין יודע את הדברים, אולם עלינו להשריש זאת בקרבנו היטב, שרק הוא ית"ש ברא את העולם, ולא אחר כלל.
מי שלא עמל רבות להשריש את האמונה הטהורה בקרבו, כמעט בהכרח שאמונתו לוקה בחסר.

פג

כך על האדם לדבר רבות עם הקב"ה, בשפה פשוטה עד למאוד, ולומר לקב"ה, לולי הפסוק הזה היה מקום ח"ו לחשוב, שאין מי שברא את העולם. אולם הפסוק מברר לנו, שאתה יתברך בראת את העולם. וכך על האדם לחזור על זה עשרות ומאות פעמים, ואף יתר על כך, להשריש ולהאיר את האמונה הפשוטה בקרבו. מה בראת? "את השמים ואת הארץ". האדם מדבר עם הקב"ה בלשון פשוטה, ואומר לו, מי ברא את השמים? האדם מרים את ידו, ומצביע באצבע על השמים, ושואל מי ברא את השמים הללו? והוא משיב לעצמו, ואומר לקב"ה, אתה יתברך בראת את השמים! אתה, ולא אחר כלל, ח"ו וח"ו.
וכן האדם מצביע על הארץ כנ"ל, כמו שבנ"י הצביעו "זה אלי ואנוהו", ואומר לקב"ה, אתה יתברך בראת את הארץ. וכי הארץ נעשתה מאליה? לא ולא! אלא אתה יתברך בראת זאת.
וכן האדם ממשיך את הפסוק הלאה, לדוגמא, "ויהי אור", ומתבונן לו האדם על האור כנ"ל, ושואל את עצמו, מי ברא את האור? ומשיב כנ"ל, אתה יתברך בראת את האור.

כן על האדם לעבור פרט ועוד פרט, את כל מעשי בראשית, ולהתבונן בפרטי הנבראים הנמצאים לפניו, ולשאול בכל דבר מי ברא זאת, ולומר לעצמו (בצורה של דיבור עם הקב"ה כפי שיבואר עוד להלן אי"ה), אתה יתברך בראת חפץ זה.
כך על האדם לעמול מספר שבועות או חודשים בענין זה, כל יום כחצי שעה לערך, כל אחד כפי כוחו, ולהשריש בקרבו את האמונה הפשוטה, שהכל נברא ע"י ית"ש.

פד

יש הבדל יסודי בין הנבראים שנבראו עם האדם, לבין האדם.
כאשר האדם משריש בקרבו שהשמים, הארץ, החיות, והעופות, וכו' וכו', נבראו ע"י הקב"ה, הרי דברים הללו הם חוצה לאדם. אולם עבודת האדם לאחמ"כ, להשריש בקרבו שהוא עצמו נברא של הקב"ה, ולחוש זאת היטב.
על האדם להתבונן על היד שלו, על הרגל, וכו' וכו', בכל אבריו, כמ"ש בזוה"ק, שהאדם צריך להמליך את הקב"ה על כל אבריו, ולברר לו בכל פרט ופרט, שהוא נברא של הקב"ה, ולנסות לחוש זאת בפשיטות. וכל זמן שעדין לא חש זאת בפשיטות, ימשיך להשריש זאת בלבו כנ"ל, עד אשר יזכה לחוש את הדברים בפשיטות.

פה

עבודת האדם בענין זה בפרט, ובכל הענינים בכלל, מתחלקת לב' חלקים:
א. קביעות זמן בכל יום להתבונן בדברים.
ב. במשך היום, (לבד מזמן עסק בת"ת, שאז יהיה שקוע בתלמודו. וענין זה כבר נשפך עליו דיו רב, והמשכיל יבין).
על האדם לזכור את נקודת העבודה, את אותה נקודה שבה הוא עסוק לקנות, לערך כל חצי שעה. לעשות לו מזכירים לזה, שיזכירוהו את נקודת עבודתו. ולענין העבודה שבה אנו עסוקים עתה, על האדם לזכור לערך כל חצי שעה, שהכל נברא ממנו ית"ש. ועליו להתבונן על חפץ מסוים שעומד לפניו, ולשאול את עצמו בצורה המבוארת לעיל, צורה של שאלה ותשובה, מי ברא חפץ זה? ולהשיב לעצמו, אתה ית"ש בראת וכו' וכו'. כך יקבעו הדברים בתוך לבבו, הן ע"י זמן הקבוע המיוחד לזה בכל יום ויום, והן ע"י הזכירה לזמן קצר לאורך כל היום כנ"ל.

פו

בדרכינו דרך העבודה, אנו ממשיכים ומתקדמים משלב לשלב, אולם צריך לזכור, שאין לעבור משלב לשלב בצורה מהירה. כל זמן שהשלב הקודם אינו קבוע בלב האדם היטב, אין להמשיך ולהתקדם, אלא להמשיך וליסד היטב את השלב שבו עסוק היטב בלבו.

על העבודה שזכרנו עתה, אפשר ראוי ומוכרח, לעבוד בה זמן רב, עד אשר יקבע בלבו של האדם פנימה היטב, ההכרה הברורה, שכל דבר ודבר הוא נברא של ה' ית"ש. כביכול החפץ יזעק ויאמר לו, אני נברא של הקב"ה! ה' יעזור, שנזכה כולנו, שהאמונה הזו תכה שורשים בנימי הלב, והיא תחיה אותנו חיות אמתית, ונזכה ע"י להתקרב לבורא ית"ש, ולהיות דבוקים בו כל הימים, אכי"ר.

פז

נסכם בקצרה את דברינו עד עתה. התכלית של כל יהודי, הוא להיות קרוב לבורא עולם ודבוק בבורא עולם. הארכנו וביארנו מהי דבקות, התקשרות נפשית פנימית לבורא עולם. החיים של האדם חיבים שיהיו סובבים לציר אחד, מסביב למי שברא אותו, מסביב למי שמחיהו בכל רגע ורגע, ומסביב למי שמנהיג אותו בכל רגע ורגע, ומסביב למי שלפניו הוא עתיד לחזור ולתת דין וחשבון על כל מעשיו, וממנו לקבל את שכרו, שהיא עצם הדבקות גופא בו ית"ש.

עיקר מהלך דברינו, הוא להביא את האדם, למצב שבו האדם והבורא יהיו מקושרים יחדיו, קשר אמיץ וחזק עד למאוד, ולחיות עם הקב"ה בכל עת, ובכל מצב. אנחנו ננסה להראות, ולקשר את האדם לקב"ה, מכל זמן, ומכל מקום, ומכל מצב של הנפש.

מהלך דברינו הוא אחד, לקשר את האדם מכל אופן שבעש"ן, עולם, שנה, נפש, לקב"ה, עד שיהיו בבחינת "והיו לאחדים".

הנקודה הראשונה שזכרנו, שעל האדם לזכור שיש הקב"ה.

לאחר מכן ביררנו, שמוטל על האדם לזכור בכל דבר שהוא נברא של הקב"ה, מהלך של בורא ונברא. לא רק ברא בעבר, אלא בורא בהוה, "יוצר אור ובורא חשך", בלשון הוה. כמ"ש בספה"ק, שבכל רגע ורגע הקב"ה מחדש את נבראיו. הרי שהמהלך של בורא ונברא, אינו ענין של עבר גרידא, אלא הוא מהלך תמידי ממש. ועבודת האדם להבחין כל דבר כנברא של הקב"ה, ולחוש את הבורא והנברא שבו.

אמונה - השגחתו ית"ש

פח

השלב השלישי שבו נעסוק עתה, הוא הנהגתו ית"ש.

מבואר בספה"ק, שהיו כאלה ששגו, וסברו שתחלה הקב"ה ברא את עולמו, אולם לאחר מכן, הוא הניח את הנהגת העולם להנהגת הכוכבים והמזלות, אולם הוא ית"ש עזב לגמרי את הנהגת העולם, ואין לו שיכות עמו כלל ח"ו וח"ו.

עבודת האדם להכיר היטב בשכלו, ולחוש זאת בלבבו, שהקב"ה לא עזב את עולמו אפילו לרגע קט, ולא יעזבו לנצח נצחים.
הידיעה הזו ידועה היטב לכל מאמין, עבודתינו היא, שהידיעה הזו תחיה אצל האדם בכל נימי לבו, והוא יחוש זאת על כל צעד ושעל בחייו. ודרך הכרה זו, הוא יתקשר בקשר חזק לבורא עולם.

פט

נתחיל לבאר בע"ה את השגחתו ית"ש. באופן כללי מעשי האדם מתחלקים לב' חלקים.
יש את מה שהאדם מגדיר דברים קטנים, ויש את מה שהאדם מגדיר דברים גדולים.
למשל, קנית דירה, זיווג, וכד', האדם רואה אותם כדברים גדולים. לא כל יום מחליפים דירה, ולא ח"ו בקלות מחליפים אשה.
באופנים אלו ומעין אלו, אצל חלק גדול מן המאמינים, הרגשת הנהגתו מורגשת אצלם, והם חשים שהם צריכים בכך את עזרתו ית"ש. מחפשים תפלות למינהם שנתחברו ע"י גדולי הדורות, מחפשים סגולות, ומחפשים זכויות. אולם כשהדבר נוגע לחיי היום יום, לדברים הקטנים שבכל יום ויום, שם דרך הטבע משכיח מן האדם את הזכירה האמתית, שכשם שהזווג תלוי בו ית"ש, כן ממש כל פרט ופרט בחיי האדם ואפילו הקטן ביותר מונהג רק ע"י ית"ש.
לדוגמא, אדם נכנס לחנות לקנות טייפ קטן, הוא בודק את סוגי הטייפים שיש, משווה מחירים, וכו' וכו', בודק, בודק, וקונה. האם גם שם האדם מרגיש שהוא צריך את עזרתו ית"ש, כשם שהוא זוכר זאת בשעה שהוא נושא אשה? זו עבודתו של האדם, לזכור את השגחתו ית"ש ביום יום, בדברים הקטנים ממש. וכאשר יזכור זאת בכל יום ויום, ובכל פרט ופרט, אזי חייו יהיו חיי אמונה, חיים אמתים שקשורים ומדובקים בו ית"ש.

צ

נתבונן ונראה. אם נשאל אדם בשעה שהולך לקנות שולחן, כסאות, וכדו', האם הנך סבור שבידך הקביעה איזה שולחן לקנות, או הנך מאמין באמונה ברורה שאין ביכולתך לקבוע בזאת כלל, אלא הכל נגזר ממנו ית"ש בדיוק איזה שולחן תקנה? רוב רובם של האנשים, כמדומה, ידועה להם האמת, שבאמת אין ביד האדם יכולת לקבוע כלל איזה שולחן יקנה. אלא מאי שזו ידיעה בשכל, ולא רק שהיא רחוקה מהרגשת לבו של האדם, אלא שאפילו בשכלו אין הדבר נמצא בגילוי, ואין האדם בדרך טבע חושב ומתבונן בזאת כלל. נמצא שעבודת האדם להרגיל את עצמו להתבונן לפני מעשים קטנים, כקנין שולחן, כסאות וכד'. לא לרוץ לחנות מבלי התבוננות, אלא יעצור עצמו תחלה לזמן

מועט, ויתבונן היטב, מה הוא עומד לעשות. ויתבונן, האם במה שהוא עומד לעשות, הוא קובע את אשר ישיג אם לאו.
וידבר כן בפיו, לאחר שכבר התבונן בכך כבר במחשבתו, ויאמר לקב"ה, רבש"ע, הנני יודע בברור שהשולחן שאני הולך לקנות, אין בשליטתי כלל וכלל לבחור איזה שולחן לקנות, אלא הכל בגזרתך יתברך. (בודאי שאדם יכול לפעול ע"י תפלה, ויבואר עוד להלן בארוכה ב"ה).

צא

כך על האדם להרגיל את עצמו לאט לאט, בכל פרט ופרט בחייו, שהוא עומד לקנות, לפעול, וכד', להתבונן ולראות, האם הדבר בשליטתו אם לאו. ולהשריש בקרבו את יסודות האמונה הפשוטה והטהורה, שיש רק יחיד ומיוחד, אדון כל עולמים, שהוא היחיד שקובע בכל דבר ודבר לגמרי. (חוץ מיראת שמים, כמ"ש חז"ל, "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים") וכך ירגיל האדם את עצמו זמן וזמנים טובא, לפעול כל דבר מתוך התבוננות של אמונה, ואזי יקשר כל מעשיו לרבון כל עולמים, ויהיו חייו חיים שספוגים באמונה, וכל מעשיו מקושרים לקל יחיד ומיוחד.
וההרגל נעשה טבע, ויקנה קנין אמתי בנפשו, שיושרש עמוק עמוק בקרבו האמונה הצרופה והפשוטה.

צב

זו עבודתו של האדם, להשריש בקרבו היטב, שבכל דבר ודבר, יש רק אחד שקובע הכל, הלא הוא יחידו של עולם. ננסה לקרב את האדם לדברים, שלא רק שידע את הדברים בשכלו, אלא שיחוש את הדברים היטב בפנימיות לבבו.
זו עבודתו של האדם, לבטל את המחשבה תחלה, ולאחר מכן את ההרגשה, שהוא בעל הבית בעולם, שכביכול יש לו לאדם שליטה על הנעשה בעולם.
עבודת האדם היא לעקור הרגשה זו מן השורש, ולכתת אחריה, ולבטלה כראוי, עד אשר יחוש באמת, שאין בשליטתו כלום, אלא זולת קנית יראת שמים, כמאמרם ז"ל, שהיא נקודת הבחירה. וזולת זה, הכל בכל מכל כל, נקבע אך ורק ע"י יחידו של עולם.

צג

כתיב "וידעת היום והשבת אל לבבך". זהו יסוד ושורש צורת כל מהלך העבודה.
תחלה עבודתו של אדם היא "וידעת היום", שהדברים יהיו קבועים וידועים במוחו, בשכלו, ולאחר מכך, לאחר שנתישבו הדברים היטב הדק בשכלו, אזי מגיע המהלך של "והשבת אל לבבך", להשיב את הדברים אל הלב. להתאים את הרגשות הלב למהלך של

מחשבתו, שרגשי לבבו יהיו תואמים ומחוברים להשכלתו, ומקבלים מן ה"וידעת היום" ללא מחסום בלבו. ולזה נצרך טהרת הלב, וניקיונו מן ערלת הלב, שמונעת מן האמת לחדור אל הלב ולהנהיגו. זהו מהלך צורת העבודה בכל ענין וענין שאדם עמל לקנותו. תחילה "וידעת היום", ולאחר מכן, "והשבת אל לבבך".

צד

צורת המעבר בין "וידעת היום" לבין "והשבת אל לבבך", כלומר העתקת הידע מן מח לחיות בלב, יש לו ב' אופנים.

א. ע"י ריבוי החשיבה בענין שרוצה לקנותו, התמדת החשיבה בענין זה זמן רב, הן ע"י קביעות זמן בכל יום לחשוב בענין זה, (עוד יבואר להלן אי"ה דברי הרמח"ל בספרו "דרך עץ חיים", שכתב שחובה על כל אדם ליחד לו כשעה ביום להתבוננות). והן לאורך כל היום, לחשוב אחת לזמן מועט, כרבע שעה לערך, לעורר עצמו במחשבה קלה, בזכירה פורתא, לענין שבו עמל לקנותו. (זולת זמן עסק בת"ת, כפי שבואר לעיל).

ב. ע"י דיבור הדברים בפיו פעמים רבות מאוד, כי כח הפה לעורר הלב, כמו שיבואר אי"ה להלן.

צה

נתמקד עתה תחלה בצורה של ההתבוננות בשעה שאדם קצב לו להתבוננות, כפי שבואר לעיל, וננסה לתת צורת חשיבה, כיצד יקנה האדם את האמונה בהשגחתו יתברך בכל פרט ממש.

האדם יושב לו בביתו, ומיחד לעצמו שעה שעת השקט, פנוי מכל טרדות העולם, ומתחיל להתבונן, מי גר בבית הזה? אני ורעיתי וכו' וכו'. עתה יתבונן, מי קבע שזו תהיה אשתי? האם אני קבעתי את זיווגי, או שמא רק יחיד ומיוחד הקב"ה קבע זאת? וכך האדם שואל את עצמו זאת בלשון שאלה (כפי שבואר לעיל בהרחבה), ומשיב לעצמו, הרי חז"ל אמרו, ודברי חז"ל הרי אמת לאמיתה, שמגלים לנו את אמיתת הנהגתו ית"ש, שמ' יום קודם יצירת הולד, "בת קול מכרזת ואומרת בת פלוני לפלוני". הרי שרק הקב"ה בכבודו ובעצמו קבע מי יהיה הזיווג שלי, אני לא קבעתי בזאת כלל וכלל, רק הוא ית"ש. מעתה א"כ נצרך שיהיה ברור לי, מכיון שזיווגי זה נקבע רק מאתו ית"ש, הרי שכל התולדות הנולדים מכך, ורבים הם למאוד, הכל נעשה ע"י יתברך. אצלו ית"ש, אין כזה מושג שהוא עושה פעולה, והוא אינו רואה את כל התולדות הנולדים מכך, אלא מתחלה גלוי וידוע לפניו הכל ממש, וזהו גופא רצונו. כלומר, כל התולדות הנולדים מזיווג זה, הם רצונו ית"ש הגמור ממש.

צו

האדם ממשיך להתבונן, בבית שהנני יושב עתה, מי קבע שכאן אני אגור? האם אני שחפשתי הרבה, וראיתי הרבה דירות, ולבסוף דירה זו מצא חן בעיני, אני קבעתי זאת, או שמא הקב"ה קבע זאת, כמו שאמרו חז"ל, "בת קול יוצאת ומכרזת דירה פלונית לפלוני"? וכך האדם חושב ומתבונן לעצמו, שבשכלו זה ברור וידוע לו, שדברי חז"ל אמת, אלא שראשית, בשכלו הוא אינו חושב על כך רבות, אלא זהו ידע שקיים במח הזכרון. זאת ועוד, שמכיון שבמחשבתו אינו מתמיד לחשוב על כך, בודאי שבלבו אינו חש כך ממש, אלא הלב יותר קרוב לחוש שהוא קבע זאת בעצמו.

ואזי האדם מברר לעצמו בדיוק את מעמדו, שבשכלו יודע מי קבע את זיווגו, ומי קבע את מקום מגוריו, אולם יש לו ב' חסרונות בכך.

א. שאינו חושב על כך אלא מעט.

ב. שבלבו אינו חש את זאת.

ואזי יחליט בעצמו להתבונן בכך רבות, ובעוד פרטים הדומים לזה.

וא"כ, ראשית יתקן את החסרון הראשון, בכך שלפחות במחשבתו הדברים יהיו חיים בתמדיות, ועי"כ, לאט לאט, ע"י שיתמיד לחשוב על כך רבות, במחשבה זכה וברורה ושקטה, אט אט יקלטו הדברים בנפשו, ולבו יחוש את הדברים כראוי.

צז

זאת ועוד, נוסף על התבוננות זו, ידבר כן בפיו ממש, את כל מחשבתו, ויחזור פעמים רבות על דברי אמונה אלו, שרק הקב"ה קובע כל פרט.

ויחזור על הפרטים, פרט אחר פרט, בסבלנות מרובה, כי הדבר פועל הרבה מאוד על נפש האדם. (יש בכך ב' אופנים. או שידבר בלשון, הקב"ה קובע כל פרט, וקבע פרט זה. כלומר, לשון נסתר, הקב"ה. או שידבר בלשון נוכח, "אתה ית"ש קבעת את זיווגי, ואת מקום מגורי", כלומר, בלשון נוכח. מעלה זו של דיבור בלשון נוכח, היא מעלה נשגבה, כי זו תכלית האדם לחיות בבחינת נוכח עם הבורא ית"ש, אולם מי שעתה, בתחילת עבדתו, קשה לו בכך, לעת עתה ידבר בלשון נסתר).

צח

כך ידבר האדם את הדברים בצורה מפורטת מאוד מאוד, את כל ידע מחשבתו, ויאמר את כל הצדדים הסותרים ח"ו את פשטות האמונה, שח"ו נראה שאני קובע מי זיווגי, ואני קובע היכן אני אגור, וישלול אותם פרט אחר פרט, ויאמר לקב"ה, אע"פ שבלב אני חש, שאני קובע, מ"מ אני יודע שזו איננה האמת, אלא האמת היא, שרק אתה יתברך קבעת שזה יהיה זיווגי, וכאן אני אגור.

כן יאריך האדם, הן בהתבוננות, בעוד פרט ועוד פרט, יתבונן למשל, על הכסא שעליו הוא יושב, ועל השולחן שהוא לידו, וישחזר לעצמו את מהלך הקניה, שהוא הלך לבחור דוגמא, וצבע, וכו', של שולחן וכסאות. וא"כ, בפשטות, בחיצוניות, נראה שאני קבעתי איזה שולחן וכסאות אקנה. אולם ימשיך ויתבונן, ואח"כ יאמר כן בפיו כנ"ל, שזו איננה האמת, אלא שרק אתה יתברך קבעת במדויק איזה שולחן ואיזה כסאות אקנה. וזאת ברור לי, שאף שבחרתי את הצבע והדוגמא, הרי במפעל יש הרבה כסאות, ומדוע דוקא כסא זה ושולחן זה בא אלי? אין זה אלא מידך יתברך, ואתה קבעת זאת במדויק. כך יתבונן האדם על הארון שלידו, על החולצה, על הנעלים, וכו' וכו', עוד פרט ועוד פרט. ועל כל פרט יחזור כן במחשבתו ובפיו, שרק הקב"ה קבע זאת במדויק, איזה חפץ יבא לידי.

כך האדם מקיף את החפצים והמקרים הסובבים אותו, ועל כל פרט ופרט הוא מתבונן, ומשריש בעצמו את יסודות האמונה, את האמונה הפשוטה, שרק הקב"ה קובע כל פרט ופרט. תחלה ע"י התבוננות במחו, ולאחמ"כ בפיו, כמבואר לעיל, הן בלשון נסתר, הקב"ה, והן בלשון נוכח, "אתה יתברך", למי שכשר וראוי לכך.

צט

"האמנתי כי אדבר", וכתבו בספה"ק, שמתי האמנתי? כי אדברו! כלומר, מתי מושרשת האמונה היטב פנימה בלבו של האדם, כאשר האדם במהלך של "כי אדבר". כלומר, שלשונו מורגלת תמיד לדבר דברי אמונה.

וככל שרגיל יותר מלבד ההתבוננות במחשבתו לדבר דברי אמונה בפיו, כן תושרש האמונה עמוק עמוק בתוכיות לבבו. ולהיפך מצינו בספה"ק, "נכרתה אמונה נאבדה מפיהם", ופרשו בספה"ק, שמדוע נכרתה אמונה? מפני שנאבדה מפיהם! כלומר, מפני שלא הרגילו עצמם, וקבעו עצמם לכך, להרגיל עצמם בתמדיות לדבר דברי אמונה בפיהם, מלבד ההתבוננות באמונה, לכך נכרתה האמונה מלבבם. שעומק בהירות אור האמונה נעלם ונתכסה בליבותם, והאמונה אינה חיה בליבותם בגילוי.

ק

דיבורי אמונה אלו, יש להם ב' פנים.

ראשית, תמיד בדברו עם רעים וידידים, צריך שנקודת האמונה תתפוס מקום עיקרי ויסודי, ושדברי אמונה יהיו רוח מנשבת בדבריהם.

אולם אין די בכך בלבד, אלא אף בשעה שהאדם לבדו, ובאמת אז עיקר השרשת האמונה, ידבר דברי אמונה בהרחבה גדולה, כפי שבואר לעיל: "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי". האדם צריך לדבר דברי אמונה תמיד, ולחיות עם הקב"ה תמיד, עם

אמונה זכה וטהורה בו ית"ש, ודיבורי אמונה בתמידיות. ואזי "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי". כי לעולם האדם חי במהלך של "כי אתה עמדי".

קא

האדם נקרא "מבעה" מלשון "אם תבעיון בעו", כמ"ש בגמ' ב"ק. וזו עבודתו של האדם, "מדבר". לדבר עם הקב"ה, ומהקב"ה, דברי אמונה זכה וטהורה. מי שירגיל עצמו לדבר ולדבר, ולא להתיאש, עי"ז יוכל לזכות למדרגה נפלאה באמונה. ועי"ז יוכל לקנות קנין אמתי בנפשו של אמונה זכה וטהורה. וכל זאת ע"י דיבורי אמונה פשוטים, לא השכלות גבוהות ומחוכמות, אלא פשטות שבפשטות, שזו עצם נפש הישראלי, אמונה פשוטה וזכה בבורא עולמים.

קב

עבדות האדם להשריש בקרבו את האמונה בהשגחתו יתברך, יש לה ב' זמנים, כפי שבואר לעיל יסוד זה בכל עניני העבודה.

א. בשעה ביום שהאדם מיחד לעצמו להתבוננות, וחלק זה בואר עד עתה.

ב. לאורך כל היום, על האדם לזכור כל זמן מועט כחצי שעה או רבע שעה, את ענין השגחתו יתברך שמו.

יסוד הדברים הוא, שבשעה שהאדם עמל לקנות את השגחתו יתברך, בחודשים הללו, ענין זה צריך לתפוס את לבבו לאורך היום, ולכך עליו לחיות עם הסתכלות זו לאורך כל היום.

אילו יעמול האדם לקנות זאת רק בשעה ביום שיחד לעצמו להתבוננות, אזי לאורך כל היום, יש הפסק בין התבוננות להתבוננות כ' כ"ג שעות. וכל דבר שאינו בבחינת תדיר, אינו נקנה ונקלט היטב בנפש האדם. ולכך, על האדם לזכור את הענין שבו עמל לקנותו לאורך כל היום, כנ"ל.

קג

בחלק זה של זכירה לאורך היום את השגחתו יתברך, יש ב' חלקים.

יש את החלק שהוא אינו רגיל בסדר יומו של האדם, ויש את החלק שהוא חלק מן סדר יומו של האדם.

נפתח בחלק הראשון. אדם הולך למשל לקנות שולחן, כסאות, וכדו', הדרך הנכונה היא, שלפני שיוצא מן הבית, יתבונן ואח"כ יאמר כן בפיו, כפי שבואר לעיל, שהינו הולך לבחור שולחן וכסאות, ובאמת אינני יכול לבחור כלל, כי רק הוא ית"ש קובע איזה שולחן אקנה, וכל מעשי ובחירתי לא יועילו כלל, אלא שלפי מדרגתי בהשתדלות, הנני הולך

לבחור, כמ"ש המס"י, שאע"פ שמשתדל, ידע שהשתדלותו אינה פועלת כלל. מתוך מבט זה יכנס לחנות, ואף בשעה שנכנס לחנות, ומתחיל לבחור את השולחן והכסאות, יזכור היטב את כל הנ"ל, שמעשה בחירתו הוא כמעשה קוף בעלמא, ואינו שליט כלל וכלל, וכבר נקבע מאיתו ית"ש איזה שולחן וכסאות יהיו ברשותו.

קד

נקטנו עתה דוגמא של שולחן וכסאות, אולם ברור הדבר עד למאוד, שזוהי דוגמא בלבד. אולם יסוד הדברים הוא, שאדם לא הולך לקנות חפצים בלי התבוננות. בכל דבר שהולך לקנות, מקרר, מכונת כביסה, ארון, וכו' וכו', הוא מתבונן היטב תחילה כפי שבואר לעיל, והוא הולך לקנות ארון יחד עם הקב"ה, ולא לבד ח"ו.

כן צריך האדם להרגיל את עצמו תחילה בכל ימי חייו, שלא עושים מעשה גדול בלא התבוננות של אמונה שקודמת לכך. מי שפועל כך, יכול לרכוש מכל קנין גשמי, קנין רוחני גדול ועצום. הוא ישריש בקרבו ע"י קניות אלו, והדומה להם, את האמונה בהשגחתו יתברך היטב בלבו. ע"י ריבוי ההתבוננות בזה, והדיבור בפה מפורש בזה, כפי שבורר לעיל, יושרש בקרבו האמונה הזכה והטהורה בהשגחתו יתברך.

קה

עד עתה עסקנו במעשים גדולים, כקנין חפצים גדולים. משם ואילך, לאחר שהורגל האדם בהתבוננות זו במעשים גדולים, עתה עבודתו להרגיל את עצמו כן ממש אף בדברים קטנים יותר.

ניתן דוגמא לדבר. אדם הולך לערוך קניות לכבוד ש"ק, מצרכי מזון לכבוד ש"ק. כמה אמונה אדם יכול לקנות במעשה זה של קנית צורכי מזון לכבוד ש"ק. למשל, אדם עומד להושיט את ידו וליטול חבילת אטריות מן המדף, הוא מתבונן בעצמו, ואומר, הרי במדף יש עשרות חבילות של אטריות, מדוע דוקא שיגיע לידי חבילה זו דוקא ולא אחרת? אין זאת אלא כי כך אתה גזרת במדויק מסיבה כמוסה ונעלמת עמדך, שדוקא ממש חבילה זו תגיע לידי ולא אחרת.

הפרטים רבים, אולם היסוד אחד, על האדם להרגיל את עצמו בכל פרט ופרט שקונה, להשריש בעצמו את האמונה בהשגחתו יתברך, כפי שבואר לעיל. מקניה אחת מן הסוג הזה, אדם יכול לקנות קנין גדול באמונה. כ"ש, אם ישים אל לבו, וירגיל עצמו בזה בתמדיות, אזי יושרש האמונה בלבו היטב היטב. צריך להתרגל לחיות כך, ולזכות עי"ז לקנין רוחני נשגב ונורא. קנין של אמונה טהורה בו יתברך ובהנהגתו.

כך על האדם להרגיל את עצמו בכל האופנים לאורך כל היום, כגון שיושב לאכול לחם, יתבונן כנ"ל, שדוקא פרוסה זו הגיעה לידיו. וכן המים שנוטל בהם ידיו, והמים ששותה, וכו', יתבונן שהכל הגיע לידיו בדוקא בהשגחה פרטית ממש ממנו ית"ש.

קו

ברור הדבר, שא"א לו לאדם להתבונן בכל הפרטים בכל פעם ופעם, אולם עבודת האדם לקלוט בנפשו כל פעם עוד פרט ועוד פרט, עוד הסתכלות ועוד הסתכלות, זעיר פה זעיר שם, עד אשר יקבעו הדברים בלבו.

יסוד הדברים הוא, שהאדם צריך לצאת מההסתכלות השטחית, שרואים את יד ה' והשגחתו רק בדברים ניסיים, ומאוד שונים מדרכי הטבע. אלא, על האדם לראות את הקב"ה בכל פרט ופרט, ולו הקטן ביותר, ואף שהוא כביכול מדרכי הטבע ממש. צריך להבין, שזה לא ענין של סיפורי נפלאות וכד', אלא זהו הנשמת חיים של האדם, לחיות באמונה צרופה כל ימי חייו. אם אדם נוהג כן, הוא יכול לזכות לדבקות גבוהה בקב"ה מאוד. ובתנאי שקדמו לכך התנאים שקדמו לזה, שהם הזכירה שיש קב"ה, וההכרה שיש בורא ונברא.

קז

נבין, הדרך שאנו דורכים בה, היא דרך פשוטה, אבל פנימית מאוד.

היצה"ר יכול לשטות באדם, שזהו דברי שטות ותמימות, אולם מי שזוכה לתמימות דקדושה, ישיג וירגיש את אמיתות הדברים. הקב"ה נקרא קל מסתתר. היכן הוא מסתתר? בלבו של האדם, ועל האדם לגלות את הקב"ה בלבו. והוא ע"י פשטות ותמימות דקדושה.

האדם, אם בר דעת הוא, יכול לגלות את הקב"ה מכל פרט ופרט בבריאה, ולסלק את ההעלם מלבו.

קז

לאחר שבירנו כיצד האדם משריש בקרבו את האמונה הפשוטה והטהורה בהנהגתו ית"ש, עתה נראה כיצד קביעות אמונה זו בלבו של האדם, צריכה להחליש את מדת כעסו.

ובאמת שמדת הכעס הוא קנה מדה לאדם, שע"י ניתן לבדוק עד כמה קנה האדם את האמונה בהשגחתו הפרטית של הבורא ית"ש. שככל שקנה האדם את האמונה בהשגחתו ית"ש, כן הולך ונחלש כעסו של האדם. וככל שרחוק הוא האדם מן האמונה בהשגחתו ית"ש, כן גדל כעסו (כל זאת מלבד חילוקי הטבעים, שיש שקרובים לכעס בטבעם,

ויש רחוקים, ואכמ"ל). ולכך, אם האדם רוצה לבחון את עצמו, האם עבודתו עשתה פרי, והאמונה בהשגחתו ית"ש קנתה מסילות בלבו. אחת הבדיקות לזה, שיבדוק את מדת כעסו. והיה, אם לא נתשתנה צורת תגובתו, והרי כעסו שווה עתה לעבר, הרי שלא קנה באמת את האמונה בהשגחתו ית"ש. אולם אם מדת כעסו הלכה ונחלשה, ידע, שכפי חולשת מדת הכעס, כן מדת קנית האמונה בהשגחתו ית"ש.

קח נקדים הקדמה קצרה, קודם שנבאר כיצד יתקן האדם את מדת כעסו ע"י השרשת האמונה בקרבו. יסוד מוסד הוא לכל צורת העבודה האמתית, והוא. צורת העבודה בכלל, וצורת העבודה בפרט. במדת הכעס שבה אנו עסוקים עתה, הוא ע"י הכנסת הקב"ה לתמונה. כלומר, כל מהלך ומהלך של עבודה, תיקון הדבר והעמדתו על דרך היושר, צריך שיהיה ע"י הכנסת הקב"ה למהלך הדברים. "ואם אני כאן (כלומר הקב"ה) אזי הכל כאן".

כלומר, אם נותנים ביטוי לקב"ה בצורה הנכונה בתוך מהלך הדברים, בהכרח שיותקן הדבר כראוי, כי כאשר הקב"ה נמצא באמת בפנימיות הדבר, בהכרח שאין שם רע וחוסר כלל, והדבר מתוקן ומושלם כראוי. נמצא כל עבודתו של האדם, להכניס את הקב"ה לדבר בצורה נכונה, ובאופן הנכון.

קט

נעסוק עתה ונבאר את תיקונו של מידת הכעס, וכיצד מכניסים את הקב"ה במדת הכעס, ועי"ז נתקנת מדת הכעס.

מה מביא את האדם לידי כעס? הבחינה הראשונה והפשוטה היא, כל דבר שמנגד את רצונו של האדם, הוא מביאו לידי כעס. פעמים כעס קלוש מאוד, שכמעט ולא מורגש בנפש בגילוי, ופעמים כעס חזק מאוד, אשר יש לו גילוי מאוד בלב, עד הכעס החזק והתקיף, שיש לו גילוי אפילו בחיצוניות, בפניו של האדם.

בחינה נוספת שמביאה לידי כעס (היא נכללת בבחינה הראשונה, אלא שהיא יותר דיקנית ומפורטת). הוא כאשר פוגעים בכבודו של האדם, ומזלזלים בו, ודבר זה מכעיסו, וכל זאת, מפני שהוא סבור שמגיע לו כבוד, ונוטלים זאת ממנו.

קי

באופן כללי, הדבר שמביא את האדם לידי כעס, מתחלק לב' אופנים.

א. ביטול רצונו שנעשה שלא ע"י אדם, אלא ע"י דרכי הטבע.

ב. ביטול רצונו שנעשה ע"י אדם.

ניתן דוגמאות לדבר. אדם קם בבוקר, ונוסע, לפתע נעשה חור בגלגל, וא"א לו לנסוע כרגע. מעשה זה לא נעשה בידי אדם, אלא זהו טבעו של גלגל שנשחק, עד אשר מתקלקל לחלוטין. מעשה זה יכול להביא את האדם לידי כעס, שהרי נתבטל רצונו להגיע למקום פלוני בשעה פלונית וכד'. אולם אין לו אדם שיוכל לכעוס עליו, שהרי מעשה זה לא נעשה בידי אדם כלל. א"כ, אם תשאל את האדם, על מי אתה כועס, על הגלגל? בודאי ישיב תשובה ניצחת, לא! אינני כועס על הגלגל, אלא על המצב בו אני נמצא, שמחשבותי ותוכניותי אינם עומדים במבחן המציאות. נמצא שלכאורה אין כעס מוגדר נגד מישהו (להלן יבואר שבאמת אינו כן).

קיא

והנה האופן השני הוא, כאשר דבר קורה לאדם ע"י אדם, כגון שפלוני שבר לו את חלון ביתו וכד'. בסוג מן האופן הזה, הרי באופן טבעי יש כלפי מי להפנות את הכעס, והוא כלפי אדם מבורר, שהוא המזיק.

נמצא א"כ שיש ב' אופנים של כעס,

א. כעס שאינו מבורר כלפי מי כועס, מפני שאין על מי לכעוס,

ב. כעס כלפי האדם, שהוא גרם לו לכעוס.

אולם באמת בפנימיות הדברים, לעולם כל מיני הכעס שווים הם, ונבאר את הדברים. כאשר האדם יבין את האמונה היטב במוחו, ויכירה היטב בלבו, אזי ישכיל ויבין, שבכל האופנים של כעס, מי שבאמת עשה את הפעולה שהביאתו לידי כעס, אינו אלא הבורא ית"ש.

קיב

נתבונן תחילה באופן הראשון של הכעס, ולאחר מכן בע"ה באופן השני.

אדם קם בבוקר, נכנס למכונית, ונוסע, ולאחמ"כ הגלגל מתקלקל. אם כך הוא מהלך הדברים, כלומר, מעשים סתמיים החסרים התבוננות אמתית ומעמיקה, אזי באמת כאשר הגלגל מתקלקל, בטבעו של האדם שהכעס ישכון בלבו.

אולם אם אדם חי בצורה נכונה, הרי צורת חייו היא כדלהלן.

האדם נכנס למכונית בבוקר. ראשית, הוא מתבונן, מי נתן לי את המכונית? הקב"ה! מהיכן יש כח למכונית לנסוע? הקב"ה נתן ונותן לה כח לנסוע בכל רגע ממש מחדש (כפי שבואר לעיל, "מחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית", בהוה.) כאשר זו השקפת האדם במוחו ולבו, אזי כאשר מכוניתו פוסקת מלנסוע מכל סיבה שהיא, הרי מחשבתו של האדם היא כך. מי נתן בה את הכח לנסוע עד עתה? הקב"ה! ומי נטל ממנה את הכח לנסוע

מעתה? הקב"ה! נמצא שאם ח"ו אכעס על העדר היכולת לנסוע במכונית, פרושו שהנני כועס ח"ו על הקב"ה, שהרי הוא הוא שנטל ממני את האפשרות לנסוע עתה במכונית.

קיג

כאשר חיי האדם הם בסתמיות, והוא איננו זוכר במוחו וק"ו בלבו שרק הקב"ה נותן בו את האפשרות הרגע לנסוע במכונית וכו' וכו', ואינו חש בכל דבר שרק הקב"ה המנהיגו ומוליכו בכל צעד ושעל, אזי בודאי כאשר יש לו תקלה בדרכו וכד', קשה מאוד פתאום להתחיל מיד בפשיטות לחשוב על הקב"ה, ולזכור שרק הקב"ה מנהיגו. שהרי אף בשעה שקדמה לתקלה, זכירת הקב"ה לא היתה מרכז מחשבתו, ואזי כעסו מקבל נופך.

אולם כאשר מחשבתו של האדם זוכרת בתמידיות שהכל מונהג ממנו ית"ש בהשגחה פרטית גמורה, אזי אף בשעה שדרכו נראת כאיננה צלחה, ויש לו מכשולים בדרכו, אזי גם אז יזכור במוחו ויחוש בלבו שרק הקב"ה הוא זה שהוליכו עד עתה, ואף מעתה רק הוא זה שמונע בדרכו, ולא שום גורם אחר. ואזי ישכיל ויבין שעצירה זו מידו ית"ש.

קיד

המעשה הזה כמעט ומפורש בתוה"ק.

אין המדובר שם במכונית, אלא באתון. בלעם הולך לו לדרכו, והאתון רובצת לו ומונעת את דרכו. בלעם סבור לו שזו בחירתה של האתון למונעו בדרכו, אולם באמת זה איננו כן כלל. האתון איננה נעצרת מבחירתה, אלא ע"י המלאך, שלוחו של הקב"ה. כלומר, כל עצירתה ואי המשך הליכתה, הוא תוצאה ישירה ממנו ית"ש. אולם בלעם שלא השכיל זאת, על מי הוא כועס? על האתון! וכאשר השכיל והבין שזה ממנו ית"ש, הבין שאין על מי לכעוס.

אילו ישכיל כן האדם בכל דרכיו, יבין שאין לכעוס על החפצים הגשמים, אלא הכל בכל מכל כל נעשה ע"י ית"ש. ישכיל, שאם כועס, כועס ח"ו כביכול על הקב"ה, וזה בודאי אין האדם רוצה בכך. ישכיל האדם ויבין שכל עסקו בחיים אינו אלא עם הבורא עולם בלבד, ויכון מבטו כלפי הקב"ה, ויזכור היטב עם מי כל עסקו. ולא יתן דעתו כלל על האמצעים הרבים, אלא רק יתן דעתו על העומד מאחרי הכל, הלא הוא הקב"ה בכבודו ובעצמו.

קטו

והנה כאשר השכיל האדם בדעתו ובלבו שכל מקרה ומקרה אינו אלא מאתו ית"ש ממש, עתה צריך שיתבונן בכך. האם מעשה זה של הקב"ה נובע מאהבתו של הקב"ה אליו, או ח"ו להיפך, משנאה? ברור הדבר, שהקב"ה אוהב את האדם מאוד מאוד, אהבה שהיא למעלה מגדרי אהבה של נברא, אהבה ששיכת במהותה רק אצל קל יחיד. הרי שבירר

לו האדם, שמעשה זה נעשה ע"י הקב"ה, וסיבת עשית מעשה זה נובע מאהבתו של הקב"ה אליו. א"כ ברור הדבר, שמעשה זה שנובע מאהבה, אינו אלא מעשה ההטבה לאדם. ואף אם הדבר אינו נראה, ניכר, ונגלה לאדם, כיצד מעשה זה הוא הטבה לאדם, וכיצד נגלה האהבה שמניעה את הנעשה במעשה זה, מ"מ על האדם להאמין ולהשכיל זאת במוחו ולחוש זאת בלבו, שמעשה זה נובע מעומק אהבת הקב"ה אליו. וכל כולו של מעשה זה, אינו אלא להיטיב עמו, אף שאינו משיג את מהות ההטבה.

קטז

והנה כאשר השכיל האדם בדעתו ובלבו שכל מקרה ומקרה שנקרה בדרכו אינו אלא הטבה גמורה הנובעת מעומק אהבת הקב"ה אליו, אזי אין מקום לכעס כלל. מכיון שהכעס ענינו כאשר מישהו פוגע באדם, ומבקש רעתו, וכי"ב. אולם אם כל כולו של המעשה הטבה גמורה, ואין בו מקום לרע כלל, ומניע המעשה עומק אהבת הבורא אליו, מה מקום לכעס יש כאן?

קיז

נסכם א"כ את הדברים.

השלב הראשון, שהאדם צריך לידע ולחוש, שרק הקב"ה פועל כל פעולה.

השלב השני, שהאדם צריך לידע ולחוש, שהקב"ה אוהב אותו עד למאוד.

השלב השלישי, שהאדם צריך לידע ולחוש, שהקב"ה היחיד שיודע באמת מה טוב לו.

ואם הביאו למקרה זה, בהכרח שלפי חכמתו האין סופית של הקב"ה, הוא יודע שזו דרך ההטבה הראויה לאדם זה בשעה זו. פעמים היצה"ר משטה בו באדם, ומכניס בו הרהורים לאמר. הן אמת שזו הטבה גמורה, אולם מדוע הקב"ה לא מיטיב עמי בצורה אחרת, בצורה שגם אני אראה בעיני הגשמיות שזה טוב? צריך להאמין להשכיל ולהרגיש, שהכל גלוי וידוע לפניו ית"ש. ובחכמתו האין סופית, קבע הבורא, שזו דרך ההטבה היחידה הראויה עתה לאדם.

קיח

כאשר הפנים האדם את הדברים היטב בלבו, כל מקרה שיקרה בדרכו, ראשית איננו כועס. ונוסף על כך, שמח בו. כמ"ש חז"ל "שמחים ביסורים". שזה נובע מההכרה מי מביא את הפעולה, ומדוע הביא אותה עלי. וכאשר השכיל האדם, וחש את הדברים באמת בכל לבו, בהכרח שאין מקום לכעס, אלא לשמחה.

כל זמן שהשמחה אינה ממלאה את לבו של האדם, וק"ו אם עדיין יש מקום לכעס בלבו, בהכרח שאמונתו עדיין איננה זכה ובהירה כל צרכה.

זו עבודת האדם, להפנים את הדברים בלבו היטב. ראשית, ע"י התבוננות מרובה בדברים. ושנית, ע"י דיבורים רבים, לחזור ולשנן את הדברים בפיו, עוד פעם ועוד פעם. לומר לקב"ה, אני יודע שאתה עשית את פעולה פלונית, ואני יודע שאתה אוהב אותי, ואני יודע שפעולה זו היא הטבה גמורה, זכני שארגיש את הדברים. וכך יחזור האדם ויאמר את הדברים בפיו, אלפי פעמים, ואף יתר על כן, עד אשר יזכה לחוש את הדברים היטב בפנימיות לבבו.

קיט

אף אם נפל האדם, וכעס, לא יתפעל מכך. אלא יחזור וישריש בקרבו את האמונה כנ"ל, אלפי אלפי פעמים. הן לפני שבאו עליו מקרים בלתי נעימים, והן בשעת ביאת מקרים אלו. ויחזור וישריש הדברים בלבו, ללא הפוגה, וללא יאוש כלל מנפילות. וכאשר יתמיד בכך, על אף הכשלונות והנפילות, ולא יתפעל מכך, בודאי יזכהו ה' ית"ש לקנות אמונה טהורה בלבבו.

קכ

עד עתה ביארנו כיצד לתקן את הכעס שבא ע"י מקרה וכד' שאין יד האדם מעורבת בהם, עתה ב"ה נדבר על כעס שבא בידי אדם, כלומר שהמוליד את הכעס הוא אדם. וכבר ביארנו שזו נקודה קשה יותר, כי כאשר אין יד אדם נוגעת בסיבת הכעס, ברור שא"א לכעוס על האבן שנפל או על הגלגל שנתקלקל וכד', אלא משכיל האדם (אם זכה) שזה מידו ית"ש.

אולם כאשר המניע לכעס הוא אדם, שם נראה לאדם, שכיון שחבירו בעל בחירה, הרי דבר זה אינו נגזר מאתו ית"ש, אלא תלוי בבחירתו של האדם, ואזי באופן טבעי, הוא נוטה לכעוס על חבירו שבבחירתו בחר להרע לו ולהזיק לו וכדו'.

קכא

ישנה עובדא ידועה שהיתה בבית דינו של הבית הלוי. פעם בא אדם לפני הבית הלוי עם שאלה בכשרות של הבהמה, ופסק לו הבית לוי לאיסור. סבר הלה וקיבל את הדברים בנחת, על אף הנזק הכספי הגדול שנגרם לו מכך. לאחר זמן, בא אותו פולני לפני הבית הלוי לדין תורה עם רעהו, ולאחר שפסק הבית הלוי את דינו של פלוני הנ"ל לחובה, ואת רעהו לזכות, רגז הלה עד למאוד. שח הבית הלוי ואמר, שאף שמשאלתו הראשונה ניזוק פלוני יותר מן שאלתו השניה, מ"מ בראשונה לא היה על מי לכעוס, לא היה למי להתנגד, הבהמה איננה בר התנגדות לאדם. אולם במקרה השני, יש כאן אל מי להתנגד, לרעהו, ונוצר מכך יצר של מלחמה.

קכב

הרי לנו ב' נקודות, כאשר הכעס בא בגרמת אדם.

א. נראה לאדם בשכלו שפלוני בחר להרע לו.

ב. עצם כך שהעסק עם אדם, יש כבר יצר של מלחמה נגדו, מכח מדת הגאוה והכבוד.

תיקון הדברים אינו אלא על ע"י אמונה טהורה וצרופה. כאשר אדם חי באמונה אמתית, לגביו אין נפק"מ כלל מי הזיקו, אבן, מים, אדם, או כל דבר אחר. רק אי בהירות פנימית באמונה מולידה חילוקים וכעס.

קכג

והנה מצינו בזוה"ק משל מן הכלב שכאשר מכים את הכלב במקל, דרכו של הכלב לרוץ אחר המקל וללחום עמו. וזאת מחוסר הכרה שעיקר המכה אינה מן המקל, אלא ממי שאוחז את המקל.

כן הדבר באמת לעולם, שכל האמצעים הרבים והמקרים הרבים והן בנ"א, הם אינם אלא בבחינת מקל בידו ית"ש. ועל האדם להבין מי המכה, המקל או הקב"ה. ופעם המקל מתראה בצורה של אבן, ופעם בצורה של מים, ופעם בצורה של אדם. אולם הצד השווה, שבכל האופנים יש רק כתובת אחת לכל ענין, והוא הקב"ה בלבד. אצל דוד המלך כתיב לגבי הקללה שקללהו, "ה' אמר לו קלל".

זהו היסוד של האמונה, "ה' אמר לו קלל", ודומה לזה ה' אמר לו הכה, ה' אמר לו שבור, ה' אמר לו בייש. ואף שלא מצינו את הדוגמאות הללו מפורש בכתובים, די לחכם להבין ולקלוט את הנקודה מן "ה' אמר לו קלל", ולהבין שלעולם המהלך הוא ה' אמר ותו לא מידי.

קכד

צריך להבין את פנימיות צורת הבריאה.

יש ב' אופנים כיצד אדם מביט על הבריאה.

א. יש בבריאה דומם, צומח, חי, ומדבר.

מבט זה, הוא המבט החיצוני, כי האדם מסתכל על חיצוניות הנברא,

ב. "אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם".

אילו בידיעה זו לא היה כל צורך בה לעבודת האדם את קונו, לשם מה גילו לנו חז"ל ידיעה זו? כלל ברור הוא, כל ידע שסיבבה ההשגחה העליונה מאתו ית"ש שידע האדם דבר מה, בהכרח שנצרך לו לעבודת קונו ידע זה, וכן הוא הדבר לגבי אומרם, "אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם".

חז"ל אומרים ומגלים לנו צורת מבט חדש על הבריאה, לא להסתכל רק על דומם צומח חי ומדבר, שכל הבחינה על "משנברא העולם". אלא צריך לחיות בתוך המשנברא העולם, במהלך של "עד שלא נברא העולם". צורת הסתכלות זו, היא צורה פנימית לחיים. היא נותנת מבט פנימי אמתי למהותם של הנבראים.

קכה

ביאור הדברים: כאשר האדם רואה את הדומם, צומח, חי, ומדבר, כדבר עצמי, במהלך של "משנברא העולם". אזי בכל אופן שהוא נפגש עמהם, הוא מתיחס אליהם כמציאות עצמית. ועי"ז למשל, הוא בא לידי כעס, מפני שפלוני עשה לו מעשה פלוני. אולם מי שבכל דבר רואה, את ה"עד שלא נברא עולם", אזי בכל דבר הוא מוצא את הקב"ה. הוא אינו רואה דומם עצמי, אלא את הקב"ה בקרבו. הוא אינו רואה צומח עצמי, אלא את הקב"ה בקרבו. וכן בחי ומדבר. ולכך לעולם אין לו עסק עצמי עם שום נברא, אלא עם הקב"ה. ולגביו כל דבר הוא כביכול לבוש לבורא עולם. והוא אינו מתעסק עם הלבוש, הנברא, אלא עם המולבש, עם הקב"ה.

ולכך בכל דבר שנפעל, הוא אינו רואה אלא שהוא ית"ש פעל הדבר, ולא כל גורם אחר כלל וכלל. צורת חיים זו, היא משנה את כל צורת חייו של האדם. הוא יוצא מצורת חיים של חיצוניות, של נבראים, ודבק בצורת חיים פנימית, של בורא. ואין לו עסק ומשא ומתן בעולם כלל אלא עמו ית"ש. (זהו עומק מ"ש חז"ל באסתר, שכאשר אמרה "יבא המלך" נתכונה למלכו של עולם. כי זו היתה צורת חייה, שלעולם ראתה את הקב"ה בכל דבר, וכל עיסקה ודיבורה לא היה אלא עמו ית"ש).

קכו

יש להבין, הסתכלות זו, היא ההסתכלות הפנימית האמתית על הברואים. כאשר מסתכלים על הנבראים כמציאות עצמית, הרי מורידים את ערכם, כי כל מעלת דבר, נמדד עד כמה יש אלוקות בקרבו, וזו כל מעלתו. שאר דברי המעלות המורגלות בעוה"ז, הם גדרי מעלות של עלמא דשקרא. אולם באמת מעלת כל דבר לפי גילוי האלוקות שבקרבו. ולכך כאשר אדם רואה את הדומם צומח חי ומדבר, לפי מבט פנימי של האלוקות הטמון בקרבו, אזי הוא מעלה את מדרגת הנבראים כולם, ממדרגת נברא כפשוטו, למדרגת נברא שדבוק באלוקות, ויש לאלוקות גילוי בקרבו. זו כל מעלת הנברא, עד כמה שדרכו משתקף ומתגלה האלוקות, הקב"ה.

קכז

כאשר אדם זוכה והוא מביט בצורה של "עד שלא נברא העולם", גם בתוך ה"משנברא העולם", אזי מכל דבר בבריאה, הוא יכול להתקרב ולהתדבק ע"י לקב"ה, והבריאה איננה מהוה חציצה בינו לבין קונו. וזאת ע"י שהאדם מפשיט את הצורה החיצונית, ומגלה את הקב"ה בקרב כל דבר.

אזי, ראשית הוא לעולם לא מחובר למקרה הנבראים וכל מעשיהם, אלא הוא מכיר שלעולם אין יד של נברא באמצע, ועי"כ שולל את את התחברותו לנבראים, מעשיהם, ותולדת מעשיהם. יתר על כן, ע"י הפשטת הצורה של הנבראים, וגילוי פנימיות הנבראים, שהוא הקב"ה, אזי ביד האדם להתחבר מכל דבר לקב"ה.

הארכנו קצת בענין זה, כי הוא מיסודי היסודות של הבנת פנימיות החיים וההתקשרות לקב"ה.

קכח

כאשר זוכה האדם להשכיל ולהבין את הדברים, ולאחר מכן להפנימם אל תוך לבבו, אזי זוכה לקשר חזק ואמיץ לבורא עולם. כי אין דבר שמהוה מחיצה בינו לבין קונו. בכל דבר הוא מתקשר לפנימיותו, לקב"ה, ואזי צורת הדברים החיצונים איננה מהוה מחיצה לדבקותו בקונו.

כלומר, אדם זה יכול להתקשר לקב"ה לא רק מן לימוד התורה וקיום המצות בלבד, אלא הוא חי בבחינת "בכל דרכיך דעהו". ובכל דרכיו ממש, הוא יודע את הקב"ה (ידיעה מלשון חיבור והתדבקות כנודע), ומתחבר אליו.

זו עבודתו של האדם, לשלול את כל מראה עיניו שרואים את החיצוניות, את הנבראים, ולדבק עצמו בכל עת ובכל שעה לנקודת הפנימיות של הכל, שהוא הקב"ה.

בכלל קנין זה, בודאי יש הכרה ברורה במציאתו ית"ש, והשגחתו, כפי שבואר עד עתה. ע"י קנין צורת חיים זו, אדם יוצא מעולם של נפרדות, ודבק בעולמו של הקב"ה, "ה' אחד ושמו אחד", "יחידה ליחדך".

תכלית וסוף מדרגה זו, היא דבקות גמורה בא"ס. וכל אחד ינסה לזכות בה עד כמה שביכלתו.

קכט

לאחר שזכה האדם, ואמונתו בקב"ה חזקה, והוא רואה וחש את הנהגתו ית"ש בכל דרכי חייו. עתה מן הראוי שיזכה להכנס לעולם של תפלה. כשכתבנו עולם של תפלה, דקדקנו בדברינו בדוקא לכתוב לשון של "עולם". וזאת מפני, שענין של תפלה זה אינו ענין של

ג' תפלות ביום ותו לא, אלא על האדם להכנס לתוך עולם של תפלה. חיים עם תפלה, זהו חיים בעולם אחר לחלוטין.
דוד המלך אמר "ואני תפלה". כלומר, שכל הלך נפשו במהלך של תפלה, הוא חי בעולם של תפלה. כאשר אדם חי בעולם של תפלה, הרי שלא עובר עליו פחות מכרבע שעה לערך שהוא אינו פונה במחשבתו או בפיו בתפלה לרבש"ע. הדבר הראשון שיש להבין, שהתפלה היא צורת חיים של אדם, ולא ענין פרטי לזמן מה ביום.

קל

נבאר את הדברים: צורת חייו של היהודי האמתי, הוא במהלך שכל כולו של היום הוא חי עם הקב"ה, תורה עם הקב"ה, מצות עם הקב"ה, וכו' וכו'.
הנקודה שמקשרת את האדם לאורך כל היום לקב"ה, שנותנת לחייו צורה של חיים בצותא עם הקב"ה, זהו תפלה. כלומר, התכלית הפנימית של התפלה, הוא להביא את האדם למהלך שכל חייו הוא בצותא עם הקב"ה. כאשר מבינים שזוהי התכלית של התפלה, ברור הדבר שאין שייך שענין התפלה יהיה זמן מה ביום, כג' פעמים וכד' ותו לא. שהרי א"כ נחסר עיקר תכלית התפלה, שהוא הקשר התמידי עם הקב"ה לאורך כל היום.
ואם התפלה רק זמן מועט ביום, כיצד תפלה זו תיצור קשר לאורך כל היום? ברור הדבר, שמהלך התפלה מוכרח שיהיה לאורך כל היום כולו (כפי שיבואר להלן כיצד). ועל בחינה זו אמר דוד המלך ע"ה "ואני תפלה". כלומר, שכל כולו, הן מבחינת תפיסת הנפש, והן בהבחנת זמן, כל כולו היה במהלך של תפלה.

קלא

נבאר את הדברים: אם האדם לאורך כל היום אינו זוכר את הקב"ה, כיצד יתכן שיפנה אליו בכל עת ובכל שעה? אם עצם זכירת הבורא נשכחת, ק"ו שבתפלה לא עסקינן כלל. ולכך ברור הדבר, שראשית על האדם לזכור את הקב"ה לאורך כל היום, כפי שבואר לעיל בהרחבה. זאת ועוד, אף אם האדם זוכר את הקב"ה, אולם אינו זוכר בתמידיות שהכל מושגח מידו ית"ש, הכל בכל מכל כל, בכל עת ובכל שעה ממש ללא יוצא מן הכלל, מדוע שיפנה אליו לעזרה, הרי עתה הוא איננו זוכר וחש שהוא הכתובת היחידה שיכולה לעזור לו בכל ענין? ולכך ברור הדבר, שבשביל לחיות במהלך של "ואני תפלה", מוכרח שיקדם לכך זכירה תמידית שיש בורא לעולם, וזכירה תמידית שיש מנהיג לבירה, שהוא הבעה"ב היחיד לכל פרט ופרט.

קלב

כאשר האדם חי לאורך כל היום, במחשבה ובהרגשה שכל מעשיו, הצלחתו בהם וכן להפך ח"ו, תלוי רק בו ית"ש. הרי בכל דבר ודבר שהוא עושה, קודם לכך, ואף בשעת מעשה, מחשבתו או פיו ממללים תפלה לקב"ה שיצליח דרכו ומעשיו.

ניתן דוגמאות לדבר - אדם נגש להתפלל תפלת שחרית, הרי מנסיונות של ימים רבים, אנו יודעים עד כמה קשה לכוון בתפלה כראוי. מי יכול לעזור לאדם בכך? בודאי שמצד האדם, על האדם לנסות כפי כחו לכון עד כמה שביכולתו, אולם לולי עזרתו של הקב"ה, האדם אינו יכול להצליח כלל וכלל. וכבר אמרו חז"ל "בכל יום ויום יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום וכו', ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו". הרי שהאדם מצד כוחותיו אינו יכול להצליח לכוון בתפלה. מי יכול לעזור לו בכך? רק הקב"ה! הרי אם האדם בר דעת, עליו לפנות לקב"ה לפני התפלה, ולבקש ממנו שיזכה להתפלל בכונה ראויה.

וכן אם בשעת התפלה קשה עליו עבודת התפלה, יעצור מעט ויתפלל (במחשבה או בפה לפי הענין) לקב"ה שיעזור לו שיוכל להמשיך ולכוון בתפלה כראוי.

קלג

דוגמא נוספת - אדם ניגש ללמוד את התה"ק. על האדם להבין, שלולי עזרתו ית"ש, א"א להשיג את אמיתות התוה"ק. התוה"ק היא למעלה מהשגת שכל אנושי, ונקראת בספה"ק, "שכל נבדל". מפני שהוא נבדל ועליון מן שכלו של האדם. ולכך ברור הדבר, שא"א בשכלו של האדם, שהינו שכל אנושי, להשכיל ולהבין את עומק פנימיות אמיתות תורתינו הק'. א"כ, כיון ששכלו של האדם אינו בר הכי להשכיל את עומק התה"ק, כיצד יזכה האדם להשגת התה"ק כראוי? דבר זה אפשרי רק ע"י סיעתא דשמיא ממנו ית"ש, "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה". זו האפשרות היחידה שעל ידה יוכל האדם להשכיל ולהבין את אמיתות תורתינו הק'. ולכך כיון שהאדם מבין שא"א לו בכוחות עצמו להשיג את התה"ק, וכל האפשרות לכך רק ע"י עזרתו ית"ש, לכך מוטל האדם לשפוך שיח לפניו ית"ש, מעומקא דלבא, בלשונו הוא, שיזכה להשכיל ולהשיג את אמיתות תורתינו הק'. דבר זה אמור הן לפני שמתחיל ללמוד, שעל האדם להתחנן לפניו ית"ש שיבין התוה"ק כראוי. והן תוך כדי לימוד, בכל קושיה או אי הבנה שהוא נתקל בה, על האדם לפנות באופן טבעי אליו ית"ש, ולבקש ממנו שיזכהו להבין הענין שבו עסוק עתה.

כאשר האדם לומד באופן זה, הרי אף בשעה שעוסק בתורה, הוא מקושר להשי"ת, והרי תורתו ותפלתו כרוכים זב"ז. לולי זאת, כלומר אם האדם בשעה שלומד את התה"ק הרי הוא שוכח לגמרי מהקב"ה מרוב העיון בה וכד', הרי ח"ו יוכל לבוא לידי סכנה, שאף בשעה שקם מן הספר, ישכח ח"ו את השי"ת. ולכך הדרך הראויה לעסוק בתוה"ק בצורה שזכרנו לעיל, ועי"כ תורתו תהיה תורה שמקושרת ומקשרת את האדם לקונו, ולא ח"ו להיפך. דברים אלו אינם עומר הבא מן החדש, אלא זו היתה צורת לימודו של מרן החזו"א, כפי שמובא בתולדותיו, שבכל שעה שהיה נתקל בקושיה או באי הבנה, היה פונה לקרן זוית, ושם שפך את צקון לחשו לפניו ית"ש, שיזכהו להשכיל ולהבין את הענין לאשורו. וברור הדבר לכל משכיל, שאין צורך לפנות דוקא לקרן זוית לשם כן, וכל אחד ינהג לפי נפשו. ובודאי שאפשר לעשות כן גם לפני הספר, לפנות לקב"ה בפיו או במחשבתו (ענין תפלה במחשבה אי מהני הוא ענין עמוק ואכמ"ל), ויבקש ממנו ית"ש שיעזרהו להשכיל את התה"ק. (במאמר המוסגר, לבד מעסק התפלה תוך כדי הלימוד כנ"ל, שבכחה לקשר את האדם לקונו. מן הראוי שהאדם בכל עת שזכה להבין תוס' וכד', בסוף כל ענין, יודה לקב"ה במילים קצרות. כגון, רבש"ע הנני מודה לך מאוד שזיכת אותי להשכיל ולהבין תוס' זה וכו'. ועי"כ מקשר עצמו תוך כדי לימודו בכל עת ובכל שעה לקב"ה, וזו עצה נפלאה עד למאוד, למען יזכה להדבק בקונו דבקות אמתית כל הימים).

כן ירגיל האדם את עצמו לבקש ממנו ית"ש על השגת התה"ק, לפני הלימוד, תוך כדי הלימוד, ולאחר הלימוד שיזכור הדברים ויזכהו גם על העתיד. אם יזכה האדם להתמיד בכך, יוכל ב"ה לקנות בכך קנין גדול מאוד. הן את השגת התה"ק שבה עסוק, והן את הדבקות הנקנת עמה.

קלד

דוגמא נוספת - אדם הולך לקנות שולחן כסאות וכד'. כבר ביררנו לעיל, שעל האדם לפני שהולך לקנות שולחן וכד', עליו להתבונן בענין האמונה, שהכל קבוע רק ממנו ית"ש, איזה שולחן יקנה, וכן בשעת הקניה עליו להתבונן כן. נוסף על ההתבוננות באמונה כנ"ל, על האדם להרגיל עצמו לפני קנין של כל חפץ, כשולחן כסאות וכדו', לפנות אליו ית"ש, ולספר לו את כל לבו, שחסר לו שולחן, והוא רוצה ללכת לקנות, והוא חושב לנסות בחנות פלונית וכדו', כל הענין כולו לפרטי פרטיו ישיח לפניו ית"ש. ואזי יבקש ממנו ית"ש, שיכוון אותו בדרך הראויה, שיקנה השולחן הראוי, ולא יצטרך לטרוח הרבה, ויזכה לשמור את עיניו בדרך, וכו' וכו', כל הענינים הנצרכים עקב קנית

שולחן זה. כלומר יספר לפניו ית"ש את כל פרטי הענין, ויבקש על כל הפרטים הנצרכים עקב כך.

קלה

מן דוגמאות אלו שנקטנו, יבין וישכיל העובד, שהם בבחינת דוגמאות בעלמא, אולם באמת על האדם להרגיל את עצמו בהדרגה ("דתפסת מרובה לא תפסת", ועוד שאין בכך תועלת, שהרי הוא ענין של גישת הלב, והלב אינו בר שינוי באופן מידי וקיצוני), שכל דבר ודבר שהוא עסוק בו, יתפלל לקב"ה שיצליח דרכו. הן אם מתקן חפץ שנשבר, והן אם מכין מאכלים, והן אם נוסע למקום פלוני ונצרך להגיע בשעה פלונית, והן כאשר הולך לקנות חפץ כל שהוא, והן כאשר מחפש חברותא וכו' וכו'. עד אשר ירגיל את עצמו, שפיו או מחשבתו קבועים בכך להתפלל לקב"ה על כל פרט ופרט, בכל עת ובכל שעה. ועי"ז יזכה לקשר את עצמו לחי החיים, הקב"ה. זו עצה נפלאה עד למאוד.

קלו

יש לידע, שאף שבודאי בכחה של תפלה לפקוד עקרות, ולרפאות חולים, ולפתוח שפע של ברכה ופרנסה בגשמיות וברוחניות, ודרכה אפשר להשיג כל מילי דמיטב, מ"מ, על האדם להבין, שכל אלו הם רק הנספחים לעיקר מהותה הפנימית של התפלה. אולם עיקר מעלת פנימיות התפלה היא, שע"י האדם יכול להתקשר ולהדבק בחי החיים, הקב"ה. ועל האדם לזכור כאשר מתפלל למען השגת דבר מה, בין רוחני ובין גשמי, מה העיקר במעשה תפלה זה.

ובאמת זהו כל סוד החיים, לראות בכל דבר את העיקר ואת הטפל, ולעולם לראות בכל דבר ובכל ענין, את השגת הקרבת ה' והדבקות בו שאפשר להשיג ע"י הדבר ההוא או הענין ההוא. וזה הוא העיקר של הדבר, וכל שאר הענינים, הם נספחים וטפלים לנקודת הקרבה והדבקות בו ית"ש. ובמיוחד הדברים אמורים לגבי התפלה, שכל צורתה ומהותה הוא דיבור עם הקב"ה, קשר עם הקב"ה, קרבה לקב"ה, ודבקות בקב"ה. וזו עבודת האדם, לעולם לא להיות שקוע במה שמבקש בתפלה, אלא בעצם מהות התפלה, שהוא דיבור עם הקב"ה וקרבתו. ולכך נקראת תפלה תפלה, מלשון "נפתולי אלקים נפתלתי", שהוא לשון דבקות, כמ"ש בספה"ק. מפני שזהו כל מהותה הפנימית של התפלה, התקשרות והתדבקות בקב"ה.

קלז

והנה כאשר האדם מתפלל ושח עם קונו, יש לכך ב' אפשריות,

א. שמדבר עם הקב"ה בלשון נסתר, "הוא".

ב. שמדבר עם הקב"ה בלשון נוכח, "אתה". ובאמת שעיקר תכלית התפלה כצורתה, הוא לשוח עם קונו בלשון נוכח. ואף שבתחלה זה קשה מאוד, כי הנפש לא מרגישה כן, שהקב"ה נוכח בצידה. מ"מ, על האדם להתרגל לעשות כן, ובמשך הזמן, לאט לאט, יזכהו ה' ית"ש שירגיש את הקב"ה לידו. וגם זאת בודאי יש לעשות בהדרגה, שבתחלה עיקר צורת דיבורו יהיה בלשון נסתר, הוא, ורק מעט מזעיר בלשון נוכח. ולאט ולאט, כאשר חש מעט חיבור ללשון נוכח, ירחיב את היריעה, עד אשר יזכה שכל דבורו יהיה בלשון נוכח, ויזכה להרגיש את בוראו כנוכח לידו ממש. עבודה זו, היא נקודת הפנימיות של החיים. כי תכלית המכוון של חיי האדם עלי האדמות, לחיות עם בוראו, ולחוש שהקב"ה נצב לידו ממש ממש. ובאמת שזו מן העבודות הקשות שיש, כמ"ש הרמח"ל (מס"י פרק יראת חטא) "שהחוש סותר לזה". אולם כאשר ירגיל האדם עצמו לכך, לאט לאט בתמידיות, בודאי שיעזרהו ה' ית"ש, ולבסוף יחוש את הקב"ה נצב לידו ממש, וישוח עם קונו כדבר איש אל רעהו (לשון מס"י פרק החסידות). בתחלה הדבר נראה רחוק מן האדם, אולם ככל שהאדם מרגיל את עצמו, ראשית שכל יומו מסביב לקב"ה, ומרגיל את עצמו שלאורך כל היום ידבר עם קונו כפי שבואר לעיל,

דבר זה יקל עליו בהרבה, ויקרבו לעבודה נאצלה זו, לחוש את בוראו כנוכח לידו ממש, ולדבר עמו בכל עת ובכל שעה כדבר איש אל רעהו. בפשיטות גמורה, ובטבעיות גמורה. כך היתה צורת חייהם של גדולי הדורות בכל הדורות, הם הרגישו בחוש גמור שהקב"ה נצב לידם ממש ממש.

יראה

קלח

הנה שורש הבנין של האדם, הוא יראת העונש, הנקראת בספה"ק יראה תתאה (לעומת יראת הרוממות הנקראת יראה עילאה).

והנה יראת העונש, נחלקת לב' חלקים.

א. עונש בשמים כגיהנם, וכד'.

ב. עונש כאן בארעא ביסורים למיניהם.

ונדבר תחלה בחלק הראשון, יסורים בשמים, בגיהנם.

הנה בדרך קנית היראה מן עונשי הגיהנם, יש בכך קושי לאדם. והוא, שהרי בעיניו אינו רואה את הגיהנם, וע"כ אינו ירא מכך. כי כך טבעו של הגוף, שאינו מתירא מדבר שאינו רואה אותו. ואילו האדם היה זך, והיה זוכה ע"י נשמתו לראות את ענשי שמים, היה

עי"ז אפשר שיגיע ליראה מן הגיהנם. אולם מכיון שרק יחידי סגולה זוכים לכך, לראות ע"י נשמתם את הנעשה בשמים, והם בהכרח שזכו לכך רק לאחר שכבר קנו את יראת העונש, ע"כ אין זה דרך לקנות ע"י את יראת העונש. ובאמת עיקר השגת יראת העונש, הוא ע"י הכח השכלי, שהוא כח הציור שבמח, שבכוחו לצייר בו כיצד נראה גיהנם, ועי"ז יבא לידי היראה.

אולם דא עקא, שמעטים מזעיר בדורתינו אלו, יש להם כח ציור שכלי חזק, שיוכלו לצייר כן כ"כ בתוקף, עד שדבר זה ישפיע על לבם לירא מן העונש. וכיון שזעירון אינון בעלי כח הציור הנ"ל, לכך קשה מאוד להשיג את יראת העונש. כי הגוף אינו רואה את הדברים, והנשמה שרואה, נעלמת מן האדם, וכח ציור השכל חלש הוא. ולכך היו מרבותינו בדורות האחרונים, שסברו ופסקו מלדבר הרבה בענין יראת העונש.

לעומתם היו שסברו, שמן יסוד בנין העבודה אין לזוז. ולכך המשיכו לעסוק בזה רבות, על אף הקושי הרב להשיגו. ועל דרך כלל כל ימיהם עסקו עם הרבים בכך, ועדין לא זכו לקנות זאת בשלמות, מפני הקושי הגדול להשיגו. והנה זה וזה דרך מסוכנת היא. שאם האדם מדלג על יראת העונש, וממשיך הלאה, הרי חסר לו את הבסיס, וח"ו בשעת קטנות המוחין ונפילות, שאש האהבה אינה בוערת בקרבו, אין לו כח שיעצור בעדו מלחטוא, מכיון שאין יראת העונש קנויה בקרבו. לעומת זה, הצד השני אף בו יש סכנה, שמכיון שיראת העונש קשה לקנותה, ח"ו האדם יכול לעמול כל ימי חייו רק בענין זה של יראת העונש, ולא להמשיך הלאה כלל כל ימי חייו, ונמצא שיצא מן העוה"ז עם מעט מזעיר.

קלט

ראשית נתחיל לבאר את הנקודה הפנימית של יראת העונש.

כלל מוצק הוא, כפי שכבר כתבנו לעיל מספר פעמים, שבכל ענין וענין, על האדם לראות בו את הקב"ה, ולראות כיצד להתקרב אליו ית"ש ע"י ענין זה, הן הן הדברים אמורים לגבי יראת העונש.

ראשית יש למצוא את הקב"ה ביראת העונש, ולאחר מכן להשכיל ולהבין כיצד ניתן להתקרב אליו ית"ש ע"י יראת העונש. ראשית יש להתבונן מי ברא את הגיהנם? הקב"ה! הרי הגיהנם הוא פרי יצירתו של הקב"ה.

נוסף על כך, יש להתבונן מי מעניש בגיהנם? וכי הגיהנם פועל מאליו, ומנהיג את עצמו בכוחות עצמו? ודאי שלא! רק הקב"ה יחיד ומיוחד בורא ומחדש בכל רגע את הגיהנם

("יוצר אור", לשון הוה, וכן כל הנבראים כולם מחודשים בכל רגע), והוא הוא שמעניש את האדם בגיהנם.

קמ

עתה נתבונן, מפני מה ברא את הגיהנם? וכי מפני שרוצה להרע לבנ"א? לא ולא! אלא ברור הדבר, שרצונו ית"ש שנהיה קרובים אליו. וכאשר יש מחיצה של עונות, המונעת מן האדם להיות קרוב ודבוק בו ית"ש, אזי אחת מן האפשרויות לסלק מחיצה זו, זה ע"י ענשי הגיהנם. נמצא, כל ענין הגיהנם אינו אלא היכי תמיצי שיוכל האדם להיות קרוב אליו ית"ש.

נמצא, שאדם שירא מן הגיהנם בסתמא, ואינו זוכר וחי מי הוא שברא את הגיהנם, ומי הוא זה שמעניש שם, ולשם מה הוא מעניש, הרי נחסר ממנו עיקר כל תכלית ענשי הגיהנם. הוא מפחד מחיצוניות הגיהנם, ואינו מגיע לתכלית שלמענה נוצר פחד זה.

קמא

כשם שיש את עונש הגיהנם, כן יש הפחד מפני העונש. יש להבין, מה התכלית של פחד זה? וכי הקב"ה רוצה לצער את האדם ולהפחידו? ברור הדבר שאינו כן כלל. אלא מכיון שכל תכלית חיי האדם הם להיות קרובים אליו ית"ש, וכאשר ח"ו האדם עובר על רצון קונו, נעשה מחיצה המבדלת בינו לבין קונו, לכך יצר הקב"ה את הגיהנם, שהאדם יפחד מכך, ועי"ז לא יתרחק ממנו ית"ש מפני עונותיו.

נמצא שהפחד מן הגיהנם אינו תכלית לעצמו כלל, אלא כל ענינו של פחד זה, שע"י האדם לא יתרחק מבוראו, ויזכה להיות קרוב אליו. נמצא שאם האדם מפחד מן הגיהנם גרידא, ללא זכירה פנימית מה התכלית של פחד זה, הרי העיקר חסר מן הספר, זו נקודה יסודית עד למאוד. צריך לזכור שגיהנם, עונשו והפחד מן העונש, אינו אלא ענין בכדי לקרב ולדבק את האדם בקונו, ולא ענין לעצמו.

נמצא שכאשר האדם עמל לקנות את יראת העונש, ראשית יש לזכור ממי מתירא, מן הגיהנם או מהקב"ה שמעניש בגיהנם (ודאי שמתירא מן העונש, רק יש לזכור מי המעניש, והוא ענין עמוק שדיבר בו המשגיח ר' יחזקאל לוינשטין זצוק"ל), וכן יש לזכור מה התכלית של יראה זו.

קמב

כאשר האדם עמל לקנות יראת העונש באופן זה, הרי כל עבודתו מקבלת פנים חדשות. לולי הצורה הנזכרת, אדם ח"ו יכול לעמול שנים לפחד מן עונשי הגיהנם, וח"ו לשכוח את הקב"ה כמעט בכל השנים הללו. הוא עסוק ביראה, הוא עסוק בגיהנם, ושוכח את

הקב"ה. אולם כאשר האדם דורך בדרך שזכרנו, הרי יראת העונש גופא הוא היכי תמצי לקרבו לקונו, ולא ח"ו להיפך.

סוף הדבר, על האדם כל הזמן לבדוק האם ע"י יראת העונש הוא זוכר יותר את הקב"ה, ומרגיש שמתקרב אליו יותר, או שח"ו ע"י יראת העונש הוא נעשה שקוע בעצמו, בדאגה לעצמו שמפחד על עצמו, ודואג על עצמו שלא ינזק ויענש, ועי"כ ה"אני" הולך וגדל, ושכיחת הבורא ח"ו הולכת ומתרחבת.

קמג

עוד זאת יש לידע. יראת העונש אינו ענין של דיעבד וכד', ששייך רק לקטני הדעת וחסרי השכל. והן אמת שכתבו בספה"ק, שיראת העונש נועדה לקטני הדעת וחסרי השכל. אולם כונתם, שלקטני הדעת וחסרי השכל שייך רק יראת העונש, ותו לא. אולם ברור הדבר, שגם לגדולי גדולים נצרך יראת העונש.

וכבר ביררנו לעיל, שבשעת נפילת המוחין, וחלישות הדעת, נצרך לאדם יראת העונש חזקה, כי בשעה זו כמעט כל השגותיו אינם פועלים בגילוי בלב, וכל כח השמירה של האדם בשעה זו אינו אלא ע"י יראת העונש שבקרבו. ולכך יש לידע מתחלה, בשעה שהאדם מתחיל לעמול על יראת העונש, שכך רצונו ית"ש שהאדם יעמול על כך. הרי שבשעה שעמל בכך, עושה רצונו ית"ש. הרי לנו עוד נקודה שדרכה יתקשר האדם לרבש"ע. והיא שסיבת עבודתו ועמלו לקנות את יראת העונש, הוא מפני שכך רצונו ית"ש, (בודאי שפעמים עמל גם מפני שמפחד מן העונש, ומפחד בעצמו שאינו מפחד דיו מפני העונש, וירא שמא יעבור ח"ו ויענש.

הרי שעובד מן פחד עצמו, ולא רק מפני שכך רצונו ית"ש, מ"מ יעבוד מפני ב' סיבות.

א. מפני שמפחד שמא יענש בגיהנם.

ב. מפני שכך רצונו יתב' שיעמול לקנות יראת העונש).

הרי לנו שאף על ידי יראת העונש, שכל ענינה דאגה לאני של האדם, שירא שלא יענש וינזק, מ"מ אף דרך זה אפשר להתקשר לקב"ה.

א. שזוכר מי ברא את הגיהנם ובורא עתה.

ב. שזוכר מי מעניש בגיהנם.

ג. שזוכר את תכלית ענשי הגיהנם, שע"י יתקרב האדם לקב"ה.

ד. שזוכר את תכלית הפחד מענשי הגיהנם, שעי"ז לא יחטא האדם ויתרחק מבוראו.

ה. שאף הסיבה שעמל לקנות את יראת העונש היא (לפחות חלק מן הסיבה) מפני שכך רצונו ית"ש.

הרי לנו ה' חלקים ביראת העונש שדרכם יתקשר האדם לקב"ה בדרך זו. ועי"ז אף בשעה שעמל לקנות את יראת העונש, לא יהיה שקוע בעצמו, ורק בדאגתו לאני, אלא יזכור את בוראו כראוי, ואף יזכה להתקרב אליו עי"כ.

קמד

והנה כאשר האדם זוכר את כל ה' החלקים הנזכרים, עתה ראוי להתחיל לעמול לקנות את יראת העונש. והנה ברור הדבר, שראשית יקרא האדם בספרים העוסקים ביראת העונש, ומתארים זאת, כפרקי הגיהנם וחיבוט הקבר, בספה"ק ראשית חכמה (שער היראה) וכד'. ויקרא עוד בסיפורי צדיקים, שספרו על אשר קורה שם, כדוגמת ספר מנחת יהודה הרוחות מספרות, למקובל הגה"צ ר"י פתיה זצ"ל, ועוד. וינסה לצייר זאת במוחו כל אחד לפי כח שכלו.

אולם העיקר שבעקרים, שלאורך כל הזמן שעמל לקנות את יראת העונש, ישפוך שיח לפניו ית"ש בלשונו, כגון רבש"ע אתה בראת את העולם, וציות עלי לירא ממך, יראת העונש. ולשם מה עשית כן? שלא אתרחק ממך, ואזכה להתקרב אליך וכו' וכו' כפי שבואר לעיל. והנה נתת בי מח, וכח הציור, וזאת קשה בעבורי לפי הכלים שנתת בי, לזכות לקנות את יראת העונש. ע"כ רבש"ע, אני מצידי אנסה לעשות כל אשר ביכולתי ע"מ לירא ממך, אולם ברור לי שעי"ז לא אזכה ליראה, אנא רבש"ע חוס ורחם עלי, ותטע יראתך בלבי, שאירא ממך כל הימים, ועי"ז לא אבוא לידי חטא, ואזכה להיות קרוב אליך כל הימים.

וכן יאריך כל אחד כפי צחות לשונו מעומק לבו, ויפרט לקב"ה את כל לבו, את הסיבה שעמל לקנות יראת העונש, ואת הקשיים שעומדים בדרכו, ויבקש על נפשו עזרה ממנו ית"ש בכך. וכל זאת מתוך הכרה ברורה, שמצד האדם עצמו לולי עזרתו ית"ש, אף אם יעמול אלף שנים ויותר, לא יוכל לזכות לקנות יראת העונש אמתית. וידע ויבין וירגיש, שכל עבודתו תלויה אך ורק בעזרתו ית"ש. וכך יתפלל הן על כלל יראת העונש, והן על פרטים. כגון שיוצא לרחוב, וירא שלא ישמור את עיניו ח"ו, יקדים לכך תפלה, ויבקש ממנו ית"ש שיעזור לו שיתירא בדרך זו וישמור את עיניו. וכן בכל מקרה ששייך בו יראה, יקדים תפלה קצרה לכך. הרי שמתפלל גם באופן כללי לקנות יראת העונש, וגם באופן פרטי, בכל פרט ופרט שבא בדרכו ומפחד שמא אכשל בו, מתפלל כן.

קמה

עד עתה עסקנו ביראה מפני עונשי הגיהנם, עתה נעסוק ביראה מפני יסורי עוה"ז, כחולי ומכאוב.

ראשית על האדם להתבונן סביבו, לראות את החולים ה"י אשר סביבו, זה חולה לב רח"ל, וזה חולה ברגלים, וכו' וכו'.
ואזי יתבונן בעצמו, מפני מה בנ"א אלו חולים בכך, וכי הם חולים ללא סיבה? ודאי שאינו כן, כי אין יסורים בלא חטא, ובכל איבר ואיבר שאדם חטא בו, כנגד כך הוא נענש ולוקה באבר זה. ולכך בכל אבר שאני רואה שבנ"א לוקים, בידוע שפגמו וחטאו באבר זה, ועי"ז יכנס בו מעט יראה בלבבו.

קמו

מלבד זאת, ימחיש את הדברים באופן מוחשי. ניתן דוגמא לדבר. יעמוד במקום מסוים בו נמצא חפץ חבריו, ובאין רואה יעמוד ויאמר (לעצמו תחלה ואח"כ בדבור עם הקב"ה), הרי בידי לכאורה לגנוב חפץ זה, שהרי אין כאן אדם שרואני כלל. מדוע שלא אעשה זאת? מפני שאני יודע שאם ח"ו אגנוב, אני אענש. ובאם אגנוב בידי זו, בהכרח שיד זו תענש, אם בפצע, אם בהתיבשות, אם בקטיעה ח"ו.
כן יעשה דוגמאות מעין אלו ברגליו, שיחשוב ויאמר לעצמו, הנני יכול ללכת למקום פלוני, שהנני יודע שאסור ללכת בו, כגון מקום פריצות במקום דאיכא דרכא אחרינא, ומדוע אינני הולך בו? מפני שאני יודע שאענש ברגלי ח"ו. וכן בראיה ושמיעה ובכל דבר, ימחיש זאת לעצמו עוד פעם ועוד פעם, פעמים רבות מאוד. כן ימחיש לעצמו בכל מיני אופנים, ובכל מיני צורות. בכל חולה שנפגש עמו, ינצל את זה לחשוב ביראה (כמובן רק בזמן שעסוק לקנות יראה, כי בכל פעם צריך לראות לפי הענין שבו עסוק, וד"ל.). וזה יותר קל להשגה מן יסורי הגיהנם, כי יסורי הגיהנם אינם נראים לעין, משא"כ יסורי העוה"ז ניכרים לאדם בחוש גמור, והוא ירא מהם.
אולם דא עקא, שיש הרבה בנ"א שחוטאים חטאים גמורים, ועם זאת אין אנו רואים שהם נענשים כלל, ולכך האדם (פעמים בהכרה ופעמים בתת ההכרה) נחלשת הכרתו והרגשתו, שחטא בהכרח גורר בעקבותיו יסורים, שהרי לנגד עיניו נראה פעמים רבות להיפך. שהרי באמת יש עבירות שהאדם מקבל בעבורם את העונש בעוה"ז, ויש עבירות שאדם מקבל עבורם את היסורים בעולם העליון, והכל בחשבונות שמים עמוקים, ולכך קשה לקנות באופן זה יראה גמורה. ולכך ינסה האדם לקנות יראה, הן ע"י יסורי גיהנם, והן ע"י יסורי העוה"ז, כל אחד כפי כחו. וברור הדבר שנצרך להרבות בתפלה, כפי שהארכנו לעיל, קחנו משם.
נחזור ונדגיש. כשם שיש באדם זמני עליה וזמני ירידה, כן יש דרכים לזמני העליה ולזמני הירידה.

הדרכים לזמני העליה, הם יראת הרוממות, אהבת ה', וכד'.
והדרכים לזמני הירידה, הם יראת העונש, וזהו צורת היצירה של הקב"ה.
ולכך כל אחד מן העבודות הללו, חביבות לפניו אם נעשים בצורה הנכונה (כפי שבואר לעיל). אולם זה ברור, שאין הכונה שבזמני ירידה יתחיל לעמול לקנות יראת העונש, שהרי אז העבודה בעצלתים, וקשה לקנות מאומה. אלא כונת הדברים, שעיקר שמוש עם כח יראת העונש, הוא בזמני ירידה. (ובעומק הדברים, יש תיקון הפנימיות, והוא ע"י אהבה וכד', ויש תיקון החיצוניות, תיקון הגוף, והוא ע"י יראה ופחד. ולכך מוכרח שהאדם יהיה לו יראת העונש אמתית, שאל"כ ח"ו בהכרח שיפחד, אולם בדברים חיצונים, ולא רק בפחד מהעונש ומהקב"ה. ולכך על האדם להבין שקנין יראת העונש, הוא הכרח בעצם, ולא ענין של דיעבד. אולם כל זה, כאשר זה נעשה עם הכרה ברורה שכך רצונו ית"ש, ולא רק מכח שדואג על עצמו. ואזי זוכה האדם לשמחה עם היראה, כי שמח שזוכה לעשות רצון קונו. וזהו באמת הצורה הפנימית של היראה, "וגילו ברעדה", ואמרו חז"ל, "במקום גילה שם תהא רעדה". והוא כאשר האדם עמל וקונה יראה לש"ש, והרי יחד עם היראה, הוא שמח שעושה רצון קונו. והרי יש כאן יראה, ויחד עם זאת שמחה, שנולדת מההתקרבות לקב"ה ע"י יראה זו, והבן כי דבר עמוק הוא).

קמז

כתיב "כי כאשר ייסר איש את בנו כן ה' אלקיך מיסרך". הרי כתוב, שהיסורים, העונשים, הם מתוך מבט של "בנך", של אהבה. ומי שזוכה להכנס פנימה אל תוך פנימיות היראה, זוכה למצוא את הקב"ה בתוך היראה, ולמצוא את אהבתו ית' אליו, ועי"ז הוא דבק בו מתוך היראה. שהרי היראה היא מצות עשה דאוריתא, ומצוה לשון צותא, הרי שאף ע"י היראה האדם יכול להתקשר ולדבק עצמו בקונו. ודבר זה נעלם מן עיני רבים, שסבורים שיראה זה רק פחד, ומכח זה יש להם סלידה בנפש מלעסוק ביראה, כי אין הם חפצים לחיות בפחד. אולם כל זה נובע מחוסר ההכרה הפנימית במהות של היראה, שצורתה האמתית היא "וגילו ברעדה", "במקום גילה שם תהא רעדה". ומתוך היראה הפנימית, זוכים לאהבת ה' ודבקות בו, ואין מקום לעצבות כלל. יראה שאיננה מביאה את האדם לאהבת ה' ודבקות בו, סימן הוא שהאדם עדיין עסוק בחיצוניות של היראה, ולא זכה להכנס למעמקים הפנימים של עולם היראה. ולכך מתחלה האדם צריך להכנס לקנין היראה, מתוך הכרה וחיפוש כיצד ע"י היראה יאהב את הקב"ה, וידבק בו, וישמח בו. וזהו עומק מ"ש חז"ל, "שמחים ביסורים". כלומר, שעצם היסורים מביאים אותם לידי אהבה, שמחה, ודבקות בקב"ה.
פעם התבטא הרב שך זצ"ל, שאדם יכול להיות דבוק בקב"ה אף בשעה שהוא נמצא בגיהנם, והעומק הוא כנ"ל. אין מהלך של נפרדות מן הקב"ה, מכל ענין וענין על האדם

להתקשר ולהדבק לקב"ה. וברור הדבר, שאף מן יראת העונש, האדם יכול להשיג קרבת ה', ודבקות בו ית"ש. כאשר האדם זוכה להשכיל ולהבין את הדברים האמורים, אזי כשם שהוא נגש לקנות את אהבת ה' בשמחה, כן הוא נגש לקנות את יראת העונש בשמחה, כי בפנימיות שניהם שווים, לקרב ולדבק את האדם לקונו. "ואני קרבת אלקים לי טוב", אפילו שם אלקים, שהוא מדת הדין, "לי טוב", מכיון שגם מכך וגם מכך, מכל אופן שהוא, האדם יכול לקנות קרבת ה' ודבקות בו ית"ש.

קמח

עד עתה עסקנו ביראת העונש, הן מיסורי הגיהנם, והן מיסורים בעוה"ז.

אולם באמת יש ה' מדרגות של יראה.

א. יראה מעונשים ויסורים (והיא נתבארה לעיל).

ב. יראת הכבוד, שירא שלא יבוש. וכמ"ש חז"ל, "שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו".

ג. יראת השלמות, שמכיון שמכיר שהשלמות היא הדבקות בו ית"ש, ירא שמא יחסר לו דבקות זו ע"י החטא.

(ג' בחינות אלו כתב במס"י בפרק הזהירות),

ד. יראת הרוממות, שבשעה שעושה מצוה, ירא שמא לא יעשנה כראוי, ויפגום בכבודו של מלך.

ה. יראת חטא, שירא בכל עת ובכל שעה, שמא יפגום ע"י מעשיו בכבוד מלכו של עולם

(ב' בחינות אלו נתבארו במס"י בפרק יראת החטא).

והנה עד עתה עסקנו ביראת העונש, והנה לגבי יראת הכבוד, לא נעסוק בה, כי רוב בנ"א אינם חשים באופן טבעי את הכבוד הניתן בעולם העליון, שהרי זו השגת נשמה.

וא"כ שוב נצרך לכך כח ציור, כמו ביראת העונש, וכיון שזה קשה לרוב בנ"א, לא הארכנו את הדיבור בכך. זולת אלו שבאופן טבעי רודפים כבוד, ואצלם זו עבודה יותר קלה. לולי זאת, האדם ישקיע בכך זמן רב מאוד, ונראה שלפי אופן רוב בני דורינו, עדיף לעסוק ביראת העונש, וביראת השלמות, ולא לעסוק ביראת הכבוד, כי הזמן קצר, והמלאכה מרובה, ולפי יחסות רוב בני דורינו, ההשקעה בכך היא רבה.

קמט

ולכך נעסוק עתה ביראת השלמות, שהיא היראה שירא פן ושמא ע"י החטא יחסר לו מן השלמות, שהיא הדבקות בו ית"ש.

ראשית נחזור ונכתוב ש"השלמות האמתית היא הדבקות בו ית"ש" כלשון רמח"ל. וכל חטא, מונע מן האדם את הקרבה והדבקות בו ית"ש. א"כ ראשית עבודת האדם לדעת מה

השלמות, והיא הדבקות בו ית"ש. ואח"כ לדעת שהחטא סותר לזה, ושולל את הדבקות בו ית"ש. ולאחר מכן, לרצות מאוד את הדבקות בו ית"ש. וכאשר רוצה כן האדם מאוד, אזי ירא שמא רצונו לא יתמלא. כל זמן שאין רצון חזק לקרבתו ית"ש, בהכרח שאין יראה חזקה מהעדר הקרבה.

קנ

ניתן משל לדבר: אדם יוצא מביתו, ובדעתו לילך לחופתו של חבריו, שנקבעה לשעה שש. בשעה שהוא צועד לכיון האוטובוס, הוא רואה שהאוטובוס חולף לנגד עיניו. ככל שהרצון שלו חזק יותר להיות בחופת חבריו, כן ההעדר מהחופה, תוליד בו צער. וכן להיפך, ככל שהרצון שלו לשהות בחופת חבריו חלש יותר, כן פחות יצטער בהעדרו משם.

הן הן הדברים בנמשל. ככל שרצון האדם להיות קרוב ודבוק לבורא עולם, חלש יותר, וזו רק ידיעה שכלית, כן יראתו מן החטא חלשה יותר. הרי לנו שיש הבדל יסודי בין ידיעת השכל, להרגשת הלב.

כל אדם שלומד את הרמח"ל, יודע שתכלית החיים היא קרבת ה', והוא יודע שהעבירה מונעת מלהשיג את התכלית הזו. אולם זוהי רק ידיעה שכלית, ומידיעה שכלית כמעט אין יראה כלל. עבודת האדם, שלבו ירצה להיות קרוב לקב"ה, ודבוק בו. ככל שהדבר יחדור יותר אל לבו, כן יפחד מן החטא, המונע השגת התכלית שהיא קרבת ה' ודבקות בו ית"ש.

דוגמא נוספת לדבר. יש הרבה אנשים, שיודעים שמאוד חשוב לדעת את כל הש"ס כולו, ועם זאת הם יכולים לבטל זמן רב, וזאת מפני שזו רק ידיעת שכל אצלם, אולם אין זה משאלת לבם הגמורה. הלב שלהם מלא בעוד רצונות רבים נוספים. על האדם להגיע למצב שכל לבבו יהיה תשוקה להתקרב לקב"ה ולהתחבר אליו, ובזה תהיה מחשבת לבו, רוב רובו של היום (מלבד בשעת עסק התוה"ק כמובן). ואזי כל מונע שיהיה בדרכו, הוא ינסה לסלקו, ואזי באמת יתירא כראוי מן החטא.

נמצא א"כ שיש ג' שלבים.

א. שהאדם ידע שכל תכלית חייו זה להיות קרוב לקב"ה,

ב. שידע זה ימלא את לבבו, וזו תהיה תשוקת חייו.

ג. שידע שהעבירה מונעת ממנו את תכלית זו, ואזי יתירא מן העבירה מאוד מאוד.

קנא

דבר זה אינו תלוי בהכרח אחד בשני. כי אפשר שאף שרצון האדם גדול מאוד להיות קרוב ודבוק לקב"ה, ועם זאת אין הוא מרגיש שהעבירה סותרת לזה. מכיון שמה שהעבירה מונעת את קרבת ה', איננו דבר הנראה לעין, ומורגש לכל, אלא זהו ידע. ולכך גם על זה נצרך עמל, שבנוסף לכך שעיקר תשוקתו יהיה להיות קרוב לקב"ה, יחוש שהעבירה מונעת וסותרת לתשוקת חייו ותכליתם. וזה גופא נסיון להאדם, שאילו היה חש בשעה שעובר עבירה, שעי"ז מאבד את קרבת ה' שיש לו, היה קל לו להשמר מן החטא בקלות. אולם רצונו ית"ש, שגם על זאת יעמול האדם, ואין זו השגה טבעית בנפש.

קנב

עתה נעבור לעבודת קנין הדברים.

נקודת הראשית כבר ידועה לנו, שתכלית חיי האדם היא הקירבה אליו, והדבקות בו. עתה ננסה לבאר, כיצד יעמול האדם ע"מ לזכות שידיעה זו תחיה בלבבו באופן מוחשי בתמידיות, ולאט ולאט תמלא חלק גדול מלבבו. עבודה זו לקנות רצון אמתי, הוא נקודת השורש. כי כאשר יש רצון חזק ואמתי, ע"ז אמרו, "אין דבר העומד כנגד הרצון". וכאשר הרצון חלש, חסר את הבסיס לכל הבנין. ולכך, על האדם לעמול, שבאמת ירצה להיות קרוב לקב"ה, ולא יאמר כן מן השפה ולחוץ. (ובאמת ענין זה שייך בכל ענין שעובד בו, שצריך שבאמת ירצה לקנותו, ועתה אנו עסוקים בשורש הרצונות, שהוא הרצון הכללי, להיות קרוב ודבוק לקב"ה). אין הכונה שאינו רוצה כלל להיות קרוב לקב"ה, אלא שתוקף הרצון אינו חזק דיו. ובנקודה זו תלוי כל הבנין. כי אם אינו רוצה באמת, אלא רק רוצה לרצות, חסר לו את שורש הבנין הנקרא רצון, ובזה כל הבנין נחלש.

רוב הכשלון של רוב בנ"א נעוץ בכך, שאין רצון חזק מאוד להמשיך ולהתקדם (ובאמת כן הוא אצל כל האדם, שאותה נקודה שבה אחוז, ולא זכה להשיג הלאה, נעוץ בכך שעד כאן רצונו חזק, ומעבר לכך לא כל כך). ולכך זו ראשית עבודת האדם, לעורר את הרצון יותר ויותר.

קנה

כיצד יגביר האדם את רצונו? איתא בזוה"ק "גופא דלא נהיר מבטשין ליה". כלומר שסיבת העלם הרצון, נובע מהתגשמות ושליטת הגוף על הנשמה. ולכך יש לבטש ולזכך את הגוף. אולם עבודה זו של תעניות וסיגופים, איננה שיכת לרוב בני דורינו, כמ"ש בספה"ק זה שנים מספר, כלפני מאתים שנה, ולכך פחות נעסוק בצורה זו.

דרך נוספת, היא ההתבודדות, שנהגו בה צדיקים רבים, ובשעת ההתבודדות היו הצדיקים צועקים וגוערים בעצמם, על העדר רצון אמתי להתקרב לקב"ה, גערה אחר

גערה, עד אשר לבם היה נפתח פתח מה. אולם גם זו דרך לא פשוטה, שהרי ראשית צריך לידע איך לצעוק, לצעוק מנקודת הלב ולא מן השכל. ועוד, שצריך לכך תקיפות פנימית וחוזק עצמי, שיוכל לגעור בעצמו באמת. ומי שלא חזק בעצמו, או שגערתו אינה גערת אמת, או שח"ו יפול ברוחו ע"י שגוער בעצמו, ויולד בו עצבות ומרירות, ובצורה זו בודאי שא"א לצמוח ע"י עצבות ושפלות בהמית.

קנו

הדרך היותר קרובה לנפשינו, הוא שייחד לו האדם מקום ריק ושקט מבנ"א, וידבר עם הקב"ה בלשונו הוא, כגון, רבש"ע אתה יודע שאני רוצה להיות קרוב אילך ודבוק בך. אולם הרצון הזה הוא חלש אצלי. רבש"ע, אני יודע שזה כל תכלית חיי להיות קרוב ודבוק בך, וכל זה תלוי בכך שאני ארצה זאת באמת. כי לפי מצבי עתה שאינני רוצה בכך מאוד, א"א שאקנה את הקרבה אליך. אנא רבש"ע, עזרני ותיטע בלבי רצון אמתי להתקרב אליך, שארצה זאת באמת.

וכך יאריך כל אחד בלשונו, כל אחד כפי כוחו, יום אחר יום. ויש בזה מעלה גדולה מב' פנים,

א. שע"י עצם הדיבור בכך, בזה גופא מעורר את רצונו.

ב. שהרי מתפלל על כך, וב"ה הקב"ה ישמע תפלתו, ויעזרהו שירצה באמת להיות קרוב לקב"ה. אילו יתעקש האדם על כן זמן רב, ויתמיד על כך לבקש לרצות להיות קרוב לקב"ה, בודאי יעזרהו הקב"ה וירצה רצון אמתי.

קנז

אילו גם זאת אין בכח האדם לעשות, בהכרח שיתמיד לשמוע צדיק שמדבר מנפשו ונשמתו, ולהתמיד בכך עד שיתעורר ע"י עצמו. אולם מוכרח שיבא למהלך שיש לו התעוררות עצמית, כי התעוררות שבאה רק מבחוץ, אין לה קיום.

הרי לנו ג' אפשרויות.

א. שיעורר עצמו ע"י סיגופים ותעניות, וצעקה על עצמו, על חוסר רצונו להיות קרוב לקב"ה.

ב. שיבקש מאוד בכל יום ממנו ית"ש, שיעזרהו לרצות באמת.

ג. שישמע צדיק מדבר בענין זה, עד אשר יתעורר מעצמו.

כל אדם יבחר את הדרך השיכת לו, ויעורר נפשו לרצות באמת להיות קרוב לקב"ה.

דכל זמן שאין רצון אמתי לכך, אין קיום של בנין אמתי בעבודת ה'. ובזה תלוי היסוד של כל הבנין, שאם יש רצון אמתי להיות קרוב לקב"ה, יש יסוד לבנין. ואם אין רצון אמתי ח"ו, חסר היסוד, וכל הבנין בסכנה. ובנקודה זו צריך זהירות רבה מאוד.

קנח

ניתן דוגמא לדבר: עובד ה' אמתי אינו מבטל כמעט זמנו לרגע, כל כלו עסוק בתורה עבודה וגמ"ח. לאדם העומד מן הצד, נראה שזה דבר בלתי אפשרי, איך אפשר להיות בכזה לחץ? אולם התשובה היא, שכל זמן שאין רצון אמתי, הרי זה באמת לחץ, כי זה נגד רצון האדם. אולם כאשר זה רצון האדם, הרי נתמלא הרצון, ואין כאן מקום ללחץ כלל. כללו של דבר, עבודת האדם ראשית, היא לרצות באמת, שהרצון להתקרב לקב"ה יהיה אמתי וחזק. ובאמת בזמן שאדם זוכה להכנס לפנימיות הרצון, אזי זוכה לעונג במילוי רצונו.

אולם זה שני שלבים. ראשית צריך לרצות באמת רצון חזק אמתי, ועדין אין לו מילוי לרצון זה, כי עדיין לא זכה להתענג על ה'. ולאחר מכן, זוכה למילוי הרצון, שהוא העונג, "להתענג על ה'".

אולם מתחלה מוכרח האדם לעבור את השלב של רצון גרידא ללא מילוי, וכאשר רוצה באמת ממש, כמעט בכל רגע, אזי לבסוף יכנס לפנימיות הרצון, שהוא העונג, להתענג על ה'.

קנט

לאחר שזכה האדם, ויש לו רצון עז להיות קרוב לקב"ה, אזי אפשר ויולד בו יראה אמתית מן החטא, מפני שמפחד שמא יתרחק מבוראו. צורת העבודה בזאת, הוא כפי שזכרנו לעיל. ראשית תפלה רבה על כך, שיזכה לחוש זאת ולפרוש מן החטא.

נוסף על כך, עבודה חושית, שיעמוד ליד חפץ חבירו וידבר ויאמר (תחלה עם עצמו ואח"כ עם הקב"ה), הרי ביכולתי לקחת חפץ זה, ומדוע שלא אקח? מפני שעי"ז אתרחק ח"ו מבוראי, ורצוני להיות קרוב אליו. כן ירבה בהמחשות בכל מיני אופנים שהם, וכן ירגיל האדם את עצמו לבדוק בכל מעשה, להתבונן במחשבתו, ואח"כ לומר זאת בפיו, מעשה זה מקרב אותי לקב"ה, ומעשה זה ח"ו מרחק אותי מהקב"ה. וכך יהיה כל צורת יומו, שבכל דבר ודבר מתבונן ובודק, האם זה מקרב אותו לקב"ה, או ח"ו להיפך.

וע"י התבוננות זו בתמידיות, לאט לאט יקבעו הדברים בלבו היטב, וכל צורת חייו יהיו בצורה של חיפוש כיצד להתקרב לקב"ה, וממילא תיולד בו הרתיעה והפחד מדבר

שמרחק אותו מקונו. אם יתמיד האדם בצורת חשיבה זו, הוא יכול לזכות עי"כ, שרוב לבו יהיה תפוס וקשוב לחפש את קרבתו ית"ש.

קס

עוד מיסוד קנין היראה, שהאדם יהיה זך, שקט, ולא מדבר בקול, שזה סותר לבושה והיראה. ועל האדם להרגיל עצמו להיות מעודן, ומעשיו רגועים, ולא חפוזים ורעשנים, שזה סותר לקנין היראה, והוא ענין רחב ואכמ"ל.

קסא

לאחר קנין יראת השלמות, יש את יראת הרוממות ויראת חטא. אולם לשם כך צריך שיחוש שעומד לפני בוראו, וקודמת לכך העבודה על מדת האהבה. וכן סידר המס"י, קודם חסידות ואח"כ יראה.

ולכך עתה נעבור ונעסוק באהבת ה'.

אהבת ה'

קסב

הנה אהבת ה' היא מצות עשה דאוריתא, כדכתיב, "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". הרי שכל אדם מחויב באהבת ה'. ונזכר בכתוב ג' דרגות, בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאודך.

והנה מבואר בספה"ק, שיש ב' אופנים של אהבה.

א. אהבה התלויה בדבר.

ב. אהבה שאינה תלויה בדבר.

אהבה התלויה בדבר ענינה, שהאדם אוהב מחמת דבר מה, "תלויה בדבר", תלויה משום קבלת דבר מה, וכאשר סיבת הדבר בטלה, בטלה האהבה.

לעומתה אהבה שאינה תלויה בדבר, היא אהבה בעצם. אהבה בגימ' אחד. שענין אהבה זו, נובעת מן אחדות פנימית של האוהב והנאהב.

והנה אהבה התלויה בדבר, שיכת גם בעכו"ם, שיש בהם מדת הכרת הטוב, ואהבה למיטבים. אולם אהבה שאינה תלויה בדבר, היא שיכת רק לבנ"י. מכיון שמהות אהבה זו, היא אחדות עם הנאהב, והרי רק לכנס"י יש אחדות גמורה עם הקב"ה ("קב"ה וישראל חד הוא"), ולכך בהם שיכת אהבה פנימית זו. משא"כ אצל אומה"ע, שהם נפרדים ממנו ית"ש, אצלם שייך רק אהבה התלויה בדבר. וכמ"ש, הגמ' "הנותן פרוטה ע"מ שיחיה בני", שזה חלוק בין ישראל לעכו"ם, שאצל ישראל זו מעלה, שאף שבנו אינו חי, הוא

שמח בנתינה, כי בפנימיות נשמתו הוא נותן ע"מ לתת, ללא כל רצון קבלה, וזה אהבה שאינה תלויה בדבר. משא"כ אצל עכו"ם, שאם לא יחיה בנו, הרי שבטל הדבר בטל האהבה, ואינו חפץ בנתינה כלל.

ברור הדבר שסדר עבודת האדם בקנית את מדת האהבה, הוא שתחלה יש לקנות את מדת האהבה התלויה בדבר, ואח"כ לקנות את מדת האהבה שאינה תלויה בדבר. כלומר, בכח נפש הישראלי פנימה, טמון ב' הכוחות, גם האהבה התלויה בדבר, וגם אהבה שאיננה תלויה בדבר, ועבודת האדם לגלות אהבה זו מן הבכח לבפועל. וראשית יש לגלות בנפש את האהבה התלויה בדבר, ולאחר מכן יש לגלות את האהבה שאינה תלויה בדבר. (יש בנ"א שנולדו עם אהבה שאינה תלויה בדבר בגילוי, ואצלם נקודה זו משתנת, שכיון שכח זה קיים אצלם בגילוי, יכולים לעסוק בו מיד).

קסג

אהבה התלויה בדבר: הנה בשביל שיהיה אהבה זו, מוכרח שהאדם ידע ממי מקבל את הדבר. כי אילו סבור שהדבר שלו וכד', לא יעורר בו דבר זה אהבה. כגון אם ראובן נותן לשמעון מתנה, ושמעון סבור שראובן מחזיר לו את חפצו ששאל ממנו, אין בחפץ זה כח לעורר את שמעון לאהוב את ראובן.

הן הן הדברים אמורים באהבת האדם את קונו. ראשית על האדם להכיר באופן מוחשי את הטובות שהקב"ה מיטיב עמו, ולאחר מכן, לאחר שחש את הטובות, שייך שעי"כ יאהב את קונו אהבה התלויה בדבר.

כאשר אדם חי מתוך מלומדה, ואינו מבחין בטובות הבורא שמיטיב עמו, קשה וכמעט א"א שיאהב את קונו באמת אהבה שתלויה בדבר. ולכך, ראשית עבודת האדם, להתבונן ולראות במה הקב"ה מיטיב עמו וכיצד.

קסד

עבודת האדם היא להבין ולראות, שמצד עצמו אין לו כלום, וכל מה שיש לו הכל בכל מכל כל זה מהקב"ה. כלומר, לא רק הכרה שהקב"ה נותן לי הרבה מתנות ומיטיב עמי רבות, אלא ההכרה שהכל בכל מכל כל מהקב"ה, וכל מה שיש לי אינו אלא הטבה ממנו ית"ש.

ניתן דוגמא לדבר. אדם קנה דירה, ולאחר כמה שנים הדירה נתיקרה, והרויח ממון רב. בפשיטות האדם יכול להתבונן בכך, שהקב"ה היטיב עמו שהרויח סך הגון, אולם אין די בכך. האדם צריך להתבונן שגם את עצם המחשבה לקנות דירה, עצמות המחשבה גופא, זו ממתנתו של הבורא.

כלומר לא רק הקנינים הגשמים, וההנאות הגשמיות, אלא כל מחשבה, וכל הרהור, וכל הרגשה, וכל נקודה בגוף ובנפש, הכל מתנה ממנו ית"ש. כל רעיון טוב שנופל במחשבת האדם, הוא ממנו ית"ש, וכן כל הפרטים עד הפרט הקטן ביותר.
כלומר, בתחלה על האדם לראות את הטבתו ית' בדברים ה"גדולים", כממון, בנים וכד'. ולאחר מכן לראות, שכל כולו, כל מחשבתיו, כל הרגשתיו, כל תנועתיו כולם ממש ללא יוצא מן הכלל, הן מתנות והטבות מן הבורא ית"ש.

קסה

הרי שיש בכך ב' חלקים,
א. שלילת המחשבה שהוא חשב מעצמו, שהוא עשה מעצמו.
ב. ההשגה שהכל ממנו ית"ש.
וזו עבודת האדם, כי בטבע האדם רץ ואינו מתבונן כלל, ואזי הטבע נותן הרגשה לאדם שהוא חכם, ומבין, ויודע וכו' וכו'.
ולכך נצרך בזה התבוננות על כל פרט ופרט, מהיכן יש לי אותו, מכוחי או ממנו ית"ש. האדם רגיל לחשוב שיש לו "סיעתא דשמיא", את הרוב הוא עושה, והקב"ה עזר לו. ובאמת זה אינו כלל, אלא גם מה שהאדם עושה, הכל מכחו ית"ש. הן המחשבות הטובות, והן הכח הגופני לעמול ולקנות, הכל זהו מתנה ממנו ית"ש. גם מה שנקרא השתדלות, מ"מ הכח לעשות השתדלות, והדעת והעצות היכן להשתדל, גם זה ממנו ית"ש. נמצא שהכל מתנה ממנו ית"ש.

קסו

ניתן דוגמאות לדבר כיצד יקנה האדם את ההכרה שהכל מהקב"ה: אדם יושב, ושעתו שעת השקט, והוא מתבונן, מי נתן לי את הבת זוג שלי, כיצד זכיתי בה? מכחי, מחכמתי, לא ולא! רק הקב"ה נתן לי אותה, וכל חכמתי וכדו', אינו אלא מהקב"ה.
כן יתבונן האדם על עוד פרט ועוד פרט, על הדירה שבה הוא גר, ונראת לו כקניה מוצלחת, יתבונן, מי נתן לו את הדירה הזו, האם ע"י חכמתו בחר אותה, או שזה מהקב"ה? כך ירגיל עצמו להתבונן עוד פרט ועוד פרט, בכל אשר לו, זמן רב, יום אחר יום.
והנה תחלה יתבונן במחשבתו, ואח"כ יאמר כן בפיו. ובתחלה בלשון נסתר, הקב"ה נתן לי, ואח"כ בלשון נוכח, אתה ית' נתתה לי, כפי שכבר בואר לעיל ענין הדבור בלשון נסתר ונוכח. כן ימשיך, עד אשר ישכיל וירגיש שאין דבר כזה מכוחו. ואף אם זה מחכמתו ופיקחותו, אף הם חכמה של הקב"ה ופקחות של הקב"ה, והקב"ה משרה בו את חכמתו

ופיקחותו, אולם אין כאן ענין של אני כלל וכלל. והרי הוא כבעל פקדון גרידא, שמאומה אינו שלו, אלא כל אשר לו, גופו, ממונו, מחשבתו, דיבורו, הרגשותיו וכו' וכו', הכל של הקב"ה.

קסז

כאשר אדם זוכה לחוש את הדברים, הוא מגיע למדרגת "ונחנו מה". מצד עצמו הוא חש שאין לו כלום כלל וכלל, וכל אשר לו אינו אלא של בוראו. זהו אינו ענין של רצון לקנות ענוה, אלא תפיסת המציאות כמות שהוא, שהכל של הקב"ה, והאדם אינו אלא כשומר של חכמה, ממון, ובנים, וכדו'.

כן ירגיל האדם את עצמו עוד פעם ועוד פעם, לראות את כל מהות חייו כשומר על דברים של הקב"ה. הבנים לא שלו, אלא פקדון מן הקב"ה. החכמה אינה שלו, אלא פקדון. הממון אינו שלו, אלא פקדון. ואזי אין שייך שום מחשבה כלל של "שלי", אלא הכל שלו ית"ש, והכל ממנו ית"ש. "שלי" ענינו, דבר שניתן לי מן הקב"ה כפקדון ע"מ לעבוד בו את קוני, ותו לא מידי.

קסח

והנה כאשר האדם חש שכל דבר ניתן לו מן הבורא ית"ש, עתה צריך להתבונן מפני מה הקב"ה נותן לי כל דבר ודבר? מפני שהוא אוהב אותי, והרי שכל נתינות הללו הם גילוי אהבה אלי.

וכך יעמוד ויחשוב, ואח"כ יאמר בפיו, רבש"ע מי נתן לי חפץ זה? אתה ית"ש! ומדוע נתת לי אותו? כי אתה אוהב אותי, וכך יפרט עוד פרט ועוד פרט, ובכל פעם יזכיר את אהבתו, עד שיקבעו הדברים בלבו, שהקב"ה אוהבו.

ובודאי שנצרך לחזור על כך במתינות אלפי פעמים, ועשרות אלפי פעמים, בפשיטות, מתוך שימת לב, ובשקטות פנימית.

קסט

לאחר שזכה האדם וקנה בלבו את מדת האהבה התלויה בדבר, עתה עבודתו לקנות את מדת האהבה שאינה תלויה בדבר. ובאמת כבר כתבנו, שמדה זו מושרשת זהו "בקב"ה וישראל חד". וזה ברור שישראל חד, הקב"ה ההבחנה של נשמתו של ישראל, ולא של גופו. ולכך מדת אהבה זו, כל מהותה גילוי מהותה הפנימית של נשמת ישראל.

ובכדי שיזכה האדם לכך, שיהיה בו מדת אהבה שאינה תלויה בדבר, בצורה בנויה ולא ניצוצות בלבד, לכך נצרך שכל חייו יהיו סביב לקב"ה, שכל מחשבתו תהיה מסביב לקב"ה (מלבד עסק התוה"ק כנ"ל).

וכל כולו יהיה נתון למחשבות על הקב"ה, ומחשבות עם הקב"ה, ודיבורים עם הקב"ה, והקב"ה יהיה מרכז כל חייו בכל עת ובכל שעה. ואזי יתגלה בו "הקב"ה וישראל חד הוא". וכל זאת, לאחר שכבר דרך האדם בדרך שדרכנו עד הנה, והצליח ועשה פרי, ולבו זך ופנוי, והקב"ה שוכן בקרבו. ואזי כל הויתו היא התקשרות לקב"ה בפנימיות לבבו. ומתוך שביטל את מחשבות ההבל העולמי, ועסוק כולו במחשבות על הקב"ה, אזי אין מחיצה המעלמת מהקב"ה להתגלות בלבו.

והנה הדברים רחבים עד למאוד, ונגענו עד עתה כטיפה מן הים. אולם נשתדלנו להביא את האדם לפחות להבנה וחיפוש דרך, שחייו יהיו עם הקב"ה בתמידיות, עד אשר יזכה שבכל עת ובכל שעה הוא משוחח עם הקב"ה בפשיטות ממש, מתוך חוש שהקב"ה עמו, ושוכן בקרבו ממש. וכאשר האדם זכה לכך, הוא שומר כמעט בכל רגע ממש את הזכירה שהוא חי עמו ית"ש בנוכח, וכאשר שוכח, מיד מזכיר עצמו לכך. אשרי האיש שכל חייו תפוסים ומהודקים עמו ית"ש, וזוהי כל הוית חייו.

קע

והנה הדרך הפנימית לעורר את מדת האהבה שאינה תלויה בדבר, הוא על ידי התבוננות ודיבור.

ראשית, על ידי שיתבונן היטב במהות האהבה שאינה תלויה בדבר, הן על ידי משליים של עולם הזה, והן בהסתכלות ברוחניות הדברים, עד אשר יתישבו הדברים היטב במחשבתו, ואמונתו תהיה שלמה בקיום אהבה שאינה תלויה בדבר בין הקב"ה לכנסת ישראל.

ולאחר מכן יש את עבודת הדבור, והיא עבודה יקרה ונפלאה, והוא שיבחר פסוקים שמוזכר בהם אהבת הקב"ה לכנסת ישראל, וכן להיפך, אהבת הכנסת ישראל להקב"ה, או לחילופין שיקבע לכך לשון לפי צחות נפשו, כל אחד באשר הוא, ויחזור על סגנון אחד דיקא פעמים רבות מאוד מאוד כחצי שעה, שעה, ויותר, כל אחד לפי השגת נפשו, ויעשה כן בדיבור מתוך לבו ולא מתוך שכלו, ויתמיד בכך תקופה ארוכה, ובכך תתלהט נפשו מאוד לאהבת בוראו.

קעא

דבר זה צריך להעשות מתוך שקטות, רגיעה, ומתוך חוזק פנימי, והתלהטות פנימית דיקא, ולא חיצונית כלל, כי התלהטות חיצונית, היא התלהבות, והתלהבות אינה בוקעת בקיעת אמת את המסך המעלים על הנשמה. אלא רק על ידי התלהטות פנימית, "רשפיה רשפי אש" דיקא, אפשר לבקוע את מחיצת לב האבן המעלים מן חושי הנמד להתגלות.

ואזי כאשר הדבר נעשה מתוך שקטות פנימית והתלהטות פנימית דיקא כנ"ל, אזי אם יתמיד בכך זמן רב ויחזור ויעשה כן ללא הפוגות, אזי בודאי ירצה ה' פעלו ויסיר ממנו כל מסך זר המונע מלחוש ממש את האהבה שאינה תלויה בדבר.
דרך זה ידועה בין עובדי ה' ית"ש ואין בה כל חידוש, ואף כתובה היא חלקית בספר יסוד ושורש העבודה, והיא בדוקה ומנוסה מאוד מאוד, אולם כל זאת בתנאי שהאדם יציב מאוד בעבודת השי"ת ואינו קרוב לדמיון כלל.

קרבת ה'

קעב

והנה לאחר שזכה האדם ונפשו חשה בגילוי את אהבתו אליו ית"ש, ואת אהבת השי"ת אליו, הן אהבה התלויה בדבר והן את האהבה שאינה תלויה בדבר, עתה עבודתו להגיע לנקודה הפנימית של עבודת השי"ת ותכליתה, והיא קרבת השי"ת והדבקות בו.

קעג

ראשית על האדם לקבוע במחשבתו באמונת אומן, אמונה גמורה וחזקה עד למאוד, שהקב"ה נמצא בכל מקום ממש ממש. ודבר זה יכול להעשות, הן על ידי התבוננות פשוטה מתוך אמונה תמימה בדברי חז"ל הק', והן למי שנפשו צריכה בכך, על ידי עסק בחכמה הפנימית של התוה"ק, שעוסקת ומבארת את ענין זה - סוף כל סוף, עבודת כל יחיד ויחיד לקבוע זאת במחשבתו באמונה גמורה שכן הוא האמת המוחלטת, שהשי"ת נצב לידו, בכל עת ובכל שעה. ויחזור פעמים רבות מאוד על דברי הרמ"א בריש או"ח שהעתיק ענין זה מדברי הרמב"ם במורה נבוכים, וכן יקרא בדברי המסילת ישרים בפרק יראת חטא, ויחזור על כך אלפי ועשרות אלפי פעמים כפשוטו ממש ויתר על כן, עד אשר יקבע הדבר במחשבתו מאוד. וירגיל את עצמו בכל עת שפנוי, כגון שהולך ברחוב, מחכה לענין מסוים, וכו' וכו', יחזור במחשבתו על הענין הנ"ל, שהשי"ת נצב לידו, ובשעה שעובד על ענין זה, לא יעסוק בשום עבודה אחרת כלל, וירגיל עצמו בקומו בלכתו וכו' וכו' בכל עת, להזכיר לנפשו כן, עד אשר יקבע כן במחשבתו, ובאופן טבעי המחשבה נזכרת בכך לעתים קרובות מאוד. וברור הדבר שעבודה זו נעשת הן על ידי מחשבה והן על ידי דיבור, בסגנון הקב"ה נמצא כאן לידי ממש וכו' וכו', כל אחד לפי סגנון לשונו.
מ"מ העיקר לזכור בכל עת שהשי"ת נצב לידו, הן על ידי דיבור והן על ידי מחשבה. לולי עבודה זו, האדם חש שהקב"ה נצב בגבהי מרומים, ו"אני" על הארץ. ובאמת זה אינו כן

כלל, אלא הקב"ה נצב בכל מקום, וליד כל אדם בכל עת ממש, ועל ידי עבודה זו על האדם לסלק מחשבת הבל זו.

קעד

לאחר שזכה האדם ומחשבתו קבועה בכך שהשי"ת נצב לידו בכל עת, עתה עומדת לפניו עבודה נאצלה מאוד, ועניינה לא לחיות עם הקב"ה בבחינת "הוא", נעלם. אלא בבחינת "אתה", נוכח - כלומר, אף שהאדם מאמין שהקב"ה נצב לידו, מ"מ הוא תופס את הקב"ה בצורה של "הוא", בצורה נעלמת, "כי לא יראני האדם וחי", ואין לשום נברא השגה בו, ולכך הקב"ה נתפס אצל בני אדם כנעלם, כ"הוא". אולם כבר אמרו רבותינו ז"ל, "שנעלם הוא משכלם, ונגלה הוא בלבותם", כלומר, אף שבהשגת השכל הקב"ה נעלם מכל הנבראים, ולא ישיגהו רעיון שכלי כלל, מ"מ גלוי הוא בלבות בני ישראל, "צור לבבי וחלקי הויה", ובלבו האדם יכול לחוש את הקב"ה ממש כנוכח דוקא.

וזו עומק פנימיות עבודת האדם כאן עלי האדמות, לחיות עם הקב"ה כנוכח דוקא בכל עת ובכל שעה ממש.

קעה

ראשית על האדם להפנים זאת היטב במחו ולבו שזו צורת פנימיות אמיתת החיים, וכמ"ש הגר"א בריש או"ח, שזה "כל מעלת הצדיקים" עיי"ש. ויקבע כן במחשבת לבבו, שכל תכלית עסק התוה"ק וקיום מצותיה על כל פרטיהם ודקדוקיהם, וכן כל עסק בכל ענין בין רוחני בין גשמי, אינו אלא לתכלית זו, להביא את האדם למהלך של חיים שיחיה עם הקב"ה כנוכח בכל עת ובכל שעה ממש.

קעו

לאחר שברור לאדם שזו פנימיות אמיתת החיים, אזי צריך להרגיל את מחשבתו ולשונו לדבר עם הקב"ה בלשון נוכח דיקא בכל עת מצוא, בלכתו ובשכבו וכו' וכו', בכל ענין וענין שעוסק ישוחח עליו עם הקב"ה בלשון נוכח, ויתפלל ויבקש את עזרתו. אולם אין כאן הכוונה בעיקר לענין התפלה, אלא עיקר המכוון להרגיל עצמו לדבר עם הקב"ה בלשון נוכח דיקא בכל עת.

והרי שהתפלה הוא היכי תימצי לתפיסת קשר עם הקב"ה בצורה של נוכח.

קעז

לבד מענין התפלה, ירגיל את עצמו לדבר בסגנון, "אתה ית' נמצא עמי", "אתה יתברך נמצא אצלי", "אני לא לבד כאן אתה אתי" ("גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי"), וכן לשונות מלשונות שונים כל אחד לפי ענינו. מ"מ הצד השווה שבהם, שימקד

את דבורו בכך שהקב"ה נצב עמו ממש ממש. כן ירגיל את עצמו זמן וזמנים טובא, הן בעתות פנאי של רגעים ממש, והן בעתות מיוחדות לכך, וידבר כן במשך תקופה ארוכה, חודשים ושנים, ובכך יבקע את העלם הבורא ממנו, ויחוש בכל עת ובכל שעה שהקב"ה עמו ממש בצורה של נוכח, וימקד את חייו בענין זה, וכל עשיותיו יהיו פונים לענין זה דיקא. ולא יפריד עבודה זו מכל עבודתיו, תורה תפלה גמ"ח וכו' וכו', אלא יבין שבכל ענין תכליתו גילוי הנוכח על ידו, וידביק עצמו בכל ענין להשגת הנוכח, ולא יסיח דעתו מענין זה בכל עת ובכל שעה ממש (זולת זמן עסק התוה"ק) כל ימי חייו ממש ממש, עד יום מותו, ואזי יזכה להיות דבוק וצרור בצרור החיים, בו ית"ש, הן בעלמא הדיין והן בעלמא דאתי. ויוכל להעיד בנפשו ולומר "כל ימי בחד קיטרא אתקטרנא בקב"ה", שיהיה אדם שכולו התקשרות לקל חי, חיי עולמים.

למעלה מכל זאת יש בחינה עליונה של התכללות בא"ס, שע"ז נאמר "פה אל פה אדבר בו", ולא ניתן להכתב. וידע האדם שעבודה זו אינה רחוקה מן האדם כפי שנראה כן לרבים מתחילה, אלא זהו ענין של הרגל. ומי שרק ירגיל את עצמו לעשות כן בפשיטות ובתמידיות, יזכה לחיות כן ממש בודאי.

אציגה כאן כמה גרגרים מספר תורת המגיד (הנהגות), שיהיו להשלמת הבנת הדברים.

* * *

א. יראה להתבודד בכל יום במחשבתו עם הבורא יתברך, וימשוך אליו יראתו מחמת גדלותו, ויתנהג כך עד שיהא רגיל גם כשמדבר עם האנשים שלא ישכח את הבורא יתברך.

ב. ויחשוב תמיד וידבק עצמו בבורא יתברך באהבה גמורה, שהוא אוהב ית' יותר מכל דבר שבעולם, וכו'. ותמיד יהיה מחשבתו דבוקה בעולם העליון, בו ית'. וזה פירוש הפסוק ברמז, "מן המקדש לא יצא". וכשצריך לדבר מעניני העוה"ז, יהיה במחשבתו שהוא הולך מעולם העליון למטה, כמו אדם שהולך מביתו לחוץ, ודעתו לחזור תיכף, ובעת ההליכה חושב מתי יחזור לביתו, כך יחשוב תמיד בעולם העליון ששם ביתו העיקרי, בבורא ית', אף בעת שהוא מדבר בעניני העוה"ז, ויחזור תיכף מחשבתו לדבוק בראשון, וכו'. ועוד ידוע דכל הארץ הוא קב"ה, וכמו שבשפעו ית' כתיב "והחיות רצוא ושוב", כן יהיה בדרך הזה לעיין בענין עוה"ז, וישוב תיכף למקומו, וזו מדריגה גדולה עד מאד, וצריך זכות המחשבה והנשמה תחלה כדי שיהיה תמיד דבוק בעולם העליון בו ית'.

ג. כשלומד צריך ליישב עצמו לפני מי הוא לומד, שלפעמים מרחק עצמו בלימודו מהבורא ית', לכך צריך לישב עצמו בכל עת ובכל שעה.
ד. כשמדבר דברי תורה, יהיה במחשבתו כאלו אינו מדבר בפני בני אדם, רק לפני הבורא ית', וידבק במחשבתו בו יתברך.
ה. יכול אדם שהוא דבוק לבורא ית' כראוי, להסתכל בכל דבר שהוא רוצה, ונראה שמסתכל על אותו דבר, והוא אינו מסתכל רק על הבורא ית'.
ו. מעלה גדולה כשאדם מחשב ומהרהר תמיד בלבו שהוא אצל הבורא ית', והוא מקיף אותו מכל צדדיו, ויהיה דבוק כל כך שלא יהא צריך לישב בכל פעם שהוא אצלו ית', רק שיראה הבורא ית' בעין שכלו, ושהוא ית' מקומו של עולם. והכונה, שהרי היה קודם שנברא העולם, והעולם הוא העומד בבורא ית'. וא"כ צריך שיהיה דבוק כל כך שעיקר ראיתו תהא בבורא ית'. וזה האדם זוכה שיפרדו הקליפות מעליו, והם המחשכים ומבדילים בינו ית' ובין האדם, ומסתמים עיני שכל האדם להסתכל בבורא ית'. ויחשוב שהבורא ית' שופע מלמעלה למטה על ידי צינורות מלמעלה למטה בכל העולמות, ואנו הולכים בבורא ית' וכו'. וגם שיחשוב שהוא תמיד אצלו ית' כנ"ל. ואף שלפעמים יהיה בלא דבקות כל כך, ופעמים יהיה הוא בהתלהבות גדולה.
ז. לפעמים שוכב אדם במטה, ונראה לבן אדם שהוא ישן, והוא באותו שעה מתבודד עם הבורא ית'.
זה מדרגה גדולה, שיראה תמיד הבורא ית' בעין שכלו, כמו שמסתכל על אדם אחד, ויחשוב שהבורא ית' מסתכל גם כן עליו כמו אדם אחר שמסתכל עליו.

התכללות בו ית'

קעח

הנה כאשר זכה האדם, והוא חש את בוראו נצב לידו, עמו ואצלו ממש. אזי עבודתו לכלול את עצמו, "אני דיליה (ובעומק יותר, את כל הנבראים כולם) בו ית"ש, בא"ס.
והנה עבודה זו באופן כלי יש בה ג' בחינות.

קעט

הבחינה הראשונה, היא התפיסה בעומק הנפש, שבאמת הנברא, "האני", חלק ממנו ית"ש כביכול.

כדכתיב "כי חלק הויה עמו". ועוד אמרו, "קב"ה וישראל חד". ועוד אמרו שהבריאה בבחינת כהדין קמציה דלבושיה מיניה וביה. ועוד מאמרים רבים מעין אלו, כולם מורים את עומק הנין,ש כביכול הנברא חלק ממנו ית"ש.

והנה אף שניסו רבים וטובים לבאר עמוק ענין זה בכל מיני לשונות, סוף כל סוף ענין זה כולו סוד, והוא למעלה מן השגת הנברא להבינו (כי בעומק, כשם שהא"ס אינו מושג, גם אין שיך להבין את הדבר שהוא חלק ממנו כביכול, ודו"ק מאוד מאוד וד"ל). ולכך אופן ההדבקות בבחינה זו, אינו על ידי הבנה ובירור שכלי, אלא אך ורק על ידי אמונה גמורה בדבר, מתוך האמונה בו ית"ש ובדברי חז"ל. וכאשר ידבק מחשבתו בענין זה זמן וזמנים טובא (ללא כל נסיון להביא אלא אמונה סתמית בדבר כנ"ל), וכן ידבר כן בפיו ממש, ויהא ענין זה רגיל במחשבתו ולשונו תדיר, אז יזכה להכלל בבחינה זו, ולחוש שהוא חלק ממנו ית"ש כביכול. והנני שב ומזהיר, אל ינסה שכלך להבין ענין זה כלל וכלל, כי הוא אינו ניתן להבנה כלל.

"ואם רץ לבך, הרהור הלב, להבינו, "שוב למקומך", אמונה סתמית בדבר, עד אשר הדבר יתפס ויתגלה בחוש הלב ולא בהרהור הלב.

קפ

הבחינה השניה, והיא עליונה מן הראשונה, וענינה סילוק מחשבת האדם על ה"אני" דיליה.

דהנה מצד הבחינה הראשונה, אדם עסוק באני, אלא שאינו עסוק באני נפרד, כלומר שיש אני ויש בורא, והאני קרוב ודבוק לבורא, אלא זו תפיסה שהאני חלק ממנו ית"ש כביכול. אולם מ"מ יש עסק עם האני, אלא שהוא אני שהוא חלק ממנו ית"ש כביכול.

אולם מצד הבחינה השניה, אין עסק עם האני כלל (אלא רק לפי ההכרח ע"פ דברי התוה"ק), אלא רק עם הקב"ה. וכל פעם שעולה במחשבת האדם מחשבה על עצמו, הן מעלה והן חסרון, הן גדלות והן שפלות, מסיח דעתו מענין זה, וחוזר לדבק מחשבתו בו ית"ש. והרי שאינו עוסק עם האני אלא כפי ההכרח של קיום התוה"ק וחשבון נפש בכל יום זמן מה מוגדר, וזולת חלקים אלו אינו עוסק עם האני כלל אלא אך עם בוראו.

קפא

בעומק הדברים, הסח הדעת מן האני, כולל הסח דעת מן הנבראים כולם, שהם אני אחד גדול, ואינו עסוק אלא עם בוראו, ומחשבתו על הנבראים אינה אלא לפי ההכרח כגמילות חסד וכד'. והרי שמצד בחינה זו, האדם אינו עסוק תפוס וקשוב לאני, אלא עיקר נפשו תפוסה בו ית"ש. ועל ידי קביעות זו להחזיר כל מחשבותיו מן הנבראים

אליו יתצ"ש, ולא להרהר בנבראים אלא בו ית"ש. אזי האדם יוצא מן ההדבקות בנבראים בכלל ומן האני הפרטי בפרט, וזוכה להכלל בו ית"ש. ומדרגה זו למעלה מן הדבקות. כי מצד הדקות, האני דבק בו ית"ש.

אולם מצד הבחינה שהזכרנו עתה, אין עסק עם האני אלא עמו ית"ש, וזהו גופא ההתכללות. כי כל מציאות היא מצד תפיסת המקבלים, וכאשר המקבל אינו עסוק ומחובר לדבר, הרי זה כמי שאינו. והרי שכארש מסלק מחשבתו ודבקותו באני, וחושב בבורא, אזי אין אני, והבן כי אלו הם דברים עמוקים מאוד מאוד מאוד.

קפב

והנה בחינה זו מתחלקת לב' חלקים.

א. מה שהאדם מתבונן על גדלות הבורא, פעולותיו, וכו'.

ב. מה שהאדם חושב על עצמותו ית"ש, ובזה אין התבוננות אלא מחשבה פשוטה בעצם מציאות הבורא. ובחינה זו עליונה מן הראשונה. וכאשר אדם מדבק מחשבתו בבחינה הנזכרת בתמידות, אז כהכלל הידוע שכל מקום שאדם מחשב שם הוא נמצא, ובעוקמ הוא נכלל בבחינה שמחשב בה, אזי כאשר מחשב רק בעצם הוית הבורא, כביכול נכלל בו ממש, וד"ל. והבן שזהו הפשטת כח המחשבה המורכב, והתכללות בו ית"ש.

קפג

הבחינה השלישית, היא הדבקות ב"אין עוד מלבדו כפשוטו", כמ"ש בספה"ק, עיין בדבריהם, וד"ל.

והנה כל דברינו בענין ההתכללות בו ית', נכתבו בקיצור רק מאוד. ושרידי הדור המבקשים שלמות גמורה, צריכים לכך ביאור יותר מפורט. ואני לא באנו אלא לגלות ניצוץ מן האור הגדול, והוא מ"ש חז"ל "הציץ עליו בעל הבירה", וד"ל.

תם ולא נשלם ואם יזכינו ה' נמשיך להרחיב את היריעה.